

ВОСТОЧНО ЕВРОПЕЙСКИЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

DOI: 10.31618/ESSA.2782-1994.2021.6.68

#4(68), 2021 часть 6

#4(68), 2020 part 6

Восточно Европейский научный журнал
(Санкт-Петербург, Россия)

Журнал зарегистрирован и издается в России
В журнале публикуются статьи по всем
научным направлениям.

Журнал издается на русском, английском и
польском языках.

Eastern European Scientific Journal
(St. Petersburg, Russia)

The journal is registered and published in Russia
The journal publishes articles on all scientific
areas.

The journal is published in Russian, English
and Polish.

Статьи принимаются до 30 числа каждого
месяца.

Периодичность: 12 номеров в год.

Формат - А4, цветная печать

Все статьи рецензируются

Бесплатный доступ к электронной версии
журнала.

Редакционная коллегия

Главный редактор - Адам Барчук

Миколай Вишневецки

Шимон Анджеевский

Доминик Маковски

Павел Левандовски

Ученый совет

Адам Новицки (Варшавский университет)

Михал Адамчик (Институт
международных отношений)

Питер Коэн (Принстонский университет)

Матеуш Яблоньски (Краковский
технологический университет имени
Тадеуша Костюшко)

Петр Михалак (Варшавский университет)

Ежи Чарнецкий (Ягеллонский университет)

Колуб Френнен (Тюбингенский
университет)

Бартош Высоцкий (Институт
международных отношений)

Патрик О'Коннелл (Париж IV Сорбонна)

Мацей Качмарчик (Варшавский
университет)

Articles are accepted till the 30th day of each
month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Free access to the electronic version of journal
Editorial

Editor-in-chief - Adam Barczuk

Mikolaj Wisniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Pawel Lewandowski

Scientific council

Adam Nowicki (University of Warsaw)

Michal Adamczyk (Institute of International
Relations)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jablonski (Tadeusz Kosciuszko
Cracow University of Technology)

Piotr Michalak (University of Warsaw)

Jerzy Czarnecki (Jagiellonian University)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Institute of International
Relations)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (University of Warsaw)

**Давид Ковалик (Краковский
технологический университет им. Тадеуша
Костюшко)**

**Питер Кларквуд (Университетский
колледж Лондона)**

Игорь Дзедзич (Польская академия наук)

**Александр Климек (Польская академия
наук)**

**Александр Роговский (Ягеллонский
университет)**

Кехан Шрайнер (Еврейский университет)

**Бартош Мазуркевич (Краковский
технологический университет им. Тадеуша
Костюшко)**

Энтони Маверик (Университет Бар-Илан)

**Миколай Жуковский (Варшавский
университет)**

**Матеуш Маршалек (Ягеллонский
университет)**

**Шимон Матысяк (Польская академия
наук)**

**Михал Невядомский (Институт
международных отношений)**

Главный редактор - Адам Барчук

1000 экземпляров.

Отпечатано в ООО «Логика+»

198320, Санкт-Петербург,

Город Красное Село,

ул. Геологическая,

д. 44, к. 1, литера А

«Восточно Европейский Научный Журнал»

Электронная почта: info@eesa-journal.com,

<https://eesa-journal.com/>

**Dawid Kowalik (Kracow University of
Technology named Tadeusz Kościuszko)**

Peter Clarkwood (University College London)

Igor Dzedzic (Polish Academy of Sciences)

**Alexander Klimek (Polish Academy of
Sciences)**

Alexander Rogowski (Jagiellonian University)

Kehan Schreiner (Hebrew University)

**Bartosz Mazurkiewicz (Tadeusz Kościuszko
Cracow University of Technology)**

Anthony Maverick (Bar-Ilan University)

Mikołaj Żukowski (University of Warsaw)

Mateusz Marszałek (Jagiellonian University)

**Szymon Matysiak (Polish Academy of
Sciences)**

**Michał Niewiadomski (Institute of
International Relations)**

Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.

Printed by Logika + LLC

198320, Region: St. Petersburg,

Locality: Krasnoe Selo Town,

Geologicheskaya 44 Street,

Building 1, Litera A

"East European Scientific Journal"

Email: info@eesa-journal.com,

<https://eesa-journal.com/>

СОДЕРЖАНИЕ

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

Нікітін А. КОРОТКОЧАСНИЙ РИСУНОК ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ	4
---	---

ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

Артюшенко І. КОРУПЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ГРУП ІНТЕРЕСІВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ (1994 – 2019)	11
--	----

Каримова Ш. IN UZBEKISTAN, THE RIGHTS AND FREEDOMS OF WOMEN ARE PROTECTED BY LAW	17
--	----

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Бабаєвська Л.В. МУЗИКА ТА ПІСНІ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	21
---	----

Иванова Л.А. ПОПУЛЯРНЫЕ СТИЛИ ТАТУ СРЕДИ МОЛОДЁЖИ КАК ОДИН ИЗ АСПЕКТОВ ОБУЧЕНИЯ МАСТЕРОВ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ТАТУИРОВКИ В ДПО	26
--	----

Трунова В.В. ОРГАНИЗАЦИЯ КОРРЕКЦИОННОЙ РАБОТЫ С ДЕТЬМИ РАННЕГО ВОЗРАСТА В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИИ	31
---	----

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Блошенко О.А. ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ НЕБЛАГОПОЛУЧНОЙ СЕМЕЙНОЙ СРЕДЫ (СОП) НА ФОРМИРОВАНИЕ У ПОДРОСТКА ПОВЫШЕННОГО УРОВНЯ НЕЙРОТИЗМА	35
---	----

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Джуманов Д.А. СОЦИАЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКИЕ, ЛИТЕРАТУРНО-КУЛЬТУРНЫЕ ПОТРЕБНОСТИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ 1960-80-х гг.	40
--	----

Ибрагимова А.А. ИСТОРИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ ПРЕФИКСОВ В СЛОВООБРАЗОВАНИЯ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ	44
--	----

Pardaeva Z.Dj. MODERN UZBEK NOVEL: DEVELOPMENT TRENDS	47
---	----

Eshpulatov A. ORIGINS AND STAGES OF DEVELOPMENT OF PUBLISHING IN UZBEKISTAN	50
---	----

ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ

Azimova Ch. SOME ASPECTS OF YOUTH SOCIALIZATION PROCESSES	52
---	----

Мазур М.О. ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКА РЕЦЕПЦІЯ ФЕНОМЕНУ ОСОБИСТОСТІ В КЛАСИЧНОМУ ПСИХОАНАЛІЗІ ЗІГМУНДА ФРОЙДА.....	53
--	----

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

УДК 741.01

Andrii Nikitin
senior lecturer at
the National Academy of Fine Arts and Architecture

QUICK SKETCHING AS AN IMPORTANT PART OF CREATIVE ARTS

Андрій Нікітін
старший викладач кафедри рисунка
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури
rcid.org/0000-0003-4932-4842

КОРОТКОЧАСНИЙ РИСУНОК ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ

Андрей Никитин
старший преподаватель кафедры рисунка
Национальной академии изобразительного искусства и архитектуры

КРАТКОСРОЧНЫЙ РИСУНОК КАК ВАЖНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ СОВРЕМЕННОГО ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТВОРЧЕСТВА

Abstract. With the quick sketching being an important practical component of development of the future artists' creativity, it is crucial to examine a dedicated workshop as an organizational form of learning the quick sketching. By the example of the O. Beliankyi's (Prof. at the Ukrainian National Academy of Fine Arts and Architecture) drawing workshops, the necessity to include the basics of academic drawing into the quick sketching has been proven. His classes emphasize on many significant elements of quick sketching: capturing artist's personal impression of the object, the need to feel the object as a whole, to feel the form and know the laws of descriptive geometry. Two main modes of quick sketching have been studied: drawing from life and from memory. While drawing from life, it is critical to perceive the object as a uniform phenomenon, when its abstract, generalized image provides ideas and associations for quick sketching, accentuating very few emotional features of the object (rather than drawing a number of details). During the workshop, young artists develop good hand motor skills, learn to plan their time, to choose the means and media for expressiveness and brevity, to concentrate and perform strokes in a conscious and deliberate way in order to convey their idea of the object. Drawing alongside the students allows the teacher to show the systematic and consistent nature of quick sketching: choosing the media, arranging the image on the sheet, capturing accurate body proportions, emphasizing its plasticity, working with tone, light and shade.

Анотація. Розглянуто короткочасний рисунок — одну з необхідних практичних складових розвитку творчих рис майбутніх художників. Висвітлено особливості форм занять з короткочасного рисунка, а саме — майстер-клас як засіб нового сприйняття короткочасного рисунка, який нині майстерно втілює у своїй педагогічній діяльності професор НАОМА О. Белянський. Проаналізовано важливість вивчення та поєднання основ академічного рисунка, короткочасного рисунка як впливового чинника вдосконалення творчих навичок студентів, розкриття їхнього творчого потенціалу. Визначено, що майстер-класи з основ короткочасного рисунка О. Белянського вносять принципово новий підхід до розвитку творчих можливостей майбутніх художників і мають стати важливою мистецтвознавчою складовою підготовки до професійної діяльності.

Аннотация. Рассмотрен краткосрочный рисунок как одна из наиболее необходимых практических составляющих развития творческих качеств будущих художников. Освещены особенности форм проведения занятий по краткосрочному рисунку, которые в данное время мастерски воплощает в своей педагогической деятельности профессор Национальной академии изобразительного искусства и архитектуры О. Белянский. Анализируется важность изучения и объединения основ академического рисунка, краткосрочного рисунка как факторов, влияющих на усовершенствование творческих навыков студентов, раскрытия их творческого потенциала. Определено, что мастер-классы по основам краткосрочного рисунка, проводимые О. Белянским, вносят принципиально новый подход в развитие творческих возможностей будущих художников и должны стать важной искусствоведческой составляющей их подготовки к профессиональной деятельности.

Keywords: quick sketching, academic drawing, O. Beliankyi's workshops, creative potential, artistic image.

Ключові слова: короткочасний рисунок, академічний рисунок, майстер-клас О. Белянського, творчий потенціал, художній образ.

Ключевые слова: краткосрочный рисунок, академический рисунок, мастер-класс О. Белянского, творческий потенциал, художественный образ.

Постановка проблеми. У сучасному світі мистецтва в системі координат гуманітарної освіти, де інформаційний обмін здійснюється швидше, ніж у минулі часи завдяки потужному потоку інформації з різноманітних джерел, виникає потреба в опануванні нових ідей і технологій та втіленні формотворчих думок і засобів у фахові дисципліни, зокрема у викладання рисунка. Новітнє сприйняття світових тенденцій у царині мистецтва крізь призму сучасних викликів надає потужного поштовху і розмаїттю підходів до рисувальної школи. У цьому контексті можна розглядати і вивчення рисунка через модерний підхід у вигляді майстер-класів, які останнім часом повсюдно застосовуються в освітніх програмах багатьох викладачів, зокрема й Олександра Миколайовича Белянського.

У наукових джерелах описано та проаналізовано важливість вивчення та опанування короткочасного рисунка, розуміння його як самостійного явища сучасної художньої творчості. Доцільно проаналізувати особливості форм проведення занять з короткочасного рисунка, зокрема майстер-клас як засіб нового сприйняття короткочасного рисунка, адже в європейській спільноті така форма спілкування і метод викладання презентацій дисциплін — онлайн-класи та запрошення провідних спеціалістів у певній галузі — є популярним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. О. Белянський у навчальному посібнику «Теорія та практика короткочасного рисунка» підкреслює значення короткочасного рисунка як складової навчальних програм. Автор зазначає, що короткочасний рисунок існує як твір мистецтва нарівні з іншими творами образотворчості [1]. У посібнику «Короткочасний рисунок. Майстер-клас» О. Белянський підкреслює значення майстер-класу як вищої форми професіоналізму (виконання навчальної роботи за щонайкоротший час у присутності студентів та викладачів) і подає теми практичних завдань [2].

В. Сухенко у підручнику «Академічний рисунок», присвяченому рисунку як базовій навчальній дисципліні художньої освіти, наголошує на важливості роботи над начерками, завдяки чому «студенти набувають уміння брати від природи основне, характерне, що своєю чергою дає можливість краще запам'ятовувати й відновлювати бачене» [13].

Молодий дослідник Н. Журавльова у статті «Начерк у навчальній програмі з рисунка НАОМА: методичні й технічні особливості» порушує проблему важливості короткочасного рисунка в навчальному процесі студентів, акцентуючи увагу на тому, що начерк — це не додаток до тривалого рисунка, а основний вид рисунка, найвища точка майстерності. Дослідниця наголошує, що

короткочасний рисунок повинен бути невід'ємною частиною навчального процесу [3].

Л. Кулініч у статті «Короткочасний рисунок у фаховій підготовці майбутніх вчителів образотворчого мистецтва» визначає, що короткочасний рисунок, поряд з довгочасним, має суттєві можливості для розвитку практичних вмій та розкриття теоретичного підґрунтя зображувальної діяльності, а також формування комплексу професійних і особистісних рис майбутніх художників-педагогів [5].

Мистецтвознавиця Ю. Майстренко-Вакуленко у статті «Матеріали та техніки академічного рисунка в НАОМА» звертає увагу, що упродовж всього часу існування Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури змінювалася не лише назва, а й сама структура навчального закладу, і, відповідно, зазнавали змін і методи навчання, програми, ставлення до ролі рисунка в навчальному процесі. Авторка визначає, що створення у 1930-х роках кафедри рисунка сприяло зміцненню і зростанню вагомості цієї основоположної дисципліни у стінах академії [7]. У статті «Кафедра рисунка НАОМА: сьогодні та перспективи» цієї ж авторки наголошено на позитивному впливі такого педагогічного методу, як майстер-клас, що є формою навчання, якій «варто бути в арсеналі методичних засобів кожного викладача» [8]. Ще одна праця Ю. Майстренко-Вакуленко «Академічний рисунок у художніх освітніх закладах України. Історія становлення та проблеми сучасності» підкреслює необхідність збереження основних засад академічного рисунка та вдосконалення методики його викладання як базової навчальної дисципліни академії [9].

Професор В. Магалаєс у статті «Теоретичні основи рисунка та практична реалізація їх» здійснив узагальнений аналіз теоретичних і методичних досліджень викладання дисципліни «Рисунок» у мистецьких навчальних закладах, зосередивши увагу на пошуку перспективних шляхів у навчальному процесі [6].

Доцент Білоруської державної академії мистецтв В. Немцов в посібнику «Короткочасний рисунок. Начерк: навчально-методичний посібник» звертає увагу на деякі вікові відмінності сприйняття при виконанні короткочасного рисунка, що є важливим для формування компетенцій художника-педагога [10].

Ю. О. Самойленко у статті «Функції майстер-класу в підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва» зазначає, що спроби дізнатися більше про феномен майстер-класу через систему Інтернет показали, що зараз майстер-класи є дуже поширеною формою спілкування з яскравою особистістю не лише у мистецькій галузі. Їх активно використовують як навчальний засіб у сфері бізнесу, маркетингу, медицини, політології тощо [12].

Мета статті: розкрити важливість короткочасного рисунка як невід'ємної складової сучасної художньої творчості. Тенденції розвитку художньої освіти стимулюють до більшої обізнаності з освітніми системами різних країн, до обміну досвідом у сфері освітньої політики, створення прямих партнерських зв'язків між університетами, коледжами, школами та іншими освітніми закладами. Зазвичай академічний рисунок, як зазначає Н. Прохорова у статті «Академічний рисунок як фундамент творчої грамотності для формування творчої особистості», — «це класичний підхід до навчання образотворчого мистецтва із застосуванням класичних методів і прийомів зображення...» [11, с. 99]. Вивчення ж особливостей форм навчання короткочасного рисунка, а саме майстер-класу, дозволяє розкривати творчі здібності майбутніх художників методом експерименту, наочного демонстрування та споглядання тут і тепер.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

- проаналізувати дослідницькі роботи та визначити стан дослідження теми;
- дослідити важливість короткочасного рисунка для художньої творчості;
- розглянути особливості форми навчання короткочасного рисунка, а саме майстер-клас у цілому і в педагогічній діяльності професора О. Белянського зокрема;
- виявити важливість міжнародного співробітництва, введення нових форм сприйняття короткочасного рисунка та їхній позитивний вплив на поглиблення освітніх програм закладів мистецького спрямування.

Виклад основного матеріалу. Короткочасні рисунки, начерки, замальовки вносять до скарбниці знань кожного студента багато позитивного. В них студент активно проявляє рисувальну експресію, витончену індивідуальну манеру, увиразнює і узагальнює головні риси моделі, інколи надаючи їм непередбаченості ліній й варіативного сприйняття. Застосувавши допоміжні рисувальні матеріали, демонструє креативний підхід, привносячи в роботу експериментальні ноти, чим збагачує і надихає глядача на свіже сприйняття свого твору, його пластичної мови і виразності. Автор не заціклюється на процесі та не встигає «перегріти свою роботу», отже, залишає інтригу й простір для фантазії. У процесі ж довгих маніпуляцій і пошуків рисунок може набути рис переважності зайвими елементами та невиразного характеру. Тому при виборі концепції і стилю майбутньої роботи важливим моментом є усвідомлення кінцевої мети й осмислення її загалом при створенні ескізу (короткотривалого підготовчого начерку). Начерк — це експеримент, пошук нових форм пластики, технічних вподобань автора і вдосконалення технічної майстерності.

Відмінність довгострокового рисунка від короткотривалого полягає в тому, що для випрацювання довгострокового автор упродовж

тривалого часу проникливо вивчає образ, структуру відповідних пропорційних співвідношень, аналізує й виявляє характер, тип, композиційну сутність, тональну завершеність форми, правдиву відповідність натурі. І це є традиційним підходом у вивченні натурної постановки.

Слід враховувати відмінності при зображенні рухомої моделі: присутню конструктивну пластику зовнішніх та внутрішніх форм моделі, доступні ракурси й свободу руху в динаміці. Мета короткочасного начерку — фіксація на папері насамперед свого спостереження за об'єктом. «Начерки привчають із зацікавленістю ставитися до сприйняття природи. В них закладено активний творчий потенціал. Студент повинен враження, яке на нього справляє натура, втілити в образну форму. Пам'ятати головну заповідь: творити, а не копіювати» [13, с. 179].

Зображуючи природу, потрібно відчувати її цілком. Так, змальовуючи геометричний об'єкт, ми відбудовуємо його, враховуючи зовні невидимі сторони. При зображенні у профіль чи в будь-якому складному ракурсі треба відчувати зв'язок прихованих від нас просторових площин і об'ємів. Без всебічного відчуття форми і засвоєння законів наскрізної геометрії процес рисунка зводиться до механічного копіювання.

Уміння відтворити зображення з природи є необхідною вимогою для успішного виконання рисунка. Для легшого сприйняття рисунка потрібно вчитися сприймати побачене як однорідне явище, абстрагуючись і уявляючи загальний асоціативний образ моделі. Порівнюючи модель з рисунком, швидко переводячи погляд з реального на намальоване, око фіксує розбіжності, з'являється можливість швидко відкоригувати зображення. Іншим способом відтворення є зображення по пам'яті. Треба подивитися кілька хвилин на модель і на сітківці ока зафіксується відбиток світла. Образ залишається у пам'яті й використовується для порівняння його з рисунком. Таким чином можна відчутти різницю в конструкції, русі, пропорції, тоні. При спогляданні спокійного стану природи інколи впадає в око тональна невідповідність, надміру насичена лінія та однакові принципи виконання, відсутність головної ідеї, невідповідність у пропорційно-конструктивній побудові, композиційно невдале рішення. Художник має відчувати цю грань між зображенням і природою при виконанні роботи. Метод сухого математичного розрахунку в умовах образотворчого мистецтва діє на півсили. У процесі роботи треба використовувати метод художнього відбору і узагальнення, відчутти конструкцію і характер образу.

Важливим фактором при рисунку є розрахунок часу для виконання вдалої зарисовки, а отже дасть змогу довести роботу до логічного її завершення при моделюванні. Слід пам'ятати, що зображуваний об'єкт може змінити розташування у просторі, зміститися відносно спостерігача чи

взагалі вийти з поля зору. Важливо не відволікатися на різні дрібниці, а сприймати зображення у загальному просторі та виявляти характерні риси й виразність образу, психологічний стан моделі. Потрібно знаходити шляхи, які б надали рисунку виразності й лаконічності при використанні мінімальних засобів та втілили притаманні моделі риси, відтворивши задуманий образ, що відображає суть мистецтва.

Матеріали, використані й застосовані при роботі, повинні відповідати вимогам і завданням, які ставить перед собою художник, тому що неправильно підібране устаткування може не відповідати всім формотворчим завданням і намірам. Заздалегідь підібрана матеріально-технічна база й засоби надають митцеві можливість не відволікатися на небажані речі, а використовувати цей час для реалізації свого задуму в повному обсязі. Тоді, зображуючи натуру, художник завжди намагатиметься швидше виразити її більш яскраву експресію, типові характерні риси, надати рисункові конкретику руху, пластику об'єму. Вагомим чинником відтворення роботи є те, коли час, використаний на роботу, дорівнює часу зорового контакту (спостереження) із зображуваним об'єктом. У випадку, коли ця схема незастосовна, виникає інший підхід — робота за уявою. Відтворити задум стає можливо, запам'ятовуючи образ цілком, спираючись на знання і досвід, набутий при роботі з довгостроковою штудією.

Художник повинен бути універсалом у своїй професії, розуміти і відчувати той наратив, який вкладає у свою роботу. В короткотривалому рисувальному підході є різниця у специфіці зображення, він відрізняється загальною концепцією та методом втілення. Узагальнення, використане при роботі з натурою, яка в тривалому часовому проміжку влаштовує автора і дає змогу досконало вивчити її, у випадку з короткочасним рисунком не дозволяє це зробити в короткотривалій фазі у повному обсязі. Тому короткотривалий сеанс є узагальненим і акцентованим. Він розрахований на сприйняття вражень та емоційного характеру натури, сконцентрований на головних елементах і ритмах. Рисунок, відтворений з натури, є продовженням начерку, але він набуває більш виразних рис, збагачених деталями і технічними прийомами, завдяки активній прорисовці структурних елементів і об'ємів, які впливають на загальне враження при демонстрації процесу. Такий принцип образності використовується в майстер-класі як елемент, розрахований на сприйняття глядача, який відчуває віртуозну роботу майстра.

Короткочасний рисунок вимагає великої концентрації й зважених усвідомлених дій, які надають впевненості у відтворенні задуму. Враховуючи часові проміжки, відведені для створення образу, художник повинен володіти основами композиції, відчувати формат і просторові об'єми роботи та керуватися знаннями

основних правил та принципів komponування зображуваного об'єкта, відчувати масштаб, пластику руху, стильові та технічні засоби і прийоми. Таким чином, спираючись на підґрунтя академічної школи, яка формує художню професійність та відкриває можливості творити в будь-якому мистецькому напрямі, не слід забувати про важливу технічну складову, а саме «розробку моторики руки», яка надає процесові рисування вишуканості та віртуозності ліній. Рука обов'язково повинна працювати і слухняно передавати думку митця. Кожен рисунок — це завершений твір, в якому присутнє особливе натхнення майстра, а ось який принцип малювання обрати, буде це живописний хід або ж графічний — від плями чи якоїсь точки — немає вже особливого значення. Ідея може бути довго обміркованою або, навпаки, з'явитися, як блискавка. При цьому не відкидається й момент випадковості, який може виникнути у процесі роботи. Так, звичайно, необхідно прораховувати композиційний стрій, але все зводиться до основної мети віртуозного відтворення образу та створення просторової атмосфери. Проводячи майстер-клас, автор ніби перевтілюється в актора, створюючи за короткий час концептуальну ідею, асоціативну ілюзію, яка досконалою графічною мовою починає власний діалог із глядачем. Впроваджена система і метод стильових та естетичних чинників, які впливають на формування ідеї, закладають підґрунтя до методичного вивчення рисувальних засобів і прийомів при зображенні, наприклад, людської постаті.

Таким чином, для опанування фахового рисунка важливо мати в арсеналі технічних засобів такі актуальні речі, як упевненість, володіння моторикою руки, знання остеології людини, пропорцій, анатомічних чинників, важливих при формуванні й побудові об'ємів і форм, що впливають на якість моделювання. Технічна невпевненість, відчуття скутості передається і в зображенні, що своєю чергою призводить до невиразного та неякісного змальовування моделі.

«Спілкування художника з глядачем відбувається таким чином: художник відтворює свої уявлення на папері, а глядач, вивчаючи зображене, уявляє предмет так, як його спланував і зобразив митець. Далеко не останнє місце в цьому ланцюжку посідає розуміння художником того як бачить глядач, коли дивиться на рисунок» [1, с. 6].

О. Белянський — заслужений діяч мистецтв України, професор та завідувач кафедри рисунка Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури — стоїть на засадах розвитку сучасних форм рисунка, який є основою для всіх образотворчих напрямів мистецтв; він прагне впроваджувати новітні теорії викладання рисунка, застосовувати різноманітні засоби у вирішенні практичних завдань. О. Белянський пропагує особливості форм занять з короткочасного рисунка, а саме вводить метод майстер-класу як засобу нового сприйняття короткочасного рисунка.

Підґрунтям для викладацької діяльності, яку митець розпочав у 1987 році, стали його особисті творчі надбання та досвід, отриманий під час навчання у таких великих майстрів, як Т. Н. Яблонська, Л. М. Вітковський, Т. М. Голембієвська, В. В. Шаталін. Саме досвідчені педагоги розкрили майбутньому майстрові важливість роботи над альбомними рисунками та начерками. Навіть зараз обсяг рисунків і начерків, які він зробив у той час, стає для нього матеріалом для створення нових творчих робіт.

О. Белянський стверджує, що за опануванням основ академічної рисувальної школи стоїть майстерність, а необізнаність у мистецьких поняттях породжує прірву й відсутність орієнтури на високе мистецтво. Тому необхідно ґрунтовно вивчати академічні традиції вітчизняної художньої школи, засвоювати особливості закордонних практик і бути вчителем: як теоретиком, так і практиком. На власному прикладі учитель очно демонструє художню майстерність, досягає максимального розуміння техніки рисунка, відчуває основи композиційного вирішення, осягає загальну ідею полотна та мотивує своїх учнів до розкриття творчого потенціалу. Так, майстер-клас як засіб впровадження, розкриття й розуміння значення короточасного рисунка в щоденних вправах щільно вплітається в педагогічну практику О. Белянського.

О. Белянський — визнаний майстер, який застосовує у творчості і викладацькій діяльності алгоритм експерименту, постійного пошуку новітніх підходів до професії. Метод майстер-класу стає уособленням активного руху до вдосконалення та досягнення успіху у втіленні задуму. Проводячи майстер-класи перед аудиторією, яка нараховує десятки людей, які уважно стежать за процесом роботи, художник не може схибити і не має права на помилку.

Тому митець, насамперед той, котрий працює вміло і знає, що й як робити, використовуючи рисувальну техніку і свій багаторічний досвід, за невеликий проміжок часу відтворює власний задум на високому естетичному фаховому рівні.

Завдяки навчально-методичній формі (майстер-клас) викладачі мають змогу впроваджувати теоретичні основи викладання рисунка практичним прикладом малювання завдання, безпосередньо за участі студентів, тобто розкрити систему і послідовність виконання рисунка: вибору матеріалу, компоновання аркуша, побудови натурної постаті, уточнення її пластичних особливостей, виявлення світлотіньової та тональної градації, лінійної та штрихової виразності.

Це велика відповідальність викладача перед своїми слухачами, які сприймають його як втілення нових провідних ідей у процесі здобуття необхідних знань на практиці. Вони спостерігають за художником, за його манерою, технікою та послідовними етапами відтворення роботи, а, отже,

переймають цікаві прийоми, стилістику, розуміють хід і принцип виконання роботи, вловлюють естетичне сприйняття автора та досліджують, які засоби та матеріали використані для відображення постановки.

О. Белянський зазначає, що піднімаючись кожного разу по сходинках майстерності, потрібно пройти тривалий шлях, щоб вийти на такий практичний рівень викладацької роботи [4].

Академічна художня освіта дає змогу вільно висловлювати творчу ідею та застосовувати нові засоби й технології при досягненні максимально виразного результату в образотворчій діяльності. Високий професіоналізм майстра стає підґрунтям для впровадження в навчальні програми курсів «Академічний рисунок», «Спецрисунок» інноваційних підходів, а їхня сукупність дає змогу чіткіше сформулювати і популяризувати метод майстер-класу. Підміна понять (неважливо, в яких секторах творчого процесу) завдає великої шкоди кінцевому результату загальноосвітньої програми академії. Під час набуття навичок рисунка важливим фактором є осягнення загального задуму його кінцевої мети. «Суворість образотворчої дисципліни націлює художника довіряти своїм враженням і вмінню заглиблюватись у конструктивну основу світу реальності в цілому» [1, с. 7].

Рисунок є окремим видом мистецтва, тож здобуття високого рівня рисувальника — копітка робота кожного дня. Якщо не робити вправ, не вдосконалювати своїх навичок, — рисувальник може не досягнути вершин, не розкритися як особистість у світі мистецтва. «Сила художника полягає в умінні бачити й відтворювати те, що розташовується поза стереотипами, у проміжках між уявленнями організовує концепцію реальності зараз і змінює цю концепцію реальності» [1, с. 7].

Використання майстер-класу як форми навчання та методу викладання вносить нові тенденції у розвиток навчального процесу. На своєму прикладі викладачі не тільки теоретично, а й практично, образно пояснюють принципи створення роботи та демонструють технічні навички студентам, таким чином спонукаючи учнів до візуальної апперцепції. Впровадження майстер-класу до загальної академічної навчальної практики стає дедалі популярнішим. Такий практичний метод, з підкреслено особистою манерою виконання того чи іншого митця, є дуже корисним для успішного вивчення необхідного обсягу знань, а також цікавим при міжнародному культурному обміні в галузі образотворчого мистецтва та підвищенні престижу вітчизняної рисувальної школи.

Досвідчених професорів кафедри рисунка НАОМА неодноразово запрошували до вищих мистецьких навчальних закладів КНР на майстер-класи для ознайомлення з їхнім науково-методичним досвідом викладання академічного напрямку.

Так, у 2005 році професор В. Нікітін був запрошений на майстер-клас із рисунка та живопису до Цінхуанського університету мистецтва, професор С. Зорук — до Нанкінського університету мистецтв. Це була презентація європейської школи образотворчого мистецтва.

Професор О. Белянський неодноразово проводив показові уроки образотворчого мистецтва (майстер-класи) як у вітчизняних, так і в зарубіжних навчальних художніх закладах. У 2004 році — в Чженьзяньському університеті. 2007 року — на батьківщині художника, в Луганську, де він був учасником комісії із прийому молодих художників до обласного коледжу мистецтв.

У 2010 році було проведено майстер-клас на другому курсі спеціалізації «Живопис» та в рамках щорічної виставки «Освіта в Україні» разом із доцентом В. Свиначевим. Вдале практичне застосування майстер-класу набуває розвитку і надалі, як в НАОМА, так і поза її межами.

Співпраця з міжнародними інституціями надихає митців проявляти себе різнобічно, збагачує досвід, знайомить з розмаїттям фахових шкіл, даючи змогу підвищити професійний рівень та показати досягнення вітчизняної рисувальної школи.

Висновки. Отже, однією з особливих форм занять із короткочасного рисунка є майстер-клас як засіб нового сприйняття короткочасного рисунка, як самостійного явища, що стає невід'ємною складовою навчальної програми професора О. Белянського. Його теоретичні роздуми та надбання втілені у навчальних посібниках «Короткочасний рисунок. Майстер-клас» і «Теорія та практика короткочасного рисунка», а практична складова вдосконалюється у щоденній праці та під час проведення майстер-класів, як в НАОМА, так і в мистецьких закладах КНР, Литви, Чехії, Німеччини, Польщі.

Міжнародне співробітництво з художніми закладами Європи та КНР надає можливість обміну передовими знаннями та пошуками в галузі образотворчого мистецтва. А матеріально-технічна база зарубіжних закладів та навчальний метод майстер-класу дозволяють українським митцям наочнo демонструвати свій досвід та вміння. Таким чином, короткочасний рисунок набуває рис і знаковості важливої складової сучасної художньої творчості.

Введення нових форм вивчення дисциплін (зокрема академічного рисунка, короткочасного рисунка як його складової та як самостійного явища через введення майстер-класу як засобу його нового сприйняття) допомагають не лише в неформальних умовах оволодіти або поглибити набуті навички студентам та викладачам, а й педагогам опанувати нові підходи до викладання.

Наведені у статті відомості і висновки можуть бути використанні при розробці навчальних програм з образотворчого мистецтва, зокрема з рисунка та живопису в профільних мистецьких закладах.

Література

1. Белянський О. М. Короткочасний рисунок. Майстер-клас. Навчальний посібник для художніх навчальних закладів I–IV рівнів акредитації. Луганськ: [ЛДІКМ], 2008. 124 с.

2. Белянський О. М., Осипова Т. Г. Рисунок і перспектива. Теорія та практика короткочасного рисунка: Навч. посіб. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 138 с.

3. Журавльова Н. Начерк у навчальній програмі з рисунка НАОМА: методичні й технічні особливості // Українська академія мистецтва: дослідн. та наук.-метод. пр. Київ, 2018. Вип. 27. С. 105–110.

4. Інтерв'ю з Олександром Миколайовичем Белянським від 14 лютого 2017 р.

5. Кулініч Л. Короткочасний рисунок у фаховій підготовці майбутніх вчителів образотворчого мистецтва // Наукові записки. Київ, 2015. Вип. 141 (II). С. 67–70.

6. Магальс В. Теоретичні основи рисунка та практична реалізація їх // Українська академія мистецтва: дослідн. та наук.-метод. пр. Київ, 2010. Вип. 17. С. 22–35.

7. Майстренко-Вакуленко Ю. Матеріали та техніки академічного рисунка в НАОМА // Українська академія мистецтва: дослідн. та наук.-метод. пр. Київ, 2007. Вип. 14. С. 200–207.

8. Майстренко-Вакуленко Ю. Кафедра рисунка НАОМА: сьогодення та перспективи // Українська академія мистецтва: дослідн. та наук.-метод. пр. Київ, 2010. Вип. 17. С. 11–13.

9. Майстренко-Вакуленко Ю. Академічний рисунок у художніх освітніх закладах України. Історія становлення та проблеми сучасності // Сучасні проблеми художньої освіти в Україні: Зб. наук. пр. Київ, 2012. Вип. 7. С. 247–251.

10. Немцов В. В. Кратковременный рисунок. Набросок: учебно-метод. пособ. Минск: БГАИ, 2018. 168 с., илл.

11. Прохорова Н. А. *Академический рисунок как фундамент творческой грамотности для формирования творческой личности* // Арт-простір. Київ, 2016. Вип. 2. С. 99–102.

12. Самойленко Ю. О. Функції майстер-класу в підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти. 2011. Вип. 11. С. 193–197.

13. Сухенко В. Академічний рисунок: Підручн. Київ: Амадей, 2016. 232 с.: 217 іл.

References

1. Belianskyi O. M. Korotkochasnyi rysunok. Maister-klas. Navchalnyi posibnyk dlia khudozhnikh navchalnykh zakladiv I–IV rivniv akredytatsii. Luhansk: [LDIKM], 2008. 124 s.

2. Belianskyi O. M., Osypova T. H. Rysunok i perspektyva. Teoriia ta praktyka korotkochasnoho rysunka: Navch. posib. Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho, 2019. 138 s.

3. Zhuravlova N. Nacherk u navchalnii prohrami z rysunka NAOMA: metodychni y tekhnichni

osoblyvosti // Ukrainska akademiia mystetstva: doslidn. ta nauk.-metod. pr. Kyiv, 2018. Vyp. 27. S. 105–110.

4. Interviu z Oleksandrom Mykolaiovychem Belianskym vid 14 liutoho 2017 r.

5. Kulinich L. Korotkochasnyi rysunok u fakhovii pidhotovtsi maibutnykh vchyteliv obrazotvorchoho mystetstva // Naukovi zapysky. Kyiv, 2015. Vyp. 141 (II). S. 67–70.

6. Mahalias V. Teoretychni osnovy rysunka ta praktychna realizatsiia yikh // Ukrainska akademiia mystetstva: doslidn. ta nauk.-metod. pr. Kyiv, 2010. Vyp. 17. S. 22–35.

7. Maistrenko-Vakulenko Yu. Materialy ta tekhniky akademichnoho rysunka v NAOMA // Ukrainska akademiia mystetstva: doslidn. ta nauk.-metod. pr. Kyiv, 2007. Vyp. 14. S. 200–207.

8. Maistrenko-Vakulenko Yu. Kafedra rysunka NAOMA: sohodennia ta perspektyvy // Ukrainska akademiia mystetstva: doslidn. ta nauk.-metod. pr. Kyiv, 2010. Vyp. 17. S. 11–13.

9. Maistrenko-Vakulenko Yu. Akademichnyi rysunok u khudozhnykh osvitynykh zakladakh Ukrainy. Istoriia stanovlennia ta problemy suchasnosti // Suchasni problemy khudozhnoi osvity v Ukraini: Zb. nauk. pr. Kyiv, 2012. Vyp. 7. S. 247–251.

10. Nemtsov V. V. Kratkovremennyi risunok. Nabrosok: uchebno-metod. posob. Minsk: BGAI, 2018. 168 s., ill.

11. Prohorova N. A. Akademicheskii risunok kak fundament tvorcheskoy gramotnosti dlya formirovaniya tvorcheskoy lichnosti // Art-prostr. KiYiv, 2016. Vip. 2. S. 99–102.

12. Samoilenko Yu. O. Funktsii maister-klassu v pidhotovtsi maibutnoho vchytelia obrazotvorchoho mystetstva // Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 14: Teorii i metodyka mystetskoï osvity. 2011. Vyp. 11. S. 193–197.

13. Sukhenko V. Akademichnyi rysunok: Pidruchnyk. Kyiv: Amadei, 2016. 232 s.: 217 il.

ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

Artyushenko I.A.

ORCID ID: <http://0000-0002-7729-9626>

CORRUPTION IN THE ACTIVITIES OF SHADOW ECONOMY INTEREST GROUPS IN THE VERKHOVNA RADA OF UKRAINE (1994 - 2019)

Артюшенко Ігор

Інститут історії України НАН України,
Україна

КОРУПЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ГРУП ІНТЕРЕСІВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ У ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ (1994 – 2019)

DOI: [10.31618/ESSA.2782-1994.2021.6.68.35](https://doi.org/10.31618/ESSA.2782-1994.2021.6.68.35)

Abstract. The article attempts to consider the problem of the place and role of groups - the interests of the shadow economy in the spread of corruption in the Verkhovna Rada of Ukraine of the third - eighth convocation. It is established that in Ukraine, against the background of the imbalance of state and corporate interests, these groups with their electoral and post-election activities repeated the Soviet model of ways and channels of articulation of group interests. The arrival of the shadow economy to the legislature was a consequence of the processes that took place in socio - political life. The activities of these groups in power were pragmatic and selfish. It is stated that in Ukraine the significant scale of the shadow economy in Ukraine was the result of mistakes made during the transformation of the social economy into a market one and a bet was made on the formation of oligarchic national capital. No economic incentives were used for the development of small and medium-sized businesses. The lack of real conditions for economic competition has given rise to corruption. Criminal groups, actively penetrating the economy, put pressure on experts, fought for the distribution of spheres of influence in industry, agriculture. Economic issues were resolved through corruption. Criminal groups controlled the shadow spheres. The presence of monetary limits of criminal origin complicated the situation in the state. The lobbying of personal interests prevailed over the state interest. Thus, economic gain prevailed in economic and political activities. It is established that its presence in power pushed the representation of the shadow economy out of the political life of the party, contributed to the development of trends in artificial party life. Some economic losses incurred by the state from the political activity of groups of criminal origin are investigated and clarified, as well as their role in the laws adopted by the Verkhovna Rada on privatization, deregulation of economic activity, export import operations, etc.

Keywords: corruption, shadow economy, interest groups, people's deputies, law, lobbying.

Постановка проблеми. Законодавча діяльність в якості задоволення приватно – бізнесових інтересів потрібна була і представникам організованих злочинних груп. Прошарок тіньової еліти посів власне місце в економіці України. Організовані злочинні групи фінансували просування своїх представників до Верховної Ради України. Через них вони отримували можливості впливу на ухвалення парламентом потрібних рішень. Ними постійно удосконалювалися політичні способи вирішення власних економічних проблем. Лише протягом 1990 – х років вони еволюціонували від одноразового способу вирішення проблеми за хабара, до довготривалого співробітництва з депутатами чи іншими політиками на «договірних умовах». В умовах занепаду моральних засад суспільства організованим злочинним групам вдалося зміцнити свої економічні позиції та проникнути в політичне життя. І навпаки, своєю присутністю в суспільстві, вони сприяли деградації його інститутів. Наявність великих обсягів тіньового бізнесу в Україні відповідно і зумовлювали значні потреби його у лобюванні інтересів у органах влади. Нерідко діяльність організованих злочинних груп

прикривалася їх представниками у Верховній Раді України. Така «послуга» у стінах вищого органу влади сприяло тому аби бізнес залишався в тіні. Народні депутати покривали бізнесменів - порушників законодавства, сприяючи цим самим одержанню додаткових пільг. Діяльність організованих злочинних груп ставала вирішальним фактором поширення корупції у Верховній Раді України. Лідери угруповань маючи фінансові ресурси «спонукали» депутатів до таких дій. Деякі депутати нерідко перетворювалися на бізнес – партнерів організованих злочинних груп. Специфікою їх взаємовідносин виступала торгівля повноваженнями і можливостями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У результаті аналізу джерел та літератури з'ясовано, що дана проблема лише частково розглядалася дослідниками, які вивчали політичну природу корупції. Передусім це роботи Г. Кохан, М. Мельника, С. Невмержицького, М. Михальченка. Окремі аспекти проблеми висвітлювалися у працях: Г. Касьянова, С. Падалки, Т. Гузинкова, В. Головка, Ю. Ганжурова. Але незважаючи на наявність значної кількості публікацій, стан

наукового осмислення і вивчення вказаної проблеми не можна вважати достатнім.

Виклад основного матеріалу. Обрання депутатів – ставленників організованих злочинних груп ставало можливим не лише через корупцію, а і внаслідок недостатньо ефективної діяльності органів Спецслужб. В 1997 р. управління «К» Служби безпеки України поширення даних тенденцій бачило: «в слабкому захисті вищих органів влади; лояльній перевірці претендентів на відповідальні керівні посади та відпрацювання ухвалення рішення про призначення.

Мета статті - показати роль корупції в діяльності груп інтересів тіньової економіки у Верховній Раді України.

Організовані злочинні групи стали безпосередніми учасниками масового корупційного розкрадання державної власності у процесі роздержавлення і приватизації. У змові з державним чиновництвом ними була проведена, за російським аналітиком С. Кара – Мурзою «сама величезна в історії людства акція по експропріації – насильницького вилучення власності.»¹

Вітчизняний дослідник П. Пушкаренко з цього приводу зазначив: «... Чи ж жарт - умовити народ віддати його власність задарма, з якої він регулярно отримував великі дивіденти... Тільки вдумався, як можна було умудритися «продати» майже половину промислового потенціалу п'ятидесятимільйонної європейської країни, що створювався протягом життя кількох поколінь, через посередників за приватизаційні сертифікати ціною 2 - 10 дол. «своїм людям» з купки колишньої номенклатури та криміналітету - у цілому за вартість одного літака².

Свою діяльність організовані злочинні групи спрямовували також на провокування зловживань службовим становищем чиновників. Їх представники часто вдавалися до підкупу та компрометації службового становища; заходів фізичного і психологічного впливу до посадовців тощо.³

Нагромадження «тіньових» капіталів організовані злочинні групи здійснювали за допомогою корупції і державних чиновників, беручи участь у преватизації (перерозподілі власності), уникаючи сплати податків, здійснюючи фінансове шахрайство, створюючи фіктивні підприємства тощо.

Масштабна діяльність організованих злочинних груп в цьому напрямку була можливою внаслідок деградації чиновницького апарату. Про цю тенденцію пише у спогадах экс – президент Л. Кучма: «Я скажу, що перших п'ять років мого президенства державний апарат був в цілому чистішим, здоровішим, ніж пізніше. А потім... З'явилися крупні спеціалісти, знаючі, як багато і швидко вкрасти у держави, благо дірок в законодавстві достатньо ... І ти хоч іди в парламент, хоч головою об стійку бийся – нічого не зробиш...»⁴

Посадовці державних органів влади, регіональних органів приватизації за хабарі одержані від організованих злочинних груп готували і реєстрували фіктивні акти оцінки вартості підприємств. В 1996 р. начальник одного з відділень Фонду держмайна України у Закарпатській області отримавши хабар у сумі 250\$ занизив на порядок вартість двох магазинів «Плодоовочторгу».⁵

Діяльність в Україні у таких масштабах організованих злочинних груп ставало можливою внаслідок сформованих економічних відносин, які були деформованими, непрозорими, врегульовані приватними домовленостями бізнесменів і чиновників, а не законами.

Вона мала вигляд арени боротьби різних груп, кланів за привілеї і перерозподіл ресурсів. Внаслідок збереження перешкод у розвитку підприємництва, об'єктивно ставала потреба організованої злочинності та проникнення її у господарську діяльність окремих підприємств, створення комерційних структур тощо. В 1990 - і роки дані процеси набували відкрито кримінального характеру, часто із застосуванням зброї, що наклало відбиток на характер епохи – «лихих 1990 - х». В нових суспільно – політичних реаліях, що склалися після проголошення державної незалежності потужного імпульсу розвитку тіньової економіки було надано в 1993 р. декретами уряду: «Про довірчі товариства», та « Про квотування та ліцензування експорту товарів». Перший документ легалізував довірчі товариства і узакопив масштабне збідніння населення,⁶ а другий установив контроль уряду за збутом продукції металургії та хімії, а також закріпив за ним роль посередника між зарубіжними покупцями і вітчизняними виробниками.⁷

¹ Пушкаренко П.І. Корупція як суспільно – небезпечний інститут тіньової економіки // Право і безпека, - 2006, - (с. 181 – 183).

² Кара - Мурза С. «Приватизація по – Чубайсу. Правда, 2002. – 9 – 12 августа.

³ Документи про розробку Закону України «Про організаційно – правові основи боротьби з організованою злочинністю» (Текст закону, подання Кабінету Міністрів України; пропозиції та зауваження) т. 1 11 грудня 1992 – 30 червня 1993 //

ЦДАВО Укр. Ф. 1, Оп. 22, Спр. 2220. арк. 67 (208 Арк.)

⁴ Кучма Л.Д. После майдана с. 26

⁵ Листування з Генеральною прокуратурою України, Службою безпеки України та Міністерством внутрішніх справ України з питань боротьби з організованою злочинністю та корупцією 27 грудня 1995 – 9 грудня 1996

⁶ Декрет «Про довірчі товариства»

⁷ Декрет «Про квотування та ліцензування експорту товарів»

За підрахунками дослідників М. Михальченка, О. Михальченка, Є. Невмержицького, така діяльність уряду призвела до того, що держава втратила 28 трлн. 200 млрд. купонно – карбованців, збанкрутіла більшість промислових підприємств, а хабарі за оформлення кабальних для держави контрактів – стали нормою і підґрунтям корупції.⁸

Втрата державною владою контролю за значною частиною економічного потенціалу скористалися представники організованої злочинності. Рекетири побачили реальні шляхи можливого збагачення. Ними була сформована система взаємовідносини з бізнесменами, що працювали за тіншовими схемами. Взявши на себе роль «даху» тіншового бізнесу вони отримували частку його прибутку. Невдовзі постала невдовзі потреба легалізації здобутих злочинним шляхом капіталів, змусила представників організованих злочинних груп шукати шляхів виходу на владу. Державними чиновниками за хабарі надавались дозволи на заснування легальних бізнес – структур; фірм, банків, компаній тощо. Іншим напрямом їх діяльності залишалось створення в «тіні» виробничих структур. Протягом 1990 – х років виникла значна кількість підприємств з сумнівною репутацією. За даними М. Михальченка, О. Михальченка, Є. Невмержицького наприкінці 1990 – х років майже 44 тисячі приватних підприємств (33,4%), 35,1 тис. колективних (31,6%), 2541 підприємств з іноземними інвестиціями (30,5%) зазначеною в статуті підприємницькою діяльністю, як такою не займалися і платежів до бюджету не вносили. Вони вважають, що «всі вони були створені зовсім з іншої мети, як правило, для шахрайства, розкрадань, перекачування коштів за кордон».⁹

За даними опитування проведеного Міжнародного фінансовою корпорацією у 1996 р. в Україні 80 % власників недержавних фірм приховували прибутки від оподаткування.¹⁰ Сплату непомірних за розміром податків підприємці намагалися обходити. За даними Державної податкової адміністрації України в 2017 р. «податкове законодавство порушувало близько 60% роботодавців».¹¹ Ухилення від оподаткування наносило значних економічних збитків. За даними

Головного управління державної служби при Кабінеті міністрів України в 1997 р. внаслідок цього до Держбюджету не надійшло 7 млрд. грн. доходів. Вони перейшли до тіншової економіки.¹²

Надання державними чиновниками за хабарі комерційним структурам, що належали організованим злочинним групам пільг і переваг створювали передумови для розвитку альтернативних легальному підприємству форм.

Організовані злочинні групи практично перебрали під свій контроль підпільний сектор тіншової економіки. За даними дослідників Є. Невмержицького і Ф. Шульженка на 1997 р. в Україні діяло 2,5 тис. таких груп, причому майже всі вони мали «дах» в особі народного депутата чи державного чиновника.¹³ За даними Генеральної прокуратури України в 1996 р. лише на території АР Крим діяло 89 організованих злочинних груп та 53 бригади. До них входило 2,5 тис. членів.¹⁴

Як зазначає А. Гальчинський: зі здобуттям незалежності Україна отримала у спадок уже сформований тіншовий сектор із досить вираженим кримінальним ядром»¹⁵ Організованими злочинними групами, спільно з держчиновниками було створено «тіншовий» конгломерат якісною особливістю якого був: «невідомо до цього часу у світовій практиці, неймовірна стійкість цього феномена до будь – яких проявів впливу зовнішнього середовища, тобто його надзвичайна спроможність практично миттєво адаптуватися до будь – яких різких змін, економічних та політичних умов існування».¹⁶ За визначенням С. Падалки «прагнення привласнення багатства виступало моральною основою тіншової економіки».¹⁷

Поглиблення тінізації економіки в Україні відбувалося внаслідок низки обставин пов'язаних із зміною політики держави, структурними трансформаціями, характером соціальної обстановки. 1991 – 1994 рр. стали першим етапом нагромадження кримінального капіталу. Посередницька і біржова торгівля приносили надприбутки представникам організованих злочинних груп. Внаслідок поєднання економічної і загальнокримінальної злочинності і відбулося формування цих груп. Увійшовши у змову з державними чиновниками представники цих груп

⁸ Михальченко М., Михальченко О., Невмержицький с. 135 - 136

⁹ Михальченко М., Михальченко О., Невмержицький Є. с. 178

¹⁰ Невмержицький С.В., Шульженко Ф.П. Корупція і національна безпека. с. 41

¹¹ Пробоїв О.А., Гуменяк Л.В. Корупція і високий рівень тіншової економіки, як визначальні фактори впливу на інвестиційну привабливість України та її інтеграційні прагнення// світове господарство і міжнародні економічні відносини 2018 Випуск 14 (с.127 – 138)

¹² Листування з міністрами, відомствами і іншими органами виконавчої влади з питань боротьби з

корупцією 2 лютого – 26 червня 1998. ЦДАВО Укр. Ф. 2, Оп. 15. Спр. 7075 арк. 25 (261 Арк).

¹³ Невмержицький Є., Шульженко Ф. с. 45

¹⁴ Протоколи № 91 – 113 засідань Комісії та документи до них (довідки, листи, інформації) 14 березня 1996.

¹⁵ Гальчинський А.С. Помаранчева революція і нова влада. – К.: Либідь. 2005.с. 188 (368 с.)

¹⁶ Баранов С.О. Тіншова економіка: сутність, причини, соціально – економічні наслідки та шляхи подолання в Україні// Вісник НАДУ. – 2015. № 3 с. 51 (с.47 – 54).

¹⁷ Падалка С.С. Приватизація в Україні: перші підсумки та уроки (1991 – 2009): Монографія ... с. 202

організували кредитування комерційних підприємств з Держбюджету, діяльність фіктивних підприємств, переведення держмайна у власність акціонерних товариств тощо. Під їх контролем проводилась приватизація за зниженою вартістю пакету акцій та спонтанними процедурами, відкривалися тіньові банківські установи. 1995 – 2018 рр. стали періодом підпорядкування тіньової економіки олігархам, та ФПП. Внаслідок угоди між владою і власниками великих капіталів значні обсяги держвласності перерозподілялися і передавалися до корпоративного управління.

Дослідники М. Бланк і Т. Батракова до причин переходу економіки в тінь відносили: недосконалість законодавства, передусім податкового; корупцію в системі державного управління; суто людські.¹⁸ Тим підприємцям, що працювали у тіньовій економіці зв'язки з владою були винятково необхідні. Екс - президент Л. Кучма у спогадах на риторичне запитання «Для чого підприємці посунули в парламент?» відповів «в першу чергу і головним чином вони стали все це робити для того, щоб захиститися від влади ... вона руками чиновників, від санітарного лікаря і пожежника до голови адміністрації району і області – в любий момент могла стерти його бізнес і навіть його самого ... Плюс звичайні кримінальні, рекетири і їм подібні».¹⁹

Вітчизняна система реєстрації приватного підприємства залишалася непрозорою, корупційною і зарегульованою. Бізнесмен незалежно від того, як він буде працювати легально чи в тіні, мав отримати на відкриття справи більше двох десятків дозволів різних інстанцій.

При тіньовій економіці діяли специфічні з тимчасовим ефектом економічні відносини. Підприємці несплачували податки і вступали в корупційні відносини штучно підживлюючи розвиток економіки наносячи шкоду державності.

Тотальні масштаби корупції в Україні призвели до того, що бізнесу легально працювати ставало не вигідно. Високі корупційні втрати заставляли бізнесменів займатися тіньовою діяльністю. Автори видання «Тіньова економіка в Україні: стан, тенденції, шляхи подолання» зазначають: «дбаючи про своє майбутнє, вони створюють свої «правила гри» у формі «народного права», яким керуються в реальному житті».²⁰ Така економіка руйнувала легальну економіку, перекладаючи на її плечі загальне податкове навантаження. В результаті Держбюджет України недостатньо наповнювався для задоволення

соціальних потреб. Тому заробітні плати працівників соціальної сфери були низькими, далеко не задовільняли потреби.

Тіньова економіка в Україні являла собою господарську систему яка в основі своїй мала криміналізовані соціально – економічні відносини, які слабо контролювалися державою. Нею здійснювався суттєвий вплив на політичне життя, оскільки зберігалася потреба у зростанні чисельності депутатів і чиновників. Отримуючи від організованих злочинних груп надприбутки, представники органів влади впливали на зміну політики в їх інтересах.

Обсяги тіньового виробництва у сукупному власному продукті зростали. Якщо в 1993 р. вони склали 39 %, то в 1995 р. вже 51%. За оцінками деяких експертів на кінець 1990 - х років вони досягли 70%.²¹ За розрахунками іноземних аналітиків показник тіньової діяльності у 50 % вважається критичним, оскільки вплив тіньових факторів починає переважати.

Суттєво зазнавали поглиблення тіньові процеси в економіці і внаслідок сформованої державними органами система оподаткування підприємницької діяльності. Вона мала фіскальний характер і була направлена передусім на максимальне залучення коштів до державного і місцевого бюджетів. Це вело до приховування бізнесом реальних обсягів діяльності. Резонно з цього приводу зазначає Р. Чайковський: «Надмірна важкість податкового навантаження – природний результат діяльності держави, неспроможної забезпечити реальне збирання податків, що прагне компенсувати скорочення податкової бази збільшення ставок оподаткування».²²

Тіньовою економікою акумулювалися чималі обсяги вільних коштів. За даними Міністерства соціальної політики України близько 200 – 300 млрд. заробітної плати виплачувалося в конвертах.²³

У всіх галузях економіки вагомим був обсяг тіні. За різними оцінками, частка тіньового ринку зерна в Україні становила 40 % від загального обсягу зернового ринку. Профільні експерти стверджують, що близько 70 % дрібних фермерів працювали в «тіні», ухиляючись від сплати податків і виплачуючи зарплати в «конвертах». З цієї ж причини вони не мали доступу до субсидій і державної підтримки. Складно було прорахувати вартість виробленої ними продукції за рік, адже

¹⁸ Бланк М. Е. Батракова Т.І. Вплив корупції на економіку України// Науковий вісник Ужгородського національного університету 2016. Випуск 7 с. 27 (с. 25 – 28).

¹⁹ Кучма Л.Д. с. 94

²⁰ Тіньова економіка в Україні: стан, тенденції, шляхи подолання, аналіт. Огляд [упоряд. С.С. Чернявський, В.А. Некрасов. Київ: Нац. Акад. внутр. Справ, 2017 – 152 с.

²¹ Леонова О. Теоретичні функціонування механізмів державного регулювання детінізації// Державне управління і місцеве самоврядування. 2018. Вип. 2. С. 92 (с. 89 – 94).

²² Чайковський Р.І. Причини існування тіньової економіки у прикордонному з Європейським союзом регіоні// с. 100

²³ Шилін К. Тінізація та детінізація ... с. 98

невідомо, скільки вироблялося, скільки збиралося і скільки знаходилося на зберіганні.²⁴

Позитивним моментом в тіньовій економіці було те що вона виконувала низку важливих поточних соціальних функцій, які залишалися поза впливом легальних економічних відносин і держави. Тіньова зайнятість залишалася джерелом доходів значної частини громадян. Відповідно, вона стимулювала суспільний попит.

Під контролем організованих злочинних груп перебували такі форми тіньової зайнятості: як вулична торгівля, послуги в будівництві, посередницька діяльність. Такі види діяльності не передбачали укладання договорів чи контрактів на виконання певних робіт, декларування доходів у податкових органах. Підприємці які вели підпільну економічну діяльність, як правило мали подвійну бухгалтерію і намагалися перераховувати до державного фонду заробітної плати вдвічі менші суми, від тих, що ними виплачувалися робітникам реально.

В Україні відбувалося зрощення нелегальної і легальної діяльності. Близько 2/3 працюючих громадян були зайняті трьома і більше видами діяльності.²⁵

До позитивів тіньової економіки відносилось і те, що в її надрах відбувалося формування прошарку підприємців. Участь організованих злочинних груп у жорстко конкурентному перерозподілі матеріальних ресурсів була виправданою і зумовлювалася сформованим протягом років обмеженого доступу до них окремого кола осіб, до якого ввійшли олігархи і політики. Правила створені ними передбачали панування певних домовленостей та закритості доступу інших членів до суспільних благ. Ті хто потрапив у це коло «... були зацікавлені в особистому збагаченні, а не в неупередженому розподілі ресурсів для суспільства.²⁶ За оцінкою А. Кінаха «масштабність тіньових процесів в Україні становить реальну деструктивну силу, яка справляє досить значний, негативний за своїми наслідками, вплив на різні сфери суспільного життя».²⁷

У 2002 р. обсяги тіньової економіки склали близько 350 млрд. грн. В тіні працювало 16,7 % зайнятих українців.²⁸ Відмивання капіталів кримінального походження знаходилася в центрі

інтересів організованих злочинних груп. Активність їх відзеркалювалася у зростанні фактів розкрадань майна, незаконного обігу цінних паперів, порушень при оренді майна і землі тощо.

Посилення економічної ролі організованих злочинних груп сприяли і окремі чинники політики держави: непрозора приватизація, деформовані земельні відносини, податковий гніт підприємництва, наявність посередництва, неефективна система ціноутворення. В 2000 і роки державними чиновниками підтримувалася «тіньова» приватизація, яка проходила за корупційною схемою штучного банкрутства підприємства і продаж його за безцінь. У 2001 р. внаслідок дії такої схеми припиняв діяльність банк «Україна» та сотні високорентабельних підприємств.

Організовані злочинні групи також здійснювали вплив на формування і виконання державних програм приватизації. Для того аби приватизувати підприємство за низькою ціною ними використовувалися підставні особи, втягування у комерційну діяльність на правах співзасновників чи акціонерів керівників областей, міст, промислових підприємств. За хабарі вони здобували інформацію про підприємства, що мали виставлятися на приватизацію про фінансові можливості покупців які братимуть участь в аукціонах тощо.²⁹

Діяльність організованих злочинних груп носила ознаки не лише підпільної а і здебільшого злочинної діяльності. В Україні масштаби скоєння економічних злочинів зростали. За даними Є. Невмержицького і Ф. Шульженка протягом 1994 – 1998 рр. вони зросли з 47 до 62 тисяч.³⁰ Проте дана статистика не зовсім відбивала реальну картину злочинності, вона мала більший вимір.

Організовані злочинні групи часто були учасниками протизаконного перерозподілу власності. Вони використовувалися спеціалізованими рейдерськими групами, для здійснення агресивних дій під час захоплень підприємств. В Україні на 2000 – і роки склалося 40 – 50 спеціалізованих рейдерських груп, які щорічно проводили близько 3 тис. захоплень³¹.

Посередницька роль організованих злочинних груп блокувала розвиток ринкових відносин,

²⁴ Шилін К. Тінізація та детінізація економіка України: тенденції та домінуючі фактори в умовах інформаційних зрушень// Новітня історія України: аналіз етапів становлення: матеріали конференції за підсумками Всеукраїнського конкурсу дослідницьких робіт школярів і студентів до 28 – і річниці незалежності України, Дніпро.

²⁵ Прищенко Н.А. Тіньова економіка: сутність, прояви, соціально – економічні наслідки

²⁶ Гус О. Кайдень О. Чому боротьба з корупцією в Україні відбувається так повільно ?

²⁷ Кінах А.К. Український прорив – Київ: ВІРА ІНСАЙТ, 2004. С. 111 (320 с.).

²⁸ Богі Ангела, Поворознюк В. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання. МЦПД, 2014. – с.2(7с.)

²⁹ Група організаційного забезпечення діяльності координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України, документи засідань Комітету (стенограми, протоколи, рішення) 8 квітня 1994 – 30 травня 1994// ЦДАВО Укр. Ф. 5233, Оп 1, Спр. 482, арк. 61

³⁰ Невмержицький Є. Шульженко Ф. Корупція і національна безпека с. 33.

³¹ Брановицький Механізм перерозподілу власності, як умова сталого розвитку// Економіка і держава. 2014. - № 3.с. 98

конкурентного середовища, деформувала систему ціноутворення. В товари і послуги ними закладалися завищені ціни.

Посередництво також перешкоджало розвитку малого і середнього бізнесу. Україна відставала у цьому від країн Європи і світу. В 2003 р. діяло 253,8 тис. малих підприємств, або 53 на 10 тис. населення, тоді як у зарубіжжі цей показник досягав 500 – 700.³²

Доходи від економічної діяльності, організовані злочинні групи спрямовували на «ті галузі економіки, де контроль із боку держави був послаблений, і за рахунок прогалин в законодавстві за короткий проміжок часу можна було отримати високі доходи з незначними витратами»³³

Підприємства що належали організованим злочинним групам мали нетиповий і специфічний характер. На думку авторів видання «Тіньова економіка в Україні: стан, тенденції, шляхи подолання» дані підприємства «є лише агентами (своєрідними тунелями) здійснення тіньового перетоку доходів за допомогою механізмів цінкових трансферів від великих підприємств на користь окремих осіб для подальшого їх використання з метою особистого збагачення та в політичних цілях»³⁴

В реаліях України було так, коли одні підприємства втрачали а інші здобували першість в масштабах праці за тіньовими схемами. В 1990 і роки до лідерів тінізації відносилися підприємства побутового обслуговування і послуг. В 2000 і роки промислові підприємства приховали прибутки у відповідь на зміни світової фінансової конюнктури. За даними Агенства стратегічних досліджень в лідери тінізованих потрапили підприємства з виробництва коксу і переробки нафтопродуктів (45%)³⁵

Підприємства тіньового бізнесу в Україні часто вдавалися до шпигунства, комерційного підкупу з тим, аби зайняти місце на ринку тієї чи іншої продукції. Банки та інші фінансові установи ними використовувалися для «відмивання» незаконно отриманих доходів.

Висновки. Значні обсяги тіньового бізнесу в Україні об'єктивного ставали породженням його законодавчих інтересів. Представництво організованих злочинних груп засобами корупції послуговувалися з теми аби забезпечити участь народних депутатів у легалізації актів здобутих в нелегітимний спосіб. Крім того, в суспільстві формувалося толерантне ставлення до даного явища, зберігалось прагнення його використане в якості «ефективної рушійної сили» соціальних відносин. Таке ставлення суспільства до корупції спричиняла її поширення практично в усіх сферах.

³² Михальченко М., Михальченко О. Невмержицький Є. с. 167

³³ П'ясецька – Устиг С.В. Корупція і тіньова економіка в системі соціально – економічних відносин суспільства// Економічна теорія та історія

References:

1. Pushkarenko P.P. Corruption as a socially dangerous institution of the shadow economy // *Law and Security*, - 2006, - (pp. 181 - 183).
2. Kara - Murza S. «Privatization on - Chubais. *Pravda*, 2002. - 9 - 12 August. Documents on the development of the Law of Ukraine "On organizational and legal bases of the fight against organized crime" (Text of the law, submission to the Cabinet of Ministers of Ukraine; proposals and comments) vol. 1 December 11, 1992 - June 30, 1993 // *TsDAVO Ukr. F. 1, Op. 22, Ref. 2220. arc. 67 (208 sheets)*
3. Kuchma L.D. After the Maidan with. 26 Correspondence with the Prosecutor General's Office of Ukraine, the Security Service of Ukraine and the Ministry of Internal Affairs of Ukraine on Combating Organized Crime and Corruption December 27, 1995 - December 9, 1996 Decree "On Trust Societies" Decree "On quotas and licensing of exports of goods"
4. Mikhalchenko M., Mikhalchenko O., Nevmerzhytsky village 135 - 136 Mikhalchenko M., Mikhalchenko O., Nevmerzhytsky E. s. 178 Nevmerzhytsky EV, Shulzhenko FP Corruption and national security 41
5. Proboiv O.A, Gumenyak LV Corruption and the high level of the shadow economy as determining factors influencing the investment attractiveness of Ukraine and its integration aspirations // *world economy and international economic relations 2018 Issue 14 (p.127 - 138) Correspondence with ministers, departments and other executive bodies on anti-corruption issues February 2 - June 26, 1998.*
6. *TsDAVO Ukr. F. 2, Op. 15. Ref. 7075 arc. 25 (261 Arc).* Nevmerzhytsky E., Shulzhenko F. s. 45 Minutes № 91 - 113 meetings of the Commission and documents to them (references, letters, information) March 14, 1996.
7. Galchinsky AS The Orange Revolution and the new government. - K. : Lybid. 2005.p. 188 (368 s.)
8. Baranov S.O. Shadow economy: essence, reasons, social and economic consequences and ways of overcoming in Ukraine // *Visnyk of NAPA. - 2015. № 3 p. 51 (pp.47 - 54).*
9. Padalka S.S. Privatization in Ukraine: first results and lessons (1991 - 2009): Monograph... p. 202 Blank ME Batrakova TI The impact of corruption on the economy of Ukraine // *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University 2016. Issue 7 p. 27 (pp. 25 - 28).*
10. Kuchma L.D . Shadow economy in Ukraine: state, tendencies, ways of overcoming, analyte. Review [order. S.S. Chernyavsky, VA Nekrasov. Kyiv: Nat. Acad. internal Sprav, 2017 - 152 p. Leonova O. Theoretical functioning of mechanisms of state regulation of de-shadowing // *Public administration and*

економічної думки. 2016. Вип. 10 с. 35 – 36 (с. 34 – 39)

³⁴ Тіньова економіка в Україні: стан, тенденції, шляхи подолання. с. 34

³⁵ Тіньова економіка. Агенство стратегічних досліджень

local self-government. 2018. Vip. 2. pp. 92 (pp. 89 - 94).

11. Tchaikovsky RY The reasons for the existence of the shadow economy in the region bordering the European Union // p. 100

12. Shilin K. Shading and de-shadowing... p. 98
Shilin K. Shadowing and de-shadowing of the economy of Ukraine: tendencies and dominant factors in the conditions of information shifts // Modern history of Ukraine: analysis of stages of formation: conference materials on the results of the All-Ukrainian competition of research works of schoolchildren and students to the 28th anniversary of independence of Ukraine, Dnipro.

13. Prishchenko NA Shadow economy: essence, manifestations, socio - economic consequences Gus O. Kaiden O. Why is the fight against corruption in Ukraine so slow? Kinakh AK Ukrainian breakthrough - Kyiv: VIRA INSIGHT, 2004. P. 111 (320 p.).

14. Gods of the Angel, Povoroznyuk V. Shadow economy in Ukraine: causes and ways to overcome.

ICPS, 2014. - p.2 (7p.) Group for organizational support of the Coordination Committee for Combating Corruption and Organized Crime under the President of Ukraine, documents of the Committee meetings (transcripts, minutes, decisions) April 8, 1994 - May 30, 1994 // TsDAVO Ukr. F. 5233, Op 1, Ref. 482, p. 61

15. Nevmerzhytsky E. Shulzhenko F. Corruption and national security p. 33. Branovytsky Mechanism of redistribution of property as a condition for sustainable development // Economy and State. 2014. - № 3.p. 98

16. Mikhalchenko M., Mikhalchenko O. Nevmerzhytsky E. p. 167 Pyasetska - Ustyg SV Corruption and the shadow economy in the system of socio - economic relations of society // Economic theory and history of economic thought. 2016. Vip. 10 s. 35 - 36 (pp. 34 - 39) Shadow economy in Ukraine: state, tendencies, ways of overcoming. with. 34 Shadow economy. Strategic Research Agency.

Karimova Shoxsanam

2nd year student of Faculty of History,
Andijan State University,
Uzbekistan

IN UZBEKISTAN, THE RIGHTS AND FREEDOMS OF WOMEN ARE PROTECTED BY LAW

Abstract. This article highlights the situation with violations of the rights and freedoms of women in the world in recent years and the increase in violence against them during the COVID-19 pandemic, the measures taken in our country on gender policy, a number of presidential decrees, decisions based on tasks, put in state programs, was analyzed and given a reaction to the large-scale work to increase the participation of women in the life of society and the state.

Keywords: gender equality, Convention on the Rights of the Child, A / 75/773, early marriage, human trafficking, women, business and law 2020, COVID-19, Beijing Platform.

Women make up half of the world's population, which is half of the human potential. Gender equality, which is one of the UN Sustainable Development Goals, is very important for all countries. This is not in vain, because achieving gender equality lays the main foundation for achieving sustainable development in all spheres of society. The inclusion of women in public life has been proven to lead to increased productivity and economic growth. Unfortunately, the ancient culture and traditional view of women as mothers and wives drastically worsen their position, especially rural women, further limiting their opportunities. Gender theory emerged to address shortcomings in this area in order to make women equal participants in civil society based on new democratic principles.

Gender is derived from the English word "gender", which defines the concept of gender as a social device based on physiological reality.³⁶ It is a social aspect of the relationship between women and men that is reflected in all spheres of life and activity in

society, including politics, economics, law, ideology and culture, education and science.³⁷

Although the term "gender" is a relatively new concept (1975), it has long been associated with science. In particular, we would like to quote the following views.

Plato's attitude towards women is contradictory. On the negative side, it is manifested in the fact that a woman is considered a lowly being, and a man's love for a woman is low, and a man's love for a man is low in the face of friendship. Plato calls a man's love for a woman "Razil Aphrodite" and friendship between men "Heavenly Aphrodite". He believes that if a man lives a cowardly miserable life, his soul will pass to the woman after his death. Plato's positive attitude towards women is reflected in his doctrine of the ideal state. In this country, women are equal with men in all spheres, apart from domestic affairs, they are active in public affairs, and men and women are equally responsible for raising children.

³⁶ Э.Гидденс Социология. – Тошкент. “Шарк”. 2002., 185-б.

³⁷ М.М.Носирова “Ўзбекистонда гендер тенглик: хотин-қизлар ўртасида жиноятчиликнинг ортиб

бориши унинг олдини олиш чоралари //Theoretical& applied science. USA, Philadelphia. 2019. P.49

Aristotle (384-322 BC) in his works "Politics", "On the Origin of Animals", etc. he expressed his views on the relationship between men and women, their status in society, division of labor between them, regulation of the population on issues such as. According to him, a couple's relationship should be a master-slave relationship. Women and men are not equal. A woman gives birth to a child, and a man gives a soul, which is essentially higher. The man rules and the woman obeys.³⁸

The process of equal rights for women and men has been gaining momentum in our country since the beginning of the 20th century. Leading educators of the late 19th - early 20th centuries. M.Behbudi, A.Fitrat, A.Avloni talked a lot about the role of women in society. For example, in his book "The Family" Fitrat said: "Women's social and political activity is necessary for national freedom, and women should not be busy only with household chores and raising children."

While some progress has been made over the past decade, it is clear that humankind still has a long way to go to achieve full equality between men and women in terms of their rights and opportunities. Gender inequality persists in the economic and political spheres. Today, on average, women in the global labor market earn 24% less than men. As of August 2018, only 24 percent of members of national parliaments worldwide were women. In 1995, the figure was 11.3 per cent, which indicates an unsatisfactory positive trend in this regard.³⁹ As noted in the World Bank Group's Women, Business and Law 2020: Equal Opportunity, Better Economy. Indeed, it is estimated that women lagging behind in employment and entrepreneurship account for 15 percent of global GDP.

Today, at least 155 countries around the world have laws on domestic violence, and 140 countries have laws on sexual violence in the workplace. However, even if these laws do exist, this does not mean that they will always be implemented or enforced in accordance with international standards and recommendations.⁴⁰ For example, Article 1 (1) of the Convention on the Rights of the Child provides that, for the purposes of this Convention, any person under the age of 18, child". However, in 2019, one in five women in the world between the ages of 20 and 24 married before the age of 18. Today, the risk of getting married before reaching adulthood is highest in sub-Saharan Africa, where one in three women between the ages of 20 and 24 marries before the age of 18. Marriages of underage girls often lead to early pregnancies and social isolation, prevent them from attending school and increase the risk of domestic violence for girls.⁴¹

Every day 137 women are killed at the hands of their families around the world. It is estimated that

more than half (50,000) of the 87,000 women deliberately killed worldwide in 2017 were killed by their loved ones or family members. More than half of the victims of international human trafficking are women. Adult girls make up 49 percent of trafficking victims worldwide. More than 23 percent of victims of trafficking in young children are also girls. Together, women and girls make up 72%, with the majority of women and girls being trafficked for sexual exploitation. In addition, lower or loss of income from employment, loss of income from remittances and other sources, an increase in the burden of housekeeping, and an increase in domestic violence also affect low-income families in urban and rural areas. health and living conditions of women. The World Health Organization estimates that one in three women in the world experiences violence in their lives.

The COVID-19 pandemic is exacerbating this process. Restricted movement, marginalization and economic problems exacerbate women's vulnerability to domestic violence around the world. In some countries, the number of calls to hotlines has quadrupled. Many national reforms are under way around the world to improve the status of women in the workplace, in marriage, and in particular to protect women from violence. Specifically, by September 2020, 48 countries have included measures to prevent and combat violence against women in their plans to tackle COVID-19. In addition, 121 countries have taken steps to increase support and assistance to women survivors of violence during the global crisis.⁴² The World Bank has been publishing country rankings on gender equality since 2017. Last year, the sixth training series, Women, Business and Law 2020, was published, which analyzed 190 laws and regulations affecting women's economic opportunities. Countries have eight chapters on women's legal wages, employment, doing business, managing women's assets, pensions, freedom of movement, marriage and motherhood, which are assessed based on the index. The study established the relationship between the level of economic development and gender equality. Belgium, Denmark, France, Iceland, Latvia, Luxembourg, Sweden and Canada are in the top 100 countries in the ranking.

In recent years, ensuring gender equality, protecting the family, motherhood and childhood, and developing entrepreneurship among women has become one of the priorities of state policy in our country. In particular, the action strategy includes issues of enhancing the role and place of women and youth in society, ensuring their rights and interests, creating all conditions for them. About half of the country's population - 17 million - are women. Over the

³⁸ B. R. Ahmedov "O'zbek tilida Gender tadqiqi" Magistr darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiya. Andijon 2012. 11-12-b

³⁹ (<https://www.un.org/ru/sections/issues-depth/gender-equality/>)

⁴⁰ <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women>

⁴¹ Организация Объединенных Наций, Департамент по экономическим и социальным вопросам, Статистический отдел (2020 г.). Добейтесь гендерного равенства и расширения прав и возможностей всех женщин и девочек .

⁴² ООН-женщины и ПРООН (2020). COVID-19 Global Gender Response Tracker .

past four years, significant work has been done to increase the social and political activity of women and expand their participation in public administration. In particular, the Presidential Decree "On measures to radically improve activities in the field of supporting women and strengthening the institution of the family" was adopted. This was one of the first steps towards a consistent approach to gender equality. Also, the creation of the Committee on Women and Gender Equality in the Senate, a presidential decree "On measures to further strengthen guarantees of women's labor rights and support for entrepreneurship", "On the protection of girls from oppression and violence", "On guarantees of equal rights and opportunities for women and men", "Support for women, their active participation in the life of society". The adoption of a number of decrees, resolutions and laws "On measures to further improve the participation system" has stepped up work in this area to a new level. In addition, at the initiative of the President, under the leadership of the Chairman of the Senate of the Oliy Majlis, active work is underway to create the Republican Public Council of Women. One of the main priorities of this Council is the full support of women, as well as the provisions of the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women and the Beijing Platform (1995 4). Fourth World Conference on Gender Equality and Women's Empowerment convened by the United Nations in Beijing, China, 15 September. More than 30,000 activists and delegates from 189 countries gathered to discuss the global legal equality known as the Beijing Platform for Action, those who developed a comprehensive roadmap of achievement.) is to coordinate the implementation of the National Action Plan. In 2020 alone, Uzbekistan adopted 15 normative legal acts aimed at increasing the role of women in government and society, ensuring their employment, developing women's entrepreneurship and supporting women in need.⁴³ Over the past period, 950 girls in need of social protection were admitted to higher educational institutions, and 166.3 thousand women were offered a permanent job. At the same time, "Women's Entrepreneurship Centers" have been created in each region, preferential loans have been allocated by trust funds and commercial banks, more than 224 thousand women have been provided with preferential loans totaling 6.9 trillion. Sums for the development of entrepreneurship. purposeful work with women, a "women's book" was published, the living conditions of more than a thousand women in a difficult social situation were improved.⁴⁴

It should be noted that a solid legal basis for gender policy has been created in our country. Our work to advance the interests of women in all fields is widely recognized throughout the world. For example, at the UN headquarters, information on Uzbekistan's experience in ensuring the rights and freedoms of women within the framework of the 2030 Sustainable Development Goals was disseminated as an official

document of the 75th session of the UN General Assembly on February 23, 2021. The document has been published in all the official languages of the United Nations and distributed to member states, as well as placed in the system of official documents of the organization under the number A/75/773. (<https://digitallibrary.un.org/record/3903580>)

Secretary General of the International Interparliamentary Assembly Martin Chungong noted that the experience of Uzbekistan will become an experience for other countries. The fact that Uzbekistan has been entrusted with the chairmanship of the dialogue of the leaders of Central Asia this year also indicates that gender policy in our country is being pursued in the right direction.

Thus, today the share of women in public administration has reached 26.6%, and in the last elections in the country for the first time in the Legislative Chamber of the Oliy Majlis women accounted for 32%, in the Senate and local councils - 25%. Currently, about 1,400 women hold leadership positions at the national and regional levels, more than 43,000 at the district and city levels. In particular, the Chairman of the Senate of the Oliy Majlis - Tanzila Norbaeva, Adviser to the President of the Republic of Uzbekistan on economic development, investments and foreign trade policy, economist - Galina Saidova, Minister of Preschool Education - Agrepina Shin, Deputy Prosecutor General of the Republic of Uzbekistan - Svetlana Artikova, Director of the Center for Family Research - Dilorom Tashmukhammedova, Senator, Deputy Khokim of Samarkand Region, Chairperson of the Women's Committee - Gavkhar Alimova, Deputy Director of the Agency for Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan, the only woman in Uzbekistan who works in the field of information management - Saida Mirziyoyeva, Deputy Chairman of the Central Council of the Youth Union, Chairman of the children's organization "Kamalak" - Dilnoza Kattakhanova - are the most active and prominent women of New Uzbekistan today.

Today, Uzbek women are active in all spheres. The recent admission of a simple Uzbek girl Aziza Shonazarova to the permanent post of professor at Columbia University, professor for life, filled our hearts with pride. It is necessary to organize regular meetings with schoolchildren who occupy a worthy place in such a society and achieve high results in all areas. In turn, it serves as a high role model in the formation of students' love for science, social activity, and initiative. In fact, every girl raised in an Uzbek family has the potential to achieve such lofty goals. Only in order to realize our potential, we need the support of parents and the whole community. However, the main goal of the gender policy of our country is focused on this issue.

⁴³ Yangi O'zbekiston. №38(294), 2021-yil 23-fevral

⁴⁴ Yangi O'zbekiston. №36(292), 2021-yil 19-fevral

References:

1. E.Giddens *Sotsiologiya*. – Toshkent. “Sharq”. 2002. 185-bet.
2. M.M.Nosirova “O‘zbekistonda gender tenglik: xotin-qizlar o‘rtasida jinoyatchilikning ortib borishi uning oldini olish choralari //Theoretical& applied science. USA, Philadelphia. 2019. P.49
3. B.R.Ahmedov “O‘zbek tilida Gender tadqiqi” Magistr darajasini olish uchun tayyorlangan dissertatsiya. Andijon 2012. 11-12-b.
4. Организация Объединенных Наций, Департамент по экономическим и социальным вопросам, Статистический отдел (2020 г.). Добейтесь гендерного равенства и расширения прав и возможностей всех женщин и девочек .
5. United Nations office on drugs and crime. Global study on homicide. Gender-related killing of women and girls. 2019. Page 10
6. United Nations office on drugs and crime. Global report on trafficking in persons. 2018. Page 25-28.
7. Организация Объединенных Наций. Генеральная Ассамблея. Активизация усилий в целях искоренения всех форм насилия в отношении женщин и девочек. Доклад Генерального секретаря. 30 июля 2020 г. стр. 4.
8. ООН-женщины и ПРООН (2020). COVID-19 Global Gender Response Tracker .
9. Yangi O‘zbekiston. №38(294), 2021-yil 23-fevral
10. Yangi O‘zbekiston. №36(292), 2021-yil 19-fevral
11. (<https://www.un.org/ru/sections/issues-depth/gender-equality/>)
12. <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women>

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 372.881.111.1

*Babaievska Liudmyla**Senior lecturer at the Foreign Languages Department
Kharkiv I.P. Kotlyarevsky National University of Arts
ORCID ID: 0000-0003-1278-0086*

MUSIC AND SONGS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

*Бабаевская Людмила Валериевна**Старший преподаватель кафедры иностранных языков
Харьковский национальный университет искусств имени И.П. Котляревского*

МУЗЫКА И ПЕСНИ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

*Бабаєвська Людмила Валеріївна**Старший викладач кафедри іноземних мов
Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського*

МУЗИКА ТА ПІСНІ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

DOI: [10.31618/ESSA.2782-1994.2021.6.68.36](https://doi.org/10.31618/ESSA.2782-1994.2021.6.68.36)

Summary. Under consideration are main methods and approaches to teaching foreign languages, the main element of which is music and songs. The latest research and scientific publications on the use of musical material in teaching various aspects of foreign languages – grammar, vocabulary, speaking, listening, writing – have been analyzed. The main ideas and stages of introducing musical methods in the educational process have been described. The role of musical material in teaching foreign languages has been determined. The paper highlights basic skills of foreign language proficiency which can be improved by means of music methods and approaches. There have been indicated advantages of each of the presented methods. The effectiveness of the use of music and songs in teaching foreign languages has been proved.

Аннотация. В статье рассматриваются основные методы и подходы к обучению иностранным языкам, основным элементом которых является музыка и песни. Проанализированы последние исследования и научные публикации, посвященные вопросам использования музыкального материала в обучении различным аспектам иностранного языка: грамматики, лексики, говорения, аудирования, письма. Описаны основные идеи и этапы внедрения музыкальных методов в учебный процесс. Определена роль музыкального материала в обучении иностранным языкам. Выделены основные навыки владения иностранным языком, которые совершенствуются с помощью того или иного метода или подхода. Отмечено преимущества каждого из представленных методов. Доказана эффективность применения музыки и песен в обучении иностранным языкам.

Анотація. У статті розглядаються основні методи та підходи до навчання іноземних мов, основним елементом яких є музика та пісні. Проаналізовано останні дослідження та наукові публікації, присвячені питанням застосування музичного матеріалу в навчанні різних аспектів іноземної мови: граматики, лексики, говоріння, аудіювання, письма. Описані основні ідеї та етапи впровадження музичних методів у навчальний процес. Визначено роль музичного матеріалу в навчанні іноземних мов. Виокремлено основні навички володіння іноземною мовою, які вдосконалюються за допомогою того чи іншого методу чи підходу. Зазначено переваги кожного з представлених методів. Доведено ефективність застосування музики та пісень в навчанні іноземних мов.

Key words: *method, approach, music and songs, foreign language acquisition, jazz chants, audiosingual method.*

Ключевые слова: *метод, подход, музыка и песни, овладение иностранным языком, джазовые чанты, аудиосингвальный метод.*

Ключові слова: *метод, підхід, музика та пісні, оволодіння іноземною мовою, джазові чанти, аудіосінгвальний метод.*

Постановка проблеми. В сучасному світі знання та вивчення іноземної мови (ІМ) є одним з найважливіших складових сучасної, успішної людини. Міжнародна співпраця, обмін останніми досягненнями у різних сферах, а також поглиблення інтеграційних зв'язків були б неможливими без володіння іноземною мовою на

високому рівні. Це обумовлює значну необхідність вдосконалення методів та підходів до навчання іноземних мов та їх постійної модернізації. В сучасній методиці існує надзвичайно велика кількість різноманітних методів і підходів до навчання ІМ, як традиційних, так і альтернативних. Всі вони спрямовані на те, щоб зробити процес

навчання більш продуктивним та результативним. Ця стаття присвячена огляду тих методів навчання ІМ, невід'ємною частиною яких є музика та іншомовні пісні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема використання музичного та пісенного матеріалу на заняттях з іноземної мови вже отримала певне висвітлення в роботах як зарубіжних, так і вітчизняних учених. Роль музики в навчанні ІМ досліджували Shtakser. I., Blodget T., Vervalin Ch., Lems K., Wicke, Rainer-E., Griffee D., Arbate J. H., Murphy., Shoerp K., Facio A., Macarthur & W., Trojer, J., Метельницкая Т. Н., Гора Т. В., Нездропя Л. П., Московка І. С., Смірнова Л., Мельник С. Ю.. Різні аспекти використання пісенної творчості у викладанні іноземної мови розглядаються у дослідженнях Saricoban A. and Metin E., Mark Hancock, Herbert Puchta, Matthew Devitt, Gunther Gerngross (граматика); Judith Diamond and Elizabeth Minicz, Rolf Donald, Michelle Lazar, Lucy Baylis, Tan Siew Tee and Shi Soi Fah, Johanna E. Katchen (говоріння та аудіювання); Suzanne L. Medina, Betsy B. Lee (лексика); Gabriel Yardley, Sharon Myers, Holoubek, H. (письмо). Механізми засвоєння ІМ за допомогою музики досліджено в роботах S. Krashen, C.B. Brewer, R.J. Anton, D.Lazear.

Головною метою цього дослідження є короткий огляд інноваційних методів та підходів до вивчення іноземних мов з використанням музичного матеріалу, визначення їх ефективності.

Викладення основного матеріалу. *Сучасний музичний підхід (Contemporary Music Approach)*

В 1986 році, спираючись на ідеї Г. Лозанова та інших методистів, які намагалися впровадити музику в процес навчання іноземних мов, Рональд Дж. Антон (R. J. Anton) створив свій, не схожий на інші, метод навчання ІМ. СМА – це ретельно розроблений та добре продуманий "поетапний" підхід, що містить в собі конкретні етапи навчання і приймає до уваги не тільки лінгвістичні, але й психологічні фактори для більш ефективного оволодіння ІМ (в даному випадку іспанською). Окрім цього, на думку Антона, цей метод спрямовано на систематичну та цілеспрямовану працю, і засновано на практичних результатах досліджень діяльності лівої та правої півкуль головного мозку під час навчання ІМ. [9]

Щоб краще зрозуміти як насправді функціонує цей підхід, необхідно зазначити, що він не тільки допомагає зменшити афективний фільтр студентів (тобто допомагає їм розслабитися та стати більш відкритими для сприйняття нового матеріалу), але й об'єднує творчий, невербальний, емоційний процес, який здійснюється правою півкулею головного мозку, та особливе, вербальне, засноване на логіці вивчення, що забезпечується роботою лівої півкулі. Саме ця, так звана "ідеальна навчальна ситуація", що створена в наслідок взаємодії обох півкуль мозку, сприяє більш ефективному оволодінню іноземної мови.

Після трьох років створення, апробації та вдосконалення сучасного музичного підходу, його творці зосереджують свою увагу на десяти іспанських піснях різних стилів, які супроводжуються певними завданнями. Ритм і слова кожної пісні відповідають одній чи двом граматичним темам, необхідним для оволодіння певними мовними структурами.

Навчання за сучасним музичним підходом відбувається поетапно. Перший етап, "етап презентації пісні", складається з восьми кроків, спрямованих на формування та вдосконалення навичок говоріння, письма, аудіювання та на тренування пам'яті:

- 1) презентація діалогу;
- 2) слухання запису вдома (або в класі);
- 3) прослуховування запису пісні вдруге;
- 4) написання диктанту заснованого на тексті пісні, що вивчається;
- 5) записування студентами правильних варіантів на дошці;
- 6) аналіз та обговорення змісту пісні;
- 7) прослуховування запису пісні втретє, запропонування студентам заспівати пісню, спираючись на текст, написаний на дошці;
- 8) виконання домашнього завдання

На другому етапі, "етапі запису пісні", студенти виконують пісню на пам'ять через два тижня роботи з нею. Особливість СМА полягає в тому, що студентам пропонують запис однієї тієї ж пісні в двох частинах: перша частина містить і слова, і музику, а друга – лише музику. Таким чином, перший запис студенти слухають і повторюють слова пісні вдома або в лінгафонному кабінеті; пізніше вони слухають другий запис і намагаються заспівати пісню на пам'ять, слухаючи лише музичний супровід без слів. Саме в цьому і полягає третій, заключний етап навчання в межах метода Роджера Дж. Антона – "етап атестації". Він передбачає оцінювання правильності інтонації, ритму та вимови пісні, що вивчається. По закінченню третього етапу студентам пропонують на протязі одного тижня написати свій оригінальний текст пісні на іспанській мові. Таким чином, проаналізувавши, вивчивши та написавши декілька пісень, студенти здобувають засіб висловлювання своїх думок та велике бажання розмовляти на іноземній мові.

Завдяки СМА різні граматичні аспекти мови, що вивчається, об'єднуються з різними музичними стилями й ритмами, оскільки на думку Антона певний ритм може нагадати студентам пісню, а пісня в свою чергу нагадує їм граматичні структури. Він називає свій метод засобом об'єднання співу та психології з вивченням іноземної мови. В наслідок дослідження, здійсненого в 1986 році в Акронському університеті, 98% студентів, що вивчали іспанську мову за даною методологією, підтвердили факт покращення своїх знань, і 92% продовжили співати ці пісні для друзів і родичів. [1, с. 1169]

Отже вивчення окремих особливостей сучасного музичного підходу дозволило зробити наступні висновки щодо його переваг:

1) СМА використовує музику як один з найефективніших та доступних для нас засобів покращення пам'яті.

2) за допомогою пісень студенти вивчають ритм, інтонацію та вимову природнім засобом, оскільки вони слухають музику багато разів, а потім намагаються промовити ті звуки, які вони чують. В наслідок цього в процесі навчання активізується сумісна робота лівої і правої півкуль головного мозку, що сприяє покращенню здатності студентів згадувати необхідні в тій чи іншій ситуації мовленнєві структури.

3) Окрім забезпечення незабутнього, приємного досвіду вивчення ІМ, СМА також може допомогти зрозуміти основні принципи іноземної (іспанської) мови.

4) Оскільки більша частина роботи на уроці виконується студентами (робота з аудіозаписами), викладачі витрачають відносно малу кількість часу на те, щоб домогтися задовільних результатів

5) Результати анкетування студентів, що навчалися за методикою Роджера Антона, свідчать не тільки про те, що студентам подобається навчатися, але, й про те, що знання, яких вони набули, надовго залишаються в їх пам'яті, і вони з успіхом застосовують їх на професійному або побутовому рівнях.

Таким чином, прибічники сучасного музичного підходу приходять до висновку, що з появою цього методу процес навчання іноземних мов перейшло в новий вимір – в той, що мотивує, приносить задоволення й різноманітність, а головне користь кожній людині, що вивчає іноземну мову незалежно від її віку.

Аудіосінгвальний метод (Audiosingual Method). В 1980 році Уве Кінд (Uwe Kind) розробив новий аудіосінгвальний метод навчання іноземним мовам за допомогою пісень з відомими мелодіями. Він вважає, що завдяки знайомим мелодіям студенти зможуть перебороти страх перед невідомим або будь-які інші комплекси, пов'язані з вивченням нової мови. Метод Кінда було розроблено та апробовано в гарвардському університеті й інших американських та німецьких, японських, південно-американських та австралійських учбових закладах. Німецький методист дійшов висновку, "що за допомогою музики можна вивчити іноземну мову швидше, більш ефективно та з більшою віддачею, ніж шляхом механічного заучування в класі". [6, с. 49] Музика, на думку Кінда, впливає на ритм дихання людини і підвищує рівень її освіченості.

Курс вивчення ІМ (англійської, німецької або іспанської) складається приблизно з дев'ятнадцяти пісень, спрямованих на формування комунікативних навичок. Всі вони пов'язані з основними побутовими темами спілкування, наприклад, "Знайомство", "В ресторані", "У лікаря", "Подорож", тощо. Перш ніж почати

навчання, Уве Кінд рекомендує спочатку ознайомити студентів з ритмом, римою та мелодією пісні. Оскільки основними елементами цього методу є релаксація та задоволення, студентів не слід примушувати співати, особливо, якщо вони не вміють це робити або соромляться. Кожна пісня є самодостатньою і містить в собі певні граматичні та лексичні елементи. Їх можна застосовувати для підвищення настрою або мотивації студентів, для введення нового лексичного чи граматичного матеріалу, а також для закріплення вивченої теми. Автор аудіосінгвального методу пропонує декілька порад стосовно впровадження пісень в навчальний процес:

1) Якщо ви обираєте сучасну пісню для свого уроку, переконайтесь, щоб хоча б один зі студентів знав мелодію і міг її наспівати;

2) опишіть зміст тексту пісні простою мовою, запропонуйте студентам повторити нові слова за Вами;

3) зосередьте увагу студентів на змісті пісні та мовних функціях, пов'язаних з нею;

4) продемонструйте запис; студенти мають відпочивати під час прослуховування пісні;

5) продемонструйте запис ще раз, студенти повинні співати пісню декілька разів;

6) поділіть студентів на маленькі групи; кожна група має отримати свою партію пісні та заспівати її за ролями;

7) розіграйте пісню у вигляді рольової гри;

8) студенти можуть створити свої власні пісні та об'єднати їх у 'drama series'.

Методика Уве Кінда успішно застосовується у викладанні як англійської, так і німецької та іспанської мов в багатьох країнах світу та має позитивні оклики. Головна мета цього методу – навчити використовувати лексичний та граматичний матеріал пісенних текстів в мовленні.

Музично-лінгвістичний підхід (Musico-linguistic Approach). На думку австралійських музикознавців Макарута та Троджера (**Macarthur, W., Trojer, J.**) найбільш ефективним методом навчання іноземних мов є музично-лінгвістичний підхід. Це був один з перших методів, що відійшли від таких традиційних несефективних прийомів, як складання та заучування переліків слів і виконання механічних вправ. Серед основних принципів нового підходу слід назвати наступні:

а) презентація нового матеріалу повністю, замість часткового пояснення;

б) комунікація шляхом звуків, жестів та рухів, тобто немає необхідності в фонових, попередніх знаннях;

в) абстрактні поняття здебільшого демонструються, ніж пояснюються;

г) просування в навчанні відбувається на власний розсуд студентів;

д) студенти самі створюють новий матеріал, спираючись на результати перевірки гіпотези;

е) групове навчання сприяє взаємодії студентів;

е) зосередження уваги на пізнавальній діяльності, розумінні на слух та розвитку слухової пам'яті;

ж) емоційно заряджена, невимущена, довірлива атмосфера навчання;

з) повторення вивченого матеріалу, застосування прийому питання – відповіді. [8, с. 214-215]

Музично-лінгвістична система Макаурта та Троджера має три рівня – початковий, середній та підвищений. Початковий рівень передбачає читання вголос фраз із застосуванням метронома. Далі студенти співають текст в форматі канону, який має багату, сінкопійовану "перехресну" ритміку в партитурі та викликає задоволення. Середній рівень полягає в проведенні бесіди студентів з викладачем або іншими студентами у формі питань та відповідей, що, на думку авторів, сприяє покращенню пам'яті. Підвищений рівень вимагає, щоб студенти виписували текст пісні з графічним зображенням ритму та виконували його з метою активізації пам'яті.

Також Макаурт і Троджер пропонують інші види роботи на уроці іноземної мови: розповіді текст пісні в супроводі плескання ритму в долоні, пропускання певних слів з тексту, щоб студенти могли відновити цей текст або перетворити пісню в танець і виконати його. Всі ці прийоми збагачують музичні методи навчання іноземним мовам, підкреслюючи ритм пісні, що вивчається, та активізуючи тіло шляхом звернення до кінестетичних розумових здібностей. Нажаль, автори музично-лінгвістичного підходу не підтверджують його ефективність практичними результатами, проте ця теорія стала своєрідним імпульсом дослідження ролі музики в процесі вивчення іноземних мов.

Підхід джазових чантів (наспівів) (Jazz Chants Approach). Успіх застосування музики в навчанні іноземним мовам також відмічено в такому методі як *підхід джазових чантів*. Чанти (з англ. chants – наспіви) – це повторювані ритмічні фрази, які зазвичай потрібно кричати або співати хором. Цей підхід було розроблено викладачем університету м. Нью-Йорк Кероліною Грехем (Carolyn Graham) в середині 70-х років. Протягом наступних двох десятиріч джазові чанти Грехем набули неймовірної популярності та визнання серед методистів всього світу. Щоб зрозуміти, в чому полягає їх ефективність та привабливість, необхідно розглянути їх основні особливості:

- Джазові чанти стимулюють до навчання. Під час співу учні можуть рухатися, хлопати в долоні, гуркотіти ногами. Таким чином ці пісні разом з музикою пропонують учням приємний засіб вивчення ІМ, також у них з'являється стимул створювати свої власні чанти та вірші.

- Ключом до успіху джазових чантів є ритмічна презентація природнього мовлення, яка об'єднує ритми розмовної американської англійської та ритми традиційного американського джазу. Окрім цього ритм цих пісень може бути

чудовим мнемонічним засобом. Сильний ритм та змістовний текст надовго залишаються в пам'яті, особливо якщо до чантів додається музика, рухи та рольові ігри.

- Джазові чанти багатозначні та комунікативні. Спів нагадує, в деякому розумінні, вправи на механічне запам'ятовування взірців, оскільки передбачають повторення певних структур і відповідь учнів. Однак на відміну від механічних вправ джазові чанти засновані на значенні, комунікації та аутентичному мовленні.

- Джазові чанти інтерактивні. Хоча на уроці застосовується багато повторень, вони завжди являють собою відповідну репліку учня або викладача і завжди завершуються такими завданнями, як "рольова гра". Завдяки джазовим пісням вивчення іноземних мов перетворюється в жвавий, природній та інтерактивний процес повторення й запам'ятовування.

Грехем пропонує викладачам п'ятирівневу модель презентації джазових чантів на уроці ІМ:

- 1) слухання та імітація пісні;
- 2) просте повторення хором;
- 3) групова відповідь;
- 4) рольова гра в ситуативному контексті;
- 5) індивідуальна відповідь.

- Джазові чанти можна застосовувати для навчання різним аспектам мови: звук та інтонація; ритм та рима; структура мови; лексика; ідіоматичне застосування мови; функції мови; американська культура.

- Джазові чанти можна використовувати для навчання учнів різних рівнів знань. Незважаючи на те, що ці наспіви орієнтовані на початковий рівень, їх цілком можна застосовувати для роботи зі студентами, які мають середній або просунутий рівень володіння мовою, що вивчається. Ідіоматичні фрази, доречність висловлювань, різноманітні форми гумору – все це лише частина того, що можна запропонувати учням старшого віку.

- І, нарешті, джазові чанти зменшують рівень стурбованості та підвищують мотивацію тих, хто навчається. Застосування музики допомагає багатьом учням та студентам розслабитися а можливість відпрацювати загальні фрази в реальній ситуації дозволяє учням відчувати себе більш комфортно під час застосування цих фраз в розмові. Також студенти більш позитивно відносяться до тих уроків, які містять музику. [4]

Не зважаючи на те, що головна мета цього підходу полягає в удосконаленні навичок говоріння та аудіювання, його з тим же успіхом можна застосовувати для закріплення певних структур в ситуативному контексті, ефективно використовувати як на практичних заняттях, так і для індивідуального заочного навчання.

"Singing the Language" – мультимедійний підхід до оволодіння іноземною мовою. Мультимедійний підхід до оволодіння ІМ було створено професорами коледжу Кенйон Мецлер

(Metzler), Наньез (Núñez), а також викладачем Кларою Роман-Одьйо в 1997, США. Метою цього підходу є прискорення процесу оволодіння ІМ (а саме іспанською) за допомогою музики як привабливого засобу знайомства студентів з ключовими культурними цінностями, що вкладені в лінгвістичний та екстралінгвістичний контекст.

Модель, яку пропонує Клара Роман-Одьйо з колегами, спрямована на те, щоб прищепити студентам цінність співу мовою, що вивчається. Для цього виходячи з головних ідей комунікативного методу, вона розробила декілька принципів навчання ІМ, перевірених на практиці:

- активне використання пісень;
- навчання граматиці в контексті;
- забезпечення лінгвістичного та культурного контексту [11]

Згідно з вищезазначеними принципами Клара Роман-Одьйо разом зі своїми колегами розробила власний навчальний курс вивчення іспанської мови, в якому:

а) пісні контекстуалізовані шляхом дослідження історичного та культурного контексту їх походження;

б) інтенсивна практика слухання забезпечувалась написанням диктантів з CD та коротких квітів.

в) відбувалось стимулювання співу мовою, що вивчається.

Наприклад, під час вивчення теми "Латиноамериканське болеро" студенти ознайомились з трьома основними контекстами, які значно вплинули на розвиток болеро – походження жанру на Кубі, еволюція болеро в Мексиці та "дискриптивно-розповідальне болеро" Пуерто-Ріко. Ці культурні дослідження дозволили розвинути навички аудіювання та письма, сприяли вивченню лексики в контексті та розвитку аналітичного мислення. Таким чином, на уроці студенти займались прослуховуванням коротких пісень, розмовляли про зв'язок пісні і культурного контексту, а також висловлювали свої точки зору та думки стосовно пісні, що вивчається.

Отже, дотримуючись метода Клари Одьйо, викладачі іноземних мов не тільки вчать своїх студентів розмовляти мовою, що вивчається, але й знайомлять їх з культурою, традиціями та реаліями носіїв цієї мови.

Висновки. Проаналізований матеріал дозволив сформулювати методологічну базу дослідження. Її основні положення можна представити таким чином.

1. Сучасний музичний підхід до навчання ІМ (Contemporary Music Approach) спрямовано, в першу чергу, на засвоєння граматичного матеріалу за допомогою спеціально підібраних пісень. Активізуючи дію лівої та правої півкулі головного

мозку на уроках іноземної мови, учні більш ефективно засвоюють запропонований матеріал.

2. Аудіосінгвальний метод має за свою мету підвищення настрою та мотивації студентів, а також подолання мовного бар'єру під час вивчення іноземної мови.

3. Музично-лінгвістичний підхід зосереджує увагу на формуванні лінгвістичної компетенції на основі музичної наочності, хоча ефективність його застосування досі не доведена.

4. Підхід джазових чантів відкриває багато можливостей для роботи з мовою: збагачення вокабул яру, покращення вимови, ефективне засвоєння граматичних конструкцій, підвищення мотивації до вивчення іноземної мови.

5. Мультимедійний підхід Клари Одьйо дає можливість не тільки вдосконалити мовні навички, але й глибше усвідомити національні культурні цінності.

Список літератури

1. Anton, R. J. Combining singing and psychology // *Hispania*, N 73. 1990. P. 1166-1170.
2. Brewer, C.B. Accelerated Learning // *Music and Learning: Integrating Music in the Classroom*. 1995.
3. Fitzgerald, L.A. A Musical Approach for Teaching English Reading to Limited English Speakers. // *Masterthesis*. National Louis University. 1994. 108 p.
4. Graham, C. Singing, chanting, telling tales; Arts in the language classroom: Delta Systems C°. 1998
5. Holoubek, H. Schreiben nach Musik. Available at: http://www.dasan.de/VDBZ/Projekte/Nono-ProjektDatein/schreiben_nach_musik.htm
6. Kind, U. Tune in to English. New York: Regents Publishing Company. 1980.
7. Krashen, S. Principles and Practice in Second Language Acquisition. 1981.
8. Macarthur, W., Trojer, J. Opus 2: Learning Language Through Music. *Revue de phonetique appliqué*, 1985. P. 211-222.
9. Mover, J. Note by Note Language Learning: The Potential of a Music-Centered ESL Pedagogy. MA thesis. Ottawa, Canada. 2017
10. Reimann, A. Music as a Medium for Language & Cultural Instruction // *The Association of Canadian Teachers in Japan (ACTJ)*. 2002.
11. Román-Odio, C. Singing the Language: A Multimedia Approach to Language Acquisition // *Mellon Workshop*. Kenyon College, December 5. 1998.
12. Sjolie, D. Beyond Passive Listening: The ESL Class Becomes a Band // *The Journal of Imagination in Language Learning and Teaching*. Volume IV. 1997.

Иванова Лилия Андреевна
*преподаватель факультета косметологии
Институт косметологии, эстетической медицины и
визажного искусства «Дом русской косметики»*

ПОПУЛЯРНЫЕ СТИЛИ ТАТУ СРЕДИ МОЛОДЁЖИ КАК ОДИН ИЗ АСПЕКТОВ ОБУЧЕНИЯ МАСТЕРОВ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ТАТУИРОВКИ В ДПО

Ivanova Lilia Andreevna
professor,
Institute of Cosmetology, Aesthetic Medicine
and Makeup Art – House of Russian cosmetics.

POPULAR STYLES OF TATTOO AMONG YOUNG PEOPLE AS ONE OF THE ASPECTS OF TEACHING MASTERS OF ART TATTOO IN SUPPLEMENTARY VOCATIONAL TRAINING

[DOI: 10.31618/ESSA.2782-1994.2021.6.68.34](https://doi.org/10.31618/ESSA.2782-1994.2021.6.68.34)

Summary. The author of the article shows the research results of the popularity of tattoos among young people (15-30 years old). The author examines the most popular tattoo styles, reveals the details of tattooing in such styles as realism, minimalism, new school, trash polka, watercolor. Finally, the author concludes that it is necessary to train highly qualified masters of art tattoo who meet the high requirements of professional competencies, who have professional ethics, know the historical aspects of the development of this art, styles of tattoos, the technique of its application, the technical aspect of the issue, who are aware of art, psychology, medicine, and can provide a first aid. The author notes that these specialists should be trained in organizations of supplementary vocational training. The author also notes the importance of developing a competent educational program for a master of art tattoo. So, the author says that such training should be carried out by qualified teachers in the fields of knowledge, training should be fully immersed in the educational process, and training of these specialists should be carried out only in accredited educational organizations.

Аннотация. Автор статьи показывает результаты исследования популярности тату среди молодёжи (15-30 лет). Рассматривает наиболее популярные стили тату, раскрывает подробности нанесения татуировки в таких стилях как реализм, минимализм, ню скул, треш-полька, акварель. Делает вывод о необходимости подготовки высококвалифицированных мастеров художественной татуировки, отвечающих высоким требованиям профессиональных компетенций, которые обладают профессиональной этикой, знают исторические аспекты развития данного искусства, стили татуировок, технику их нанесения, техническую сторону вопроса, осведомлены в вопросах изобразительного искусства, психологии, медицины, могут оказать первую помощь. Автор отмечает, что данных специалистов должны готовить в организациях дополнительного профессионального образования. Отмечает важность разработки грамотной программы образования мастера художественной татуировки. Так, автор говорит о том, что такое обучение следует производить квалифицированным педагогам по областям знаний, обучение должно быть с полным погружением в учебно-воспитательный процесс, подготовку данных специалистов необходимо проводить только в аккредитованных образовательных организациях.

Key words: *art tattoo master, tattoo, popular styles of tattoo, body permanent drawing, supplementary vocational training, teaching, young people.*

Ключевые слова: *мастер художественной татуировки, тату, популярные стили татуировки, нательный перманентный рисунок, дополнительное профессиональное образование, обучение, молодёжь.*

Постановка проблемы. В молодости происходит поиск себя, своего места в жизни, своего отношения к этому миру. Стремление выделиться из толпы, быть не похожим на других, оставить свой отпечаток в истории. Или быть как все, не выделяться, не привлекать к себе лишнего внимания, не высказывать своего настоящего мнения. Эти вопросы, которые каждый молодой человек решает для себя по-разному. В виду того, что механизмы отождествления и отчуждения в этом возрасте проявляются в высшей степени, молодёжи свойственно экспериментировать, поэтому среди них встречается достаточное количество людей, которые начинают украшать себя. Кто-то носит

экстравагантную одежду и обувь, кто-то красит волосы в невероятный цвет, кто-то наряжается в ювелирные драгоценности или побрякушки, кто-то набивает рисунки на своё тело и лицо. И здесь встаёт вопрос про обучение мастеров художественной татуировки. При чём не только как о грамотном исполнителе нательных рисунков, но и о специалисте, который профессионально всесторонне развит. Другими словами, обладает профессиональной этикой, знает исторические аспекты развития данного искусства, стили татуировок, технику их нанесения, техническую сторону вопроса, осведомлён в вопросах изобразительного искусства, психологии,

медицины, может оказать первую помощь при необходимости и др. Поэтому необходимо в организациях дополнительного профессионального образования готовить данных специалистов.

Анализ последних исследований и публикаций. Сегодня встречается множество литературы по вопросам истории и стилям татуировок, самоучители по набиванию нательных рисунков. Диссертации посвящённые вопросам татуировки, но большинство из них освещают вопросы тату, как части криминального сообщества или декоративно-прикладного творчества народов мира. Статьи, которые описывают татуировку, как фактор индивидуализации человека и современного искусства, статьи с исследованиями отношения общества к татуировкам, статьи про татуировки с профессиональными советами по их исполнению. Исследований татуировки в контексте обучения мастеров художественной татуировки в ДПО нами не были найдены.

Выделение нерешённых ранее частей общей проблемы. Широкое распространение художественного нательного рисунка среди людей разного пола, возраста и социального статуса ведёт за собой обучение высококвалифицированных мастеров художественной татуировки, отвечающих высоким требованиям профессиональных компетенций.

Цель статьи. Цель нашего исследования состоит в изучении популярных стилей художественного нательного рисунка среди молодёжи для лучшего понимания специфики обучения мастеров художественной татуировки в ДПО.

Изложение основного материала. Наша статья посвящена изучению популярных стилей тату среди молодёжи. Возраст молодёжи, мы

определяем согласно трудам А.В. Мудрика: 15-30 лет [5, с. 59]. Молодёжи свойственно быть активными, мобильными, адаптивными. Они свободны от стрепетов, предрассудком, имеют низкий уровень толерантности и большое стремление выделиться. А.В. Боева выделяет следующие главные стороны жизни молодёжи:

- любовь и семья: время наибольшей половой активности, выбор спутника жизни, создание семьи, рождение и воспитание своих детей, т.к. в это время человек психологических, физиологических и социально более приспособлен к этому;

- профессиональная деятельность – овладение выбранной профессией. В молодости человек максимально работоспособен, может выдерживать большие физические и психологические нагрузки, наиболее способен к интеллектуальной и спортивной деятельности;

- дружба выходит на новый качественный уровень, т.к. большинство друзей остаются в жизни из средних и высший учебных организациях, с работы;

- кризис 30 лет – происходит переоценка ценностей, своего места и статуса в жизни, т.е. критический самоанализ смысла жизни [1, с. 57-60].

Нами было проведено исследование среди молодёжи на выявление популярных стилей тату. В исследовании приняло участие 41 человек с нанесёнными нательными рисунками. Возраст опрошенных 15-30 лет, из них 22 – молодых человека и 19 – девушек. Результаты исследования показали, что самое популярное место для нанесения тату, как у молодых людей, так и у девушек – руки [2, с. 267].

Среди молодых людей популярные следующие стили татуировок: реализм – 10 чел., треш-полька – 5 чел., нюу скул – 5 чел.

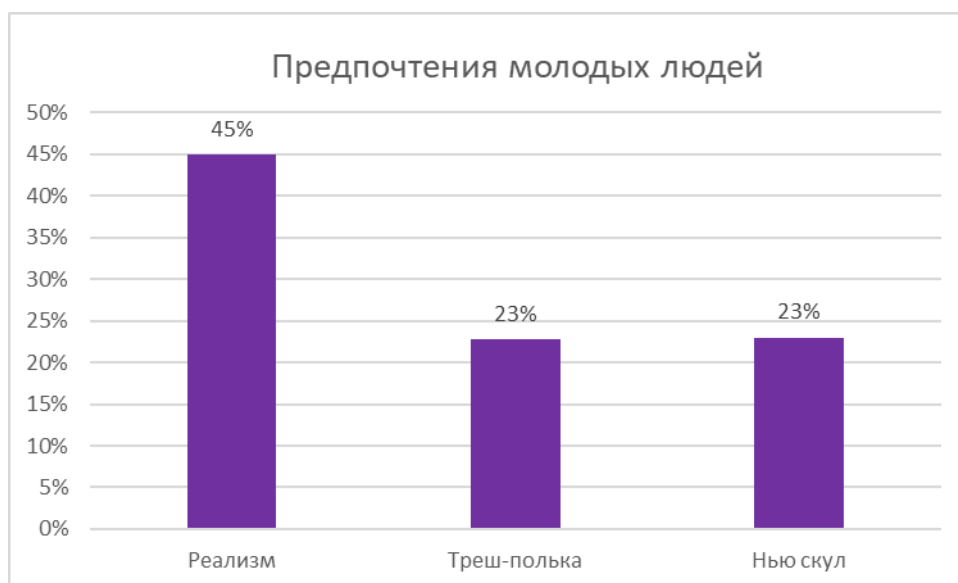
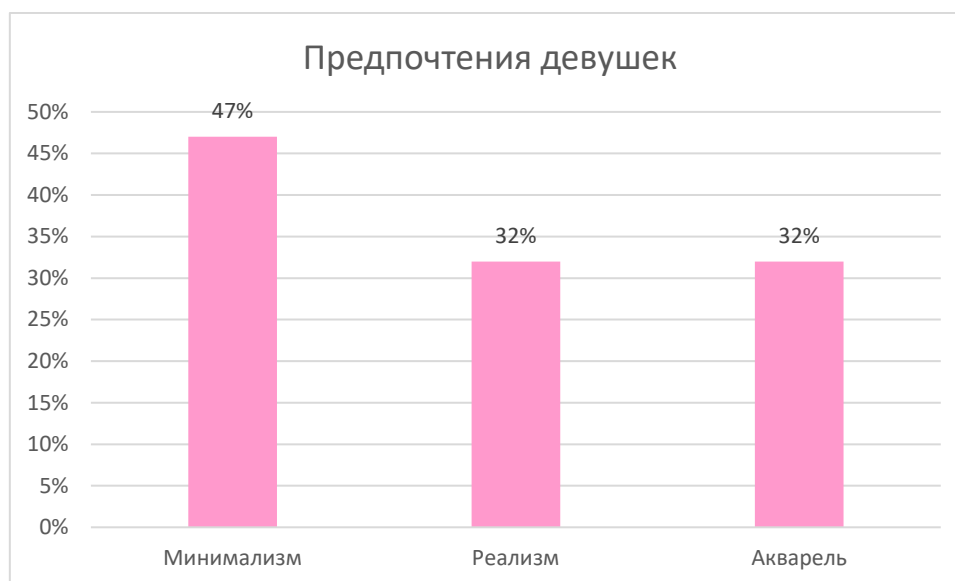

Рисунок 1 – Наиболее популярные стили татуировок среди молодых людей

Девушки своё предпочтение отдали следующим стилям: минимализму – 9 чел.,

реализму – 6 чел., акварели – 6 чел. Ниже на рисунках 1, 2 представлены результаты опроса.

Рисунок 2 – Наиболее популярные стили татуировок среди девушек

Рассмотрим подробнее популярные стили татуировок среди молодёжи.

Реализм. Татуировки в стиле реализм передают наиболее чёткое исполнение изображения, максимально соответствующее оригиналу. Данный стиль подразумевает не только максимально чёткую передачу «живого» изображения на теле, но и высокий уровень мастера, который смог его передать.

Техника нанесения татуировки в стиле реализм заключается именно в максимальной передаче действительности, реальности посредством тату. Наиболее подходящей основой для качественной татуировки является фотография. Данный стиль считается художественным, так как мастер, словно художник, индивидуально подходит к каждому рисунку и с помощью своего видения исполняет уникальные работы, которые воплощает в жизнь. Уникальные – по причине того, что с одной и той же точностью невозможно передать один и тот же рисунок. Именно поэтому данный стиль является одним из самых сложных стилей в нанесении татуировки, так как мастер должен не только профессионально подходить к исполнению, но ещё и художественно грамотно передать все аспекты реальности [6, с. 15]. Сложность также проявляется в правильно точном подборе цветовой палитры чернил, тщательном прорисовывании мельчайших деталей, штрихов, а также в умелом и правильном выражении декоративной функции рисунка.

Главным преимуществом стиля реализм является огромная свобода выбора эскиза. Человек может запечатлеть на своём теле любое изображение, главная задача – это найти высококвалифицированного тату-мастера, чтобы он, смог передать все точности и сходства с оригинальным изображением [8].

Треш-полька. Треш-полька – один из новых стилей тату, главным отличием которого является способность привлекать внимание окружающих

своей оригинальностью и выраженным протестом против общепринятых правил. Стиль «родился» из фотографий, коллажей, газетных вырезок. Этот «Trash» («мусор») послужил основой для двух основателей. Спустя время стиль развился, черты обрели форму.

Живописный и динамичный стиль основан на эффекте цветовых контрастов. Это своего рода визуальный арт-коллаж, сочетающий в себе натуралистические и фотореалистичные рисунки с крупно размазанными графическими акцентами.

Части татуировок в этом направлении выполнены только чёрными пигментами, дополненными оттенками красного (некоторые различают в последнем смысл крови). Одна часть рисунка реалистична, а другая полностью абстрактна. В тату уместны надписи (целые слова или фразы), трафареты и немного граффити. При нанесении тату-текста используются в основном классические печатные шрифты, Times New Roman или Courier.

Тату в стиле треш-полька отличается использованием как плотных контуров, так и тонких линий. На первый взгляд сочетание фрагментов эскиза может показаться хаотичным, но каждый элемент несёт в себе внутреннюю гармонию, привнесённую художественным вкусом тату-мастера.

Стиль тату Треш Полька очень популярен у любителей необычных тату. Интересное направление выбирают люди разного возраста вне зависимости от пола и рода занятий. Так, можно обобщить основные характеристики тату-изображений в данном стиле: брутальность; яркость цвета; агрессивность; сочетание красного и черного цветов [7].

Стиль треш-польку возможно сочетать с другими стилями. Самое гармоничное сочетание, это сочетание со стилем реализм. На стыке этих двух направлений рождаются поистине

устрашающие портреты и натюрморты, пронизывающие до глубины души.

Нью скул. Татуировки в стиле нью скул относятся к относительно, новой ветви в тату индустрии. Стиль нью скул зародился в 70-е годы XX века и, конечно, связан с рейвом (танцевальные вечеринки), молодёжными тусовками, геймерской (игровой) культурой, комиксами, красочными мультиками, кислотными цветами. Эпоха XX века ознаменовалась обилием красочных, ярких сюжетов, культурой комиксов, культурой комиксов, стремлением к чему-то вычурному, обескураживающему и в то же время смелому, бросающему вызов ушедшим в прошлое традициям. Все это характерно и для татуировок стиля нью скул.

Стиль не имеет определённых ограничений в рисунках. А некоторые из них, даже, созданы с нотами философии. Основными элементами, характеризующими этот стиль являются: отображение на рисунках всевозможной фантазии, юмора и абстракции. Этот стиль имеет смежные характеристики со стилем граффити [4, с. 79].

Обобщить характерные особенности татуировок стиля нью скул можно следующим:

- использование ярких цветов, иногда кислотных кричащих оттенков;
- выполнение в технике граффити, когда изображение имеет очертание, но его границы не обозначены, а цвета часто смешиваются, контрастируют друг с другом;
- преобладание рисунков из мультипликационных фильмов и героев мультфильмов в качестве основного изображения;
- эскизы выглядят более объёмными, что вместе с яркими цветами привлекает особое внимание;
- свобода творчества – изображение всего, что захотите, в любой тональности, изображения фантастические и юмористические, никакого скучного реализма;
- контур объектов на рисунке может быть нарушен или искажен, но контур всего рисунка должен быть читаемым на расстоянии;
- некоторые области на изображении могут быть не окрашенными, именно они несут дополнительную смысловую нагрузку.

В современном обществе данный стиль в татуировках отлично будет смотреться на любой части тела и подойдет как мужчинам, так и женщинам, начиная с подросткового возраста. Чаще всего такой стиль выбирают люди, заинтересованные в компьютерных играх и люди, равнодушные к мультипликационному искусству. Такая татуировка сразу укажет на вкусовые предпочтения человека.

Минимализм. Минимализм – одно из главных достижений искусства. Этот стиль создан для настоящего творческих людей, разбирающихся в искусстве. Сейчас, в постмодернистской среде, минимализм имеет особое место, становится модным и отражается в таком виде современного

искусства, как татуировка. Этот стиль привлекает по большей степени не разнообразием цветов и объемов, а, прежде всего, идеей изображения, его композицией, графикой и игрой линий.

В основном минималистичные татуировки можно увидеть у молодых девушек, которые не хотят видеть на своём теле большую татуировку, а скорее маленькую, но очень личную, что и подтверждает наше исследование. Однако, многие, услышав название стиля, ошибочно полагают, что это татуировки маленькие по размеру. Компонент «мини» имеет отношение не к размеру изображения, а к его содержанию.

Татуировки в стиле минимализм могут быть выполнены в различных техниках и на любую тематику: различные символы, животные, цветы, иллюстрации из книг. Стилю минимализм присущи такие характерные особенности как:

1. - минимальное количество элементов рисунка;
2. - ограниченная цветовая палитра: в основном чёрно-белые.
3. - несложные рисунки, но при этом разнообразные; наиболее частыми являются: геометрические фигуры, цветочные орнаменты, паутина, буквы, животные;
4. - несмотря на название стиля «минимализм» – размеры допустимы различные.

Стиль минимализм идеально подойдет для людей с практичным складом ума. Выбирая такое тату, у каждого есть возможность получить простое, но стильное и оригинальное украшение, без излишеств и вычурности.

Акварель. Акварель – это достаточно сложный и необычный стиль в области татуировок. Из названия стиля, очевидно, что своим появлением в тату-культуре, он обязан направлению в изобразительном искусстве, в котором используется акварельные краски. Разбавляя их водой, мастера живописи получают эффект прозрачности, легкости, невесомости и создают прекраснейшие шедевры, которые уведут созерцателя в необыкновенный, волшебный и сказочный мир.

Стиль тату акварель – это поистине настоящее уточнённое творчество, художественная импровизация, заключающаяся в определённом рисунке. Это профессионально воплощённая живопись на теле человека. Татуировка, выполненная акварелью – это действительно искусство! Удивительная, нежная и немного по-детски простая техника акварели переносит нас в ранние годы, когда мы экспериментировали с акварелью, рисуя не только на бумаге, но и на самих себя. Эти рисунки сохранились в нашей памяти до сих пор вместе с восторженными впечатлениями, которые мы когда-то переживали в детстве. Теперь эти рисунки, вместе с эмоциями можно воплотить на теле.

Татуировки в стиле акварели могут быть выполнены в любом цвете и тонах. Цветовая гамма таких татуировок очень разнообразна, однако это

не может испортить общего впечатления от изображения. В данном стиле можно комбинировать несочетаемое и в любом случае это будет хорошо выглядеть. Будь то чёрный, серый, темные тона или, наоборот, ярко-жёлтый, синий, оранжевый или красный оттенки, такая татуировка будет выглядеть одинаково хорошо, особенно если его создадут профессиональные тату-мастера.

Татуировка в стиле акварель может быть как очень маленькой, так и занимать большую площадь на теле. Её особенность в том, что не зависимо от размера, изображение остается чётким, контурным и прекрасным.

Стилю тату акварель свойственны следующие характеристики:

- отсутствие чётких контуров;
- использование, как ярких цветовых гамм, так и пастельных тонов в работе;
- насыщенные, нежные и мягкие изображения;
- полупрозрачность изображения;
- «игра» красок, оттенков и полутонов.

Только за счёт грамотного и точного смешивания различных пигментов в правильных пропорциях, «ювелирной» работы и колоссального терпения тату-мастера создаётся тот самый «водянистый» эффект, который мы воспринимаем как плавное перетекание, лёгкое размытие, гладкость и лёгкость цвета изображения [6, с. 14].

Выводы и предложения. Татуировка перешла из запрещённого разряда в разряд искусства, тем самым актуализирован необходимость для профессиональной подготовки специалистов индустрии красоты данного уровня [3, с. 50]. Вследствие появления новой профессии, которая требует высокого профессионализма, встаёт вопрос о необходимости подготовки мастеров художественной татуировки в организациях дополнительного профессионального образования. Обучение должно быть направлено на приобретение знаний в области профессиональной этики, психологии общения, психологии сервиса, знания исторических аспектов развития татуировки, стилей татуировки, знания в изобразительном искусстве (основы композиции, рисунок и живопись), технологию черно-белого и цветного рисунка, технической и медицинской

сторонах вопроса, умение производить расчёт стоимости оказанной услуги и оказывать первую помощь. Поэтому нужно разработать грамотную программу образования мастера художественной татуировки, обучение следует производить квалифицированным педагогам по областям знаний, обучение должно быть с полным погружением в учебно-воспитательный процесс, подготовку данных специалистов необходимо проводить только в аккредитованных образовательных организациях.

Список литературы:

1. Боева А.В. Психологическая коррекция кризисных состояний: учеб. пособие / А.В. Боева. – Белгород: Изд-во БелГУ, 2007. – 132 с.
2. Иванова Л.А. Изучение мотивов нанесения художественного нательного рисунка среди молодежи как один из аспектов обучения тату мастеров в ДПО / Л.А. Иванова // Сборник «Научный прогресс: вопросы теории и практики»: материала Международных научно-практических мероприятий Общества Науки и Творчества (Казань, за декабрь 2020 г.) – 2020. – С. 264-269.
3. Иванова Л.А. Современные стили перманентного нательного рисунка, как теоретическая основа подготовки мастеров художественной татуировки в ДПО / Л.А. Иванова // Муниципальное образование: инновации и эксперимент. – 2021. – Вып. 1 (76). – С. 50-54.
4. Лиходед В. Татуировка – тайна, история, жизнь / В. Лиходед. – М.: Лабиринт. – 2005. – 128 с.
5. Мудрик А.В. Социализация человека: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А.В. Мудрик. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Изд-во Московского психолого-социального ин-та, 2011. – 736 с.
6. Самоучитель по татуировке / авт.-сост. А.С. Мурзина. – Минск: Харвест, 2007. – 96 с.
7. Стили татуировок // Электронный журнал UNIQUE TATTOO [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://uniquetattoo.ru/styles> (дата обращения: 25.02.2021).
8. Филатова С.В. Модные татуировки со всего света / С.В. Филатова. – М.: РИПОЛ классик, 2009. – 256 с.

ORGANIZATION OF CORRECTIONAL WORK WITH YOUNG CHILDREN IN CONDITIONS OF INCLUSION

Trunova V.V.

ФГБОУ ВО «Хакасский государственный университет им. Н. Ф. Катанова»,
Институт непрерывного педагогического образования
Научный руководитель: Т. А. Дорофеева, канд. пед. наук, доцент
ORCID 0000-0003-3102-5289

ОРГАНИЗАЦИЯ КОРРЕКЦИОННОЙ РАБОТЫ С ДЕТЬМИ РАННЕГО ВОЗРАСТА В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИИ

Annotation. At this stage, there is a tendency towards an increase in the number of children with speech disorders. In the field of preschool education, they talk about the need to organize correctional work at an early age. The timely organization of correctional and developmental work is the main factor that causes problems in speech development and prevents the recurrence of these problems.

Аннотация. На данном этапе прослеживается тенденция к увеличению количества детей с нарушениями речевого развития. В области дошкольного образования говорят о необходимости организации коррекционной работы именно в раннем возрасте. Своевременная организация коррекционно-развивающей работы выступает основным фактором, обуславливающим проблемы в речевом развитии и предотвращающим повторное возникновение данных проблем.

Keyword: early age, speech impairment, correctional and developmental work, psychical deviations

Ключевые слова: ранний возраст, речевое нарушение, коррекционно-развивающая работа, психические отклонения

Современные условия экономической, экологической и социальной жизни приводят к росту числа детей не только с психическими отклонениями, но и с физическими. Часто уже в раннем возрасте проявляются проблемы психического, моторного и речевого развития. Именно поэтому коррекционную работу с детьми раннего возраста необходимо начинать на ранних стадиях выявления проблемного элемента.

Сообщества медиков, психологов, педагогов и дефектологов на современном этапе развития уделяют пристальное внимание раннему возрасту. Это обосновано уникальностью и стремительным развитием, которое является стратегически важным для последующего физического, речевого, умственного и эмоционального развития.

Ранний возраст – благоприятный период для формирования важных психических функций. Наиболее значимым этапом психолого-педагогического воздействия выступает раннее детство. В следствии приобретает важное значение ранняя дифференцированная диагностика отклонений в развитии. Диагностика в раннем возрасте позволяет «организовать коррекционно-педагогическую работу на том этапе развития, который является наиболее благоприятным, что выступает залогом успешного формирования компенсаторных механизмов, коррекции первично нарушенных моторных и психических функций при обратимых дефектах, профилактики вторичных отклонений в развитии» [1].
Чрезвычайная пластичность мозга в раннем

возрасте и его восприимчивость служат тому причиной. Предотвратить действие первичного дефекта на психофизическое развитие ребенка поможет сочетание компенсаторных возможностей организма в раннем возрасте с компетентно подобранной коррекционно-педагогической работой.

Работу коррекционно-развивающего характера с детьми раннего возраста условно можно разделить на несколько взаимозависимых этапов. Логично начать обследование комплексного характера, которое позволит составить достоверную картину анамнеза. Ход такого обследования позволяет выявить факторы генетического, социального и медицинского риска в раннем развитии ребенка, а также определяет фактический уровень психофизического развития ребенка.

Комплексную коррекционную работу детям раннего возраста можно обозначить несколькими этапами. Установить с ребенком эмоциональное, личностное и деловое сотрудничество: наблюдение за детьми при совместной игре, в группе. Комплексное обследование врачами, специалистами с медицинским профилем (педиатр, детский невропатолог, ортопед, окулист, психиатр), узкими специалистами (учитель-дефектолог, логопед, педагог-психолог, инструктор по ЛФК, по лечебному плаванию, руководитель музыкальной группы), воспитателями. Определить стратегии и направления комплексной помощи ребенку

раннего возраста, опираясь на рекомендации специалистов относительно выявленных нарушений развития. Организовать коррекционно-логопедическую работу как индивидуально, так и в группе. Следующим образом должно выглядеть взаимодействие специалистов в коррекционном процессе: ребенок, семья, учитель-логопед, учитель-дефектолог, воспитатели, психолог, музыкальный работник, медицинские работники, инструктор по физической культуре. Анализ результатов комплексного медико-психолого-педагогического воздействия, последующее внесение корректировок.

Специалисты проводят коррекционную работу по собственному направлению, опираясь на общую цель. Рассмотрим подробнее основные этапы диагностики.

Первый этап носит цель установления личностного, эмоционального и делового сотрудничества. Необходимым условием выступает прохождение ребенком адаптационного периода. Задача учителя-логопеда на данном этапе заключается в наблюдении за ребенком в ситуации общения с родителями, педагогами, сверстниками в самостоятельной и игровой деятельности. Логопед использует различные методы и формы взаимодействия, предлагая включиться в игру, задействовать игрушки, с целью установления доверительного отношения. Длительность данного периода определяется индивидуальными особенностями ребенка раннего возраста. Распространенная игра «Найди игрушку» способствует установлению личностного контакта. Заключается игра в нахождении спрятанной мелкой игрушки в бассейне с шариками, что также способствует развитию мелкой моторики пальцев рук. Педагог активно взаимодействует, своим примером показывая, как можно найти игрушку. Каждой победе необходимо радоваться вместе с ребенком.

Игры с куклами или животными по имени БИ-БО-БА способствуют демонстрации эмоциональной реакции ребенка на то или иное действие. Собачка с помощью логопеда совершает разные действия (спит, бегает, ест), а в это время логопед комментирует все происходящее и наблюдает за реакцией.

Данный этап требует не только подробное знание проблемы в развитии, но и проявление креативности и актерского мастерства, чтобы своевременно приступить к следующему этапу коррекционной работы.

Комплексное обследование ребенка приходится на второй этап коррекционной работы. Начинать работу на данном этапе необходимо со сбора и исследования анамнестических данных ребенка. Диагностика ребенка должна быть проведена с помощью нескольких приемов, методов исследования, то есть носить комплексный характер. При обследовании состояния познавательной, речевой деятельности, состояния фонетико-фонематического строя, мелкой и общей

моторики, состояния эмоционально-волевой сферы ребенку раннего возраста предлагаются различные задания, которые соответствуют его возрастным и индивидуальным особенностям. При оценке выполненных заданий логопед опирается на критерии: отмечает самостоятельность выполнения заданий, заинтересованность, умение соотносить собственные действия, выполнение задания по образцу, называть и сличать цвета, находить верные решения. Говоря об оценке состояния речевой деятельности, логопед определяет количество и качество пассивного и активного словарей, понимание речи, наличие речевой инициативы, фразовой речи. При наблюдении за ребенком раннего возраста в группе или на занятиях важно обратить внимание на развитие мелкой моторики рук. Функционирование кистей рук и речи тесно взаимосвязаны, этим обосновано столь пристальное внимание. Немаловажным выступает оценка речевого аппарата, его моторика, состояние фонематического восприятия. Н.С. Жукова составила схему системного развития нормальной детской речи по материалам А.Н. Гвоздева «Вопросы изучения детской речи» [2, с. 54]. Автор уделял большее внимание оценке усвоения ребенком звуковой стороны речи [3, с. 14].

Третий этап представляет собой непосредственно коррекционно-логопедическую работу с детьми. Временной план-график условно можно разделить на три этапа: октябрь-декабрь, январь-март, апрель-июнь. Задачи коррекционно-развивающей логопедической работы с каждым этапом постепенно усложняются. В первый период идет акцент на воспитание речевого и неречевого внимания, развитие понимания одно- и двухсложных инструкций, преодоление речевого и неречевого негативизма, акцент на потребности в речевом высказывании, стимулирование появления первых слов и употребление определенных слов в предложениях, возможность для реализации использования двухсловного высказывания, стимуляция к возникновению первых грамматических отношений между словами.

Внимание ребенка начинает свое развитие с упражнений и игр, которые проводит логопед. Они ориентируют ребенка на выделение и дифференциацию отдельных шумов, неречевых звуков, различие и понимание значений отдельных слов, семантики фраз, интонации речи взрослого. Логопед постепенно формирует коммуникативное намерение к вербальному высказыванию, которое сначала будет однословным, а потом двухсловным. Игры «Где позвонили?», «Тихо – громко», «Найди игрушку», «Ветер и птицы» являются помощником на данном этапе развития внимания.

Уделяя особое внимание развитию различным видам ощущений и восприятия, логопед формирует именно когнитивные предпосылки появления речевого высказывания. Осознательное, слуховое, зрительное, вкусовое и обонятельное восприятие в совокупности совершенствуют акт рассматривания

предметов. Развиваются непосредственно представления о свойствах предметов (форма, цвет, величина), а также расширяются возможности фонематического восприятия.

Выдвигаются задачи на использование наглядно-действенных форм мышления во время игры. При необходимости подключается речь взрослого во время решения мыслительных задач ребенком, что последовательно стимулирует самостоятельные речевые реакции ребенка в аналогичных ситуациях. «Сложи пирамидку», «Веселые матрешки», «Парные картинки», «Спрячь шарик», «Найди такой же» - игры для формирования когнитивных предпосылок появления речевого высказывания.

На фоне расширяющейся когнитивной компетенции происходит развитие вербальных средств общения. Стимуляция речи у ребенка осуществляется в условиях выбора им вербального или невербального общения. Поощряются первые однословные высказывания ребенка, а затем и двухсловные.

С определенной периодичностью в речевой материал занятий включаются: формы глаголов во 2-ом лице ед.числе, глаголы настоящего времени 3-его лица ед.числа; ряд падежных форм существительных, существительные с уменьшительно-ласкательными суффиксами, прилагательные, обозначающие величину, форму и цвет, некоторые виды местоимений. В зависимости от расширения речевых возможностей детей логопедом стимулируется появление в речи согласованных форм И.п. существительных с глаголом. Работа опирается на лексические темы «Я и моя семья», «Как животные дают голос», «Наши игрушки» и др.

Важно понимать, что развитие и формирование первых практических представлений детей о звуках и словах происходит в игровой форме.

В речевой материал включены гласные «А, У, О, И». Логопед также работает над приучением правильно произносить гласные и их сочетания как изолированно, так и в составе слова, дифференцируя их на слух и в произношении. Развивается при такой работе не только физиологическое дыхание, но и фонационное. Артикуляционную гимнастику необходимо проводить с использованием забавных рисунков-символов, это повышает интерес детей к выполнению. Формирование и развитие мелкой моторики рук необходимо проводить совместно массаж кистей рук и пальчиковую гимнастику. Упражнения должны содержать сжатие, растяжение и расслабление мышц кисти. Если объем движений увеличивать постепенно, то это не вызовет у ребенка неприятных и болевых ощущений. В процесс должны быть вовлечены все пять пальцев рук, так как у каждого из них свой коэффициент полезного действия для развития двигательной области коры головного мозга и речевой деятельности.

Занятия на втором этапе обучения стимулируют дальнейшее развитие речевых возможностей детей. Решаются следующие задачи: развитие понимания двусложных инструкций, доступных по возрасту текстов, умение составлять предложения из 2-4 слов, участие детей в несложном диалоге, стимуляция усвоения отдельных падежных и предложно-падежных форм существительных, глагольных форм, личных местоимений, некоторых наречий. Расширяются возможности использования вербальных средств общения в процессе совместного обследования предмета со взрослым.

Логопед продолжает работу по развитию наглядно-действенных форм мышления. Диалогическая речь - приоритетное направление.

Используются следующие приемы: образцы диалогов (игрушка-взрослый), введение дополнительного коммуниканта, разнообразные типы вопросов. Планируется усвоение существительных в Д.п., Т.п. в ед. и мн. числе. В коррекционной работе используется лексико-семантический материал следующих тем «Овощи», «Фрукты», «Одежда», «Зимняя сказка», «Посуда», «Домашние животные» и др. Продолжается работа по развитию подвижности артикуляционного аппарата, дыхания». Возрастает возможность изменения силы и высоты голоса. Ребята приучаются правильно произносить согласные «М-МЬ, Д-ДЬ, П-ПЬ, Б-БЬ, Г-ГЬ» в составе несложных звукослоговых структур слов. Элементы сюжетно-образительной игры используются с целью закрепления речевых умений детей. Продолжается развитие мелких дифференцированных движений пальцев рук в процессе разных видов деятельности.

Последний этап коррекционной работы включает следующие задачи: развитие умений применять простые словесные конструкции для общения со сверстниками и детьми, закрепление отдельных словоизменительных форм существительных и глаголов, закрепление понимания и использования двухсложных конструкций. «Кто летает?», «В лесу», «Транспорт» выступают материалом для развития вербальных средств общения. Особое внимание уделяется диалогической речи в условиях сюжетной игры или театрализованных играх.

Таким образом, коррекционно-развивающая работа должна быть оказана своевременно, поскольку психическое развитие детей раннего возраста в данный период активно развивается. На каждом из выдвинутых этапов работы психолого-педагогический коллектив должен преследовать определенную цель, которая в дальнейшем приведет к полноценным переменам в речевом развитии. В данном вопросе работа будет организована в том случае, если родители также будут заинтересованы в речевом развитии детей раннего возраста.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Аксенова Л.И., Лисеев А.А., Тюрина Н.Ш., Шкадаревич Е.В. Программа ранней комплексной диагностики уровня развития ребенка от рождения до 3-х лет // Дефектология. – 2002. – №5. – С. 3-27.
2. Гвоздев А.Н. Вопросы изучения детской речи / А.Н. Гвоздев. – Москва: Детство-Пресс, 2007. – 437 с.
3. Жукова Н.С. Академия дошкольного развития / Н.С. Жукова. – Москва: Эскимо, 2006. – 247 с.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 159.9.075
ГРНТИ 15.41.49

O. A. Bloshenko
student,
Nizhnevartovsk State University

EXPERIMENTAL STUDY OF THE INFLUENCE OF A DYSFUNCTIONAL FAMILY ENVIRONMENT (SDS) ON THE FORMATION OF AN INCREASED LEVEL OF NEUROTICISM IN A TEENAGER

Блошенко О.А.
студент,
Нижевартовский государственный
университет.

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ВЛИЯНИЯ НЕБЛАГОПОЛУЧНОЙ СЕМЕЙНОЙ СРЕДЫ (СОП) НА ФОРМИРОВАНИЕ У ПОДРОСТКА ПОВЫШЕННОГО УРОВНЯ НЕЙРОТИЗМА

DOI: 10.31618/ESSA.2782-1994.2021.6.68.38

Abstract. This article is devoted to the study of the problem of the formation of a high level of neuroticism under the influence of a dysfunctional environment created by a family in a socially dangerous situation. Considering the relevance of the problem, an experimental study of the influence of an unfavorable family environment (SOP) on the formation of an increased level of neuroticism in a teenager was described and the results obtained were analyzed.

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию проблемы формирования высокого уровня нейротизма под воздействием неблагополучной среды, которую создает семья, находящаяся в социально-опасном положении. Рассмотрев актуальность проблемы, было описано экспериментальное исследование влияния неблагоприятной семейной среды (СОП) на формирование у подростка повышенного уровня нейротизма и проанализированы полученные результаты.

Keywords: family, prosperous family, dysfunctional family, neuroticism, deviant behavior, family in a socially dangerous situation (SDS), family in a difficult life situation.

Ключевые слова: семья, благополучная семья, неблагополучная семья, нейротизм, девиантное поведение, семья в социально опасном положении (СОП), семья в трудной жизненной ситуации.

В наше время очень большое внимание уделяется проблемам семьи, а особенно развитию и формированию в ней ребенка, как полноценной социально адаптированной личности. Нарушение условий семейной среды, а вследствие и жизнедеятельности семьи, является одним факторов формирования различных отклонений в физическом и психическом развитии, в том числе эмоциональной и поведенческой сферах. Поэтому важно отметить, что проведение исследования проблемы влияния неблагополучной семейной среды (семей находящихся в социально опасном положении) на формирование у подростка повышенного уровня нейротизма будет являться актуальным.

Семья - это место, где подросток проводит основную часть своего времени. Как и любому другому человеку, ему хочется чувствовать себя комфортно находясь дома, ощущать чувство уюта, безопасности и защищённости. Но, к сожалению, очень часто выявляются семьи, которые нарушают условия жизнедеятельности детей, тем самым влияя своей неблагополучной средой на формирование различных поведенческих и личностных отклонений у несовершеннолетнего.

Н. М. Римашевская отмечает: «Семья - первичная ячейка общества, изначальный элемент социальной структуры, в процессе функционирования и развития которой отчетливо преломляются основные социально-экономические отношения. В рамках семьи сосредоточивается существенная часть человеческой деятельности, преимущественно лежащей вне общественного производства и связанной с удовлетворением многообразных материальных и духовных потребностей людей»[1]. Именно семья подготавливает молодое поколение для общества, что обеспечивает передачу норм и ценностей. За родителями закрепляются функции воспитательной, социальностатусной, эмоциональной и прочих сфер. Если рассматривать виды семей, взяв за основу выполнение функций, то можно выделить благополучные семьи и неблагополучные семьи. Благополучная семья - это семья, которая выполняет все свои функции, создает досочные условия для успешного развития ребенка. Неблагополучная семья - это семья, которая характеризуется низким социальным статусом в разных сферах жизнедеятельности, поэтому она не справляется с возложенными на нее

функциями, при этом ее адаптивные возможности значительно снижены[2].

Неблагополучная семья препятствует нормальному развитию подростка, так как условия ее среды способствуют нарушению психического и физического развития ребенка. Как проявляется неблагополучие в таких семьях? Это может быть психическое влияние (угрозы, навязывание нездорового образа жизни, подавление и пр.), а так же физическое влияние (физические наказания, пренебрежения потребностями, и т. д.) и социальное (попустительское отношение к родительским обязанностям, неисполнение родительских обязанностей, оставление ребенка без крыши над головой, и пр.)[2].

Б.Н. Алмазов считает, что семья может способствовать возникновению трудностей в поведении подростка, поэтому выделяет следующие типы неблагополучных семей:

- семьи с недостатком воспитательных ресурсов (к примеру: разорванные или неполные семьи; семья с недостаточным высоким общим уровнем развития родителей, не имеющих возможности оказывать помощь детям в учебе; семья, где подросток и юноша тратят много времени и сил на поддержание семьи, ее материального благополучия);

- конфликтные семьи (к примеру: где родители не стремятся исправить недостатки своего характера; где один родитель нетерпим к манере поведения другого);

- нравственно неблагополучные семьи (в семье, где присутствуют различия в мировоззрении и принципах организации семьи, стремление достичь своих целей в ущерб интересам других, использование чужого труда, стремление подчинить своей воле другого);

- педагогически некомпетентные семьи (это могут быть семьи, в которых них надуманные или устаревшие представления о ребенке заменяют реальную картину его развития) [7].

В законодательных актах и постановлениях неблагополучные семьи определяются в качестве - оказавшихся в трудной жизненной ситуации и нуждающихся в государственной помощи и поддержке [9;10].

Значительная часть семей, находящихся в трудной жизненной ситуации относятся к категории семей, находящихся в социально опасном положении и характеризуются как семьи, имеющие детей, находящихся в социально опасном положении, а так же семьи, где родители или иные законные представители несовершеннолетних не исполняют своих обязанностей по их воспитанию, обучению и (или) содержанию и (или) отрицательно влияют на их поведение либо жестоко обращаются с ними [8; 11].

Следовательно, мы можем сказать, что семья включает в себя как источник развития личности подростка, так и ее отклонение от нормального состояния или процесса развития [3]. Склонность подростка к отклоняющемуся поведению, его

личностные проблемы связывают с нарушениями внутрисемейной среды. Подросток лишается примеров необходимого поведения в различных ситуациях, это так же чревато распространением в среде подростков курения и злоупотребления наркотическими веществами, внедрением в сознание агрессивных моделей поведения и пр. [4]. Очень часто в неблагополучных семьях выявляются подростки, которые испытывают трудности с эмоциональной сферой, эти трудности могут иметь последствия в качестве проявления нейротизма, различных отклонений в поведении, проблемах с самоконтролем и пр.

Нейротизм - иными словами эмоциональная нестабильность, выражающаяся в плохой адаптации, склонности к быстрой смене настроений (лабильности), чувстве виновности, тревожности, беспокойства, озабоченности, рассеянности внимания, неустойчивости в стрессовых ситуациях. Высокому нейротизму соответствует эмоциональность, импульсивность, нервность в контактах с людьми, изменчивость интересов, неуверенность в себе, выраженная чувствительность, впечатлительность, склонность к раздражительности [5].

Под влиянием импульсов, в состоянии эмоциональной нестабильности подросткам свойственно идти на риск, совершать необдуманные действия, отклоняющиеся от норм установленных обществом. Отклоняющееся поведение иными словами можно назвать девиантным. Девиантное поведение - это система поступков или отдельные поступки, противоречащие принятым в обществе нормам и проявляющиеся в несбалансированности психических процессов, неадаптивности, нарушении процесса самоактуализации и уклонении от нравственного и эстетического контроля над собственным поведением [6].

Г.А. Аванесов, М.А. Алемаскин, Б.Н. Алмазов, С.А. Беличева, В.Н. Кудрявцев, к факторам, влияющим на формирование отклоняющегося поведения относили, как наследственность или врожденные нарушения, так и влияние неблагоприятных условий жизнедеятельности индивида. Они считали, что наличие данных неблагоприятных факторов, требует психолого - педагогических, корректирующих мер и воздействий [7].

Зачастую именно в подростковом возрасте результат негативного влияния семейной среды имеет ярко выраженный характер, это может проявляться в формировании склонности к отклоняющемуся поведению, эмоционально неустойчивом состоянии, нарушениях во взаимоотношениях с окружающими людьми, в том числе и близкими и т.д. Вследствие этого, можно сказать, что проблема влияния неблагополучной семейной среды (в нашем случае в семьях в социально опасном положении) на формирование у подростка повышенного уровня нейротизма (эмоционально нестабильного состояния) будет

актуальна. В рамках данной проблемы было запланировано провести экспериментальное исследование, с целью исследования влияния неблагоприятной семейной среды (СОП) на формирование у подростка повышенного уровня нейротизма. Процесс экспериментального исследования проходил в три этапа:

- первый этап, это исследование характерологических особенностей личности с помощью опросника «Экспресс-диагностика личностных особенностей подростка» (Г. Айзенк в модификации Матолиной Т.В.).

- второй этап - проведение методики диагностики девиантного поведения

несовершеннолетних (тест СДП - склонности к девиантному поведению) (Э.В. Леус, САФУ им. М.В. Ломоносова; А.Г. Соловьев, СГМУ, г. Архангельск).

- заключительный этап диагностики, проведение опросника «Выявление уровня комфортности пребывания в семье» (автор методический центр г. Сургут).

В результате поэтапно проведенного исследования, мы получили данные, которые были соотнесены в общую таблицу (Таблица 1) и выделили три группы испытуемых.

Таблица 1.

Соотношение показателей по трем методикам

№	Испытуемый	Экспресс диагностика ЛОП	Тест СДП	Опросник на комфортность	№ группы
1	Ф.К.(16)	- тип № 9; - экстраверт; - повышенный уровень нейротизма.	- ЗП; - СП; - АП; - ДП; - СОП.	- низкий уровень комфортности пребывания в семье.	I
2	Б.Н. (12)	- тип № 25; - амбиверт; - повышенный уровень нейротизма.	- ЗП; - АП; - ДП; - СОП.	- низкий уровень комфортности пребывания в семье.	I
3	Г.А. (16)	- тип №9; - амбиверт; - повышенный уровень нейротизма.	- ЗП; - АП; - ДП; - СОП.	- средний уровень комфортности пребывания в семье.	I
4	Т.К. (12)	- тип №30; - экстраверт; - эмоциональная стабильность.	- не склонен.	- высокий уровень комфортности пребывания в семье.	II
5	Л.Е. (14)	- тип №9; - Амбиверт; - повышенный уровень нейротизма.	- ЗП; - СП; - АП; - ДП; - СОП.	- высокий уровень комфортности пребывания в семье.	III
6	О.С. (17)	- тип №28; - Интроверт; - эмоциональная стабильность.	- СП; - СОП.	- средний уровень комфортности пребывания в семье.	II
7	П.В. (14)	- тип №9; - амбиверт; - повышенный уровень нейротизма.	- ЗП; - СП; - АП; - ДП; - СОП.	- низкий уровень комфортности пребывания в семье.	I
8	Р.Р. (13)	- тип №30; - экстраверт; - повышенный уровень нейротизма.	- ЗП; - АП; - ДП; - СОП.	- низкий уровень комфортности пребывания в семье.	I
9	Г.А. (16)	- тип №28; - интроверт; - эмоциональная стабильность.	- не склонен.	- средний уровень комфортности пребывания в семье.	II

* зависимое поведение (ЗП), самоповреждающее поведение (СП), агрессивное поведение (АП), делинквентное поведение (ДП), социально обусловленное поведение (СОП).

Итак, проанализируем полученную таблицу. В результате полученных данных были выделены три группы испытуемых:

- В первую группу входят эмоционально неустойчивые несовершеннолетние с высокими показателями нейротизма, у которых выявлена склонность к отклоняющемуся поведению и низкий либо средний уровень комфортности проживания в семье, что составляет 66,7% от всей выборки (6 человек). У несовершеннолетних испытывающих постоянный дискомфорт и тревожное состояние находясь дома, выявляются показатели нейротизма, что говорит о эмоционально нестабильном состоянии подростков, они склонны совершать действия, отклоняющие от норм и правил общества.

- Вторую группу составляют 22,2% несовершеннолетних от всей выборки (2 человека), с эмоционально стабильным состоянием, у которых не выявлено склонности к отклоняющемуся поведению и наблюдается средний, либо высокий уровень комфортности пребывания в семье. Подросткам комфортно находиться дома, отсутствуют факторы влияющие на возникновение тревожного состояния, следовательно, их эмоциональное состояние стабильное, взаимоотношения в семье складываются доброжелательные, близкие. У таких подростков отсутствует склонность к совершению действий противоречащих общественным нормам.

- В третью группу мы отнесли несовершеннолетнего составляющего 11,1% от всей выборки (1 человек), который при высоком уровне комфортности пребывания в семье имеет показатели нейротизма и склонность к отклоняющемуся поведению. Проживая в благоприятных условиях, несовершеннолетний эмоционально нестабильен, он склонен совершать рискованные поступки, несмотря на то, что общество будет его осуждать.

В заключении, хотелось бы подчеркнуть то, что развитие и формирование индивидуальных особенностей подростков лежит в основе семейного воспитания, состояния семейной среды. Негативный опыт имеет свойство накапливаться, что отражается на будущем ребенка. Эмоциональная неустойчивость (нейротизм), проявление отклоняющегося поведения предстает как нормальная реакция на неблагоприятные условия семейной среды. Таким образом, мы можем сказать, что в подростковом возрасте от условий семейной среды будет зависеть уровень эмоциональной стабильности. Так у подростков с низким уровнем комфортности пребывания в семье будут выражены показатели эмоциональной нестабильности (нейротизма), а у подростков с высоким уровнем комфортности пребывания в семье, будут наблюдаться показатели эмоциональной стабильности и отсутствие склонности к отклоняющемуся поведению. На основании всего вышесказанного, возникает необходимость работы психолога с проблемными

подростками, воспитывающимися в неблагополучных семьях (СОП) и имеет место быть разработка проекта программы психолога по работе с повышенным уровнем нейротизма у подростков, воспитывающихся в неблагополучной семейной среде (семей СОП).

Список использованных источников и литературы:

1. Ростовская, Т. К. Семья в системе социальных институтов общества: учебное пособие для вузов / Т. К. Ростовская, О. В. Кучмаева. - 2-е изд., перераб. и доп. - Москва : Издательство Юрайт, 2020. - 299 с. - (Высшее образование). - ISBN 978-5-534-10600-8. — Текст: электронный // ЭБС Юрайт [сайт]. - URL: <https://urait.ru/bcode/456282> (дата обращения: 16.12.2020).
2. Шульга, Т. И. Работа с неблагополучной семьей: учебное пособие для вузов / Т. И. Шульга. - 2-е изд., испр. и доп. - Москва: Издательство Юрайт, 2020. - 213 с. - (Высшее образование). - ISBN 978-5-534-13944-0. - Текст: электронный // ЭБС Юрайт [сайт]. - URL: <https://urait.ru/bcode/467349> (дата обращения: 16.12.2020).
3. Саймон Р. Один к одному. Беседы с создателями семейной терапии. М.: Независимая фирма «Класс», 1996. С. 29. Якимова, Т. В. Психология семьи: учебник и практикум для вузов / Т. В. Якимова. - Москва: Издательство Юрайт, 2020. - 345 с. - (Высшее образование). - ISBN 978-5-534-00352-9. - Текст: электронный // ЭБС Юрайт [сайт]. - URL: <https://urait.ru/bcode/450314> (дата обращения: 15.12.2020).
4. Корнилова, Т. В. Подростки групп риска / Т. В. Корнилова, Е. Л. Григоренко, С. Д. Смирнов. - 2-е изд., испр. и доп. - Москва: Издательство Юрайт, 2020. - 273 с. - (Профессиональная практика). - ISBN 978-5-534-07748-3. - Текст: электронный // ЭБС Юрайт [сайт]. - URL: <https://urait.ru/bcode/452633> (дата обращения: 14.01.2021).
5. Силина, Е. А. Психологические задания: учебно-методическое пособие: в 2 частях / Е. А. Силина; под редакцией Е. А. Силиной. - 3-е изд., стер. - Москва: ФЛИНТА, [б. г.], - Часть 2 - 2019. - 115 с. - ISBN 978-5-9765-1795-0. - Текст: электронный // Лань: электронно-библиотечная система. - URL: <https://e.lanbook.com/book/119430> (дата обращения: 15.01.2021). - Режим доступа: для авториз. пользователей.
6. Менделевич В. Д. М50 Психология девиантного поведения. Учебное пособие. — СПб.: Речь, 2005. - 445 с. ISBN 5-9268-0387-X
7. Липунова, О. В. Психология отклоняющегося поведения : учебное пособие / О. В. Липунова. — 2-е изд. — Москва : ФЛИНТА, 2016. — 377 с. — ISBN 978-5-9765-2647-1. — Текст : электронный // Лань : электронно-библиотечная система. — URL: <https://e.lanbook.com/book/75500> (дата обращения:

15.01.2021). — Режим доступа: для авториз. пользователей.

8. Шептенко, П. А. Введение в специальность "Социальный педагог" : учебное пособие / П. А. Шептенко. — 3-е изд., стер. — Москва: ФЛИНТА, 2019. — 158 с. — ISBN 978-5-9765-0141-6. — Текст: электронный // Лань : электронно-библиотечная система. — URL: <https://e.lanbook.com/book/115912> (дата обращения: 16.05.2020). — Режим доступа: для авториз. пользователей.

9. Чукрева В.В. Влияние семьи на развитие личности ребенка, его благополучие // Проблемы и перспективы развития образования: материалы междунар. науч. конф. (г. Пермь, апрель 2011 г.). Т. II. Пермь: Меркурий, 2011. С. 180–183.

10. Федеральный закон «Об основах социального обслуживания населения в Российской Федерации» №195-ФЗ от 10.12.1995г. в Федеральный закон «Об основных гарантиях прав ребенка в Российской Федерации» №124-ФЗ от 24.07.1998г. [Электронный ресурс]//<https://legalacts.ru/doc/federalnyi-zakon-ot-24061999-n-120-fz-ob/>

11. Федеральный закон "Об основах системы профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних" от 24.06.1999 N 120-ФЗ. [Электронный ресурс] // URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_23509/

© *Блошенко О.А.* 2021 г.

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК-82.(091).

Джуманов Д.А.

кандидат филологических наук, доцент,
Сумгаитский Государственный Университет

СОЦИАЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКИЕ, ЛИТЕРАТУРНО-КУЛЬТУРНЫЕ ПОТРЕБНОСТИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ 1960-80-Х ГГ.

SOCIAL-HISTORICAL, LITERARY-CULTURAL NEEDS OF AZERBAIJANI LITERATURE 1960-80S

DOI: 10.31618/ESSA.2782-1994.2021.6.68.40

Summary. 1960-80s are the period of national-spiritual self-awareness and independence, modernism of Azerbaijani literature. The article analyzes the socio-historical, literary and cultural needs of characterizing this period as a new stage of Azerbaijani literature. After Stalin's exposure, as in other Soviet republics, the political and ideological environment in Azerbaijan softened, and a new spirit, form, and content changed in literature and art. The themes of repression and the South, in general, have become more relevant to other issues that serve national self-consciousness. Literature has moved from the subject of production and economy to the description and explanation of the inner world of man. The life of a simple and "little man" came to the fore.

Аннотация. 1960-80-е годы-период национально-духовного самосознания и независимости, модернизма азербайджанской литературы. В статье анализируются социально-исторические, литературные и культурные потребности характеристики этого периода как нового этапа азербайджанской литературы. После разоблачения Сталина, как и в других советских республиках, политическая и идеологическая среда в Азербайджане смягчилась, и в литературе и искусстве изменились новый дух, форма и содержание. Темы репрессий и Юга в целом стали более актуальными для других вопросов, служащих национальному самосознанию. Литература перешла от темы производства и экономики к описанию и объяснению внутреннего мира человека. На первый план вышла жизнь простого и «маленького человека».

Keywords: Azerbaijani literature, 1960-80s stage, national self-consciousness, Southern theme, repression theme, Azerbaijanism, literary-cultural factor

Ключевые слова: Азербайджанская литература, этап 1960-80-х годов, национальное самосознание, южная тема, тема репрессий, азербайджанство, литературно-культурный фактор

Постановка проблемы. Азербайджанская поэзия, которая на протяжении веков была неотъемлемой частью общетюркской литературы, формировалась на основе ее богатых и устойчивых традиций, взаимодействуя с восточной, западной и мировой литературой в целом, и прошла определенные исторические периоды и этапы. 1960-80-е годы в истории азербайджанской литературы «Национально-духовное самосознание и независимость литературы. Модернизм»(И. Хабиббейли) охарактеризовал как новый этап. Конечно, хронология истории литературы, а также поэтапность периода, основанная на серьезных историко-социальных, литературно-культурных факторах, отличалась типичностью, идейно-эстетическими, поэтико-технологическими особенностями. Изменения исторических и социальных условий привели к обновлению литературной и культурной среды, и этот процесс продолжался на взаимной основе.

Анализ последних исследований и публикаций. Влияние «смягчения» и «демократизации» политической и идеологической среды в СССР с конца 1950-х годов на все сферы общественной жизни, включая литературу и искусство, неоспоримо. Реформы Н.Хурушова (1953-64), пришедшего к власти после смерти

вождя СССР И.Сталина (1953), и политические решения, принятые на XX съезде Коммунистической партии, созванном в 1956 году, вошли в новую этап в истории и обществе в союзных республиках: борьба сталинизм (разоблачение М.Багирова в Азербайджане), резкая критика тоталитарного режима, оправдание политических репрессий, подъем национализационного движения в республиках и возвращение депортированных народов на свои земли и т. д. Проф. Б.Ахмадов справедливо отмечает, что в то время Москва допускала национальную дискриминацию в решении таких вопросов: «Это решение не касалось ахисгалов, насильственно депортированных со своих исторических земель в Казахстан и Узбекистан в 1940-х годах. Попытки депортированных крымских турок вернуться на родину и восстановить свою автономию не дали никаких результатов, ни немцы, живущие вдоль Волги, ни признали такое право, ни азербайджанские турки, депортированные из Армении в Азербайджан и Казахстан, не получили разрешения вернуться на родину»[3, с. 434].

Исключительное значение в формировании азербайджанской литературы в духе национально-духовного самосознания и независимости в 1960-80-е годы имели заслуги общенационального

лидера Гейдара Алиева (1923-2003). Новый литературный процесс, начавшийся с «хрущевской умеренности», получил возможность продолжения и развития с приходом Гейдара Алиева в Азербайджан в 1969 году ... что, в свою очередь, создало благоприятные условия для того, чтобы «шестидесятники» продолжили путь настоящих. Изобразительное искусство. Идеал азербайджанства, поставленный перед литературой эпохой Гейдара Алиева, «еще больше воодушевил литературное поколение «семидесятых» [7, с. 353]. В первый период своего президентства в Азербайджане (1969-1982), помимо материального производства, он придавал большое значение нашим национально-культурным атрибутам, нравственным ценностям, азербайджанским идеям, выступал на азербайджанском турецком языке на собраниях творческих союзов и официальных партийных мероприятиях. В 2006 году принята Третья Конституция Азербайджанской ССР, нашим родным языком был государственный), защита народных артистов (Р.Рза, Б.Вахабаде, Х.Рза, М.Араз, И.Гусейнов и др.), Открытие путь к произведениям искусства и кино, служащим национальным интересам, проведению культурных и массовых мероприятий, юбилеев поэтов, писателей и ученых, служащих азербайджанству и т. д. Такие проблемы, помимо направления общественного сознания к самосознанию, также привели к пробуждению и подъему искусства и литературы. Г.Алиев напомнил о попытках предотвратить многие произведения искусства и кино в 1960-х и 1970-х годах из-за недостатков в духе национализма или в нашем обществе следующим образом: Некоторые сказали, что он пантюрист, некоторые сказали, что он пантюрист, некоторые сказали, что у него нет образования, он сказал, что он был шпионом Турции, некоторые сказали, что он был шпионом Ирана, некоторые сказали, что он был шпионом Советское правительство, некоторые говорили, что он был советским диктатором, он также является членом советского правительства. Сколько приходили, сколько говорили и сколько пытались предотвратить эти работы» [1, с. 53]. Г.Алиеву пожаловались на то, что нынешняя структура пьесы Анара «Летние дни города» - ялещина, а великий руководитель, посмотрев пьесу, похвалил противоположное и наградил автора. Были выпущены запрещенный в 1970 году фильм Р.Ибрагимбекова и Э.Гулиева «В южном городе», а также фильм Р.Ибрагимбекова «Следствие».

Переход на новый политический и социальный уровень на территории Союза также дал толчок к началу новой литературной и культурной жизни, создав новую волну, придав особенное дыхание искусству и литературе с середины 1950-х годов, создавая «смягчающий» эффект в литературной мысли. Термин «смягчение» появился в названии романа Ильи Эренбурга «Оттепель» («Размягчение»), написанного ссыльными С.Валиевым, С.Гусейном, Х.Джавидом,

М.Мушфигом, Ю.В.Чаманзаминли, Т.Шахбази и другие. Наследие репрессированных художников и писателей было доведено до сведения литературной общественности путем реставрации и публикации (монография М.Джафарова «Гусейн Джавид»), сняты запреты на книги «Китаби-Дада Горгуд», Х.Гусейнова и др. По словам академика Ю.Гараева, «репрессии были первым случаем, когда художественная литература, неоднократно подвергавшаяся репрессиям и геноциду, вошла в качестве предмета, проблемы и персонажа» [2, с. 646]. На эту тему ученый писал «Если бы не было розы» (Р.Рза), «Подземные реки впадают в море» (М.Гусейн), «Валентиновское желание в аду» (И.Афендиев), «Та далекая ночь». (Н.Хазри), «Птицы с сломанным крылом тоже полетели» (С.Валиев), открытие и создание нового поколения старшим поколением, которое было «жертвами», «День убийства» (Ю.Самадоглу), «Продолжение-37» (Х.Р.Улутюрк), «Смертный приговор» (Эльчин) в своих произведениях.

Изложение основного материала. В Азербайджане национальное сознание, национальная мысль пришли из более литературных источников, роль произведений искусства в формировании этого контекста была велика. В поэзии 1960-х и 1980-х годов можно заметить, что традиционные темы - социально-политическая, патриотическая, природная и любовная лирика - вышли на новый уровень. В политическом лиризме «мучитель и знаменосец тоски по югу» (Ю.Гараев) в творчестве С.Рустама (1906–1989) усиление темы Юга в литературном процессе выдвинуло на первый план. весь вопрос об Азербайджане, азербайджанстве, единстве Отечества: Произведение доступно только в серии «Южные стихи» С.Рустама» [2, с. 675]. В стихотворении «Здравствуй, Гейдар Баба» (1953) написанном мастером Востока М.Шахрияром (1906-1988) в годы запрета азербайджанского языка (просвещение нации, языковая проблема, призыв к единству, свободе, независимости) раскрылся литературно-художественно-философский пласт патриотизма. Он пришел к выводу, что это стихотворение дало большой толчок к возвращению к первенству и природе в поэтической мысли Азербайджана XX века и сыграло беспрецедентную роль в отходе поэзии от политической риторики и ее возвращении к самой себе. Ш.Алишанлы писал, что «Здравствуй, Гейдар Баба», чудо искусства, молниеносно сверкнувшее в нашей литературной и общественной мысли 60-х годов, разрушило бесплодные границы двух тоталитарных режимов. Афоризм «Если язык жив - живы люди» нашел свое классическое подтверждение в «Здравствуй, Гейдар Баба» [2, с. 273-274].

Таким образом, это стихотворение сыграло исключительную роль в восстановлении забытой исторической памяти 1950-х и 1960-х, а также в последующие десятилетия, а также в активизации этого тайского национального механизма

самосознания и самовосстановления после репрессивной атмосферы. Также поэтическое общение наших поэтов с устатом Шахрияром - «Эль Бюльбулу», «Качак Наби», «Доюнма, суюнма», «Аман айрылыг», «Ответ Мехмету Рахиме», «Ответ Сулейману Рустаму» и другие стихотворные письма, посвящения. Решению национальных проблем служил поиск выхода, идея национально-духовного единства. Стихотворении «Тюркский язык» (1969), поднимающая судьбоносные проблемы нации и указывающая путь к их решению, потрясла всех иранских и персидских шовинистов как великий поэтический протест против притеснения и запрета на наш родной язык. В произведениях Б.Азероглу, С.Тахира, А.Туды, М.Гюльгуна, укывшихся в Азербайджане с юга, мотивы тоски и горя занимали главное место в этом произведении.

Поэма «Гюлистан» («Нухинский рабочий», 1960), служащая идее единства и свободы Азербайджана и считающаяся одним из «первых событий литературного процесса, отошедшего от соцреализма» (Б.Ахмедов), написана Б.Вахабзаде (1925-2009). Накануне XX века Дж. Мамедгулузаде, С. Вургун и М. Шахрияр стали главными литературными продолжателями идеи азербайджанства. Известно, что поэт, исключенный из АГУ в 1962 году за стихотворение «Гюлистан» с ярлыком «националист», в течение двух лет оставался безработным и был восстановлен по поручению Г.Алиева, работавшего в КГБ в г. то время. Те или иные подобные факты дают основание утверждать, что «великая азербайджанская литература, созданная в эпоху Гейдара Алиева, является» золотым веком «национальной литературы этого исторического этапа (1960-80-е гг. - Джуманов Д.)» [7, с. 346]. Таким образом, можно сказать, что поэма «Гюлистан» и ее дух национального протеста определили основное литературное направление патриотической лирики 1960-х, 70-х и 80-х годов. Из стихотворения «Родной язык» (1954) («О стыдно говорить на родном языке, / образные этикетки, / сердце твое не похоже, куплеты, струнные инструменты, / пусть они будут моими, / но пусть хлеб Родины будет твоей кровью»). Он чувствовал, что вопросы Родины и свободы неотделимы от проблемы родного языка, одного из важнейших факторов, определяющих будущее нации. Академик Н.Джафаров отметил, что идея народного движения, зародившегося после середины 80-х годов прошлого века, возникла из двух источников - идеологии основоположников АДР и национальной интеллигенции 50-х и 70-х годов, подчеркнул ученый. что Б. Вахабзаде был перед этими интеллектуалами: «Б.Вахабзаде с его великой личностью был не только ведущей силой идеологии (и движения) национального освобождения, но и его Совестью» [4, с. 10].

Автор монографии «Азербайджанизм» проф. Н.Шамсизаде пишет, что все идеологии в истории принадлежали какой-то группе, политической

партии, правящему классу: «Азербайджанская идеология, такая как азербайджанский язык, история Азербайджана, азербайджанская литература, география Азербайджана, также принадлежит единому азербайджанскому народу и его детям, разбросанным по всему миру. Имя ему - азербайджанство» [8, с. 10]. В 1960-1980-х годах изображение в литературном процессе исторических и литературно-исторических атрибутов - героев национально-духовного бытия и самобытности нашего народа было одним из факторов, стимулировавших бурное развитие азербайджанской идеологии в общественном сознании: Бабек (Р.Рза «Бабек», А.Карим "Руки Бабек», М.Араз «Меч Бабек», Б.Вахабзаде «Узкое дерево»), Насими (И.Гусейнов «Машхар», Габиль «Насими», Б.Вахабзаде «Фаряд»), Хатаи (Ф.Керимзаде «Худаферинский мост», «Чалдыранская битва», А.Джафарзаде «Баку-1501, А.Ниджат «Гызылбашлар»), Физули (Р.Рза «Физули», Б.Вахабзаде «Шаби-хиджран»), Сабир (Р.Рза «Народный поэт», Б.Вахабзаде «Белые-смеющиеся»), Михаил Мушфиг (Р.Рза «Если бы не было розы»), Тебризская свобода, моджахеды Саттархан, Багир-хан, Пешавари (Р.Рза «Крепость Эрк»)

Х.Р.Улутюрк, М.Араз, С.Тахир, С.Рустамханлы и другие получили литературную «искру» от всего Азербайджана, дух тюркизма Б.Вахабзаде и на этом этапе стали поэтами-интеллектуалами, сформировавшими национальное сознание. Свобода в произведениях Х.Р.Улутюрк (1932-1994) («Голос Африки», «Я ненавижу», «Отечество или смерть», «Изгиб», «Я - Восток» и др.), Великая идея Азербайджан («Потоп забрал Сара»), «Шушинский поход» (Ты мой обильный воздух, хлеб, вода, / Вкус моих уст, мой Азербайджан. / Шуша, Дашалтисан, мой Азербайджан.) И стихи «Чанлибель» о Карабахе, богатые в субтитрах на тему Карабаха семидесятых. Ощущались опасения за судьбу Азербайджана в целом. Распространение идей прически и туранизма в 1980-е гг. («Шах Исмаил Хатаи», «Я внук шамана», «Серый волк», «Польня, растущая на берегу Араза», «Целостность», «Здравствуйте, узкое дерево») Р.Бехруди (1957) составлял основную линию его поэзии. Стихотворение С.Рустамханлы (1946) «Целостность» (1976) об объединении республик Южного и Северного Вьетнама, направленное на формирование образа всего Азербайджана в текстовом смысле, его стихи «Изгнанники» (1978), «Вез Родины» (1985) имеют то же значение и несут в себе груз идей. Все эти произведения, в том числе произведения публициста-поэта «Гянджинские ворота» (1981), «Спасибо, родной язык» (1983), «Память крови» (1986), «Книга жизни» (1988) на стройке. независимое азербайджано-турецкое государство стало моральным правом и программой литературной и политической борьбы за Слово, «национальная политическая и идеологическая среда, сформированная эпохой

Гейдара Алиева, вывела азербайджанскую литературу на передний план общественной жизни» [3, с. 346].

С середины 1950-х годов метод социалистического реализма в искусстве и литературе начал приходить в упадок в связи с переходом в новую историческую и социальную среду. В «успешном» осознании этого упадка литературного процесса и в том, что «литература по своей сути стала настоящей моральной оппозицией тоталитарному режиму» (Ю.Гараев) на примере «шестидесятников», в своего рода «мастер-классы» Ч.Айтматова (1928-2008), И.Гусейнова (1928-2014), И.Шихли (1919-1995), а в поэзии - деятельность основоположника национальной школы вольной поэзии и модернизма. Особо следует отметить Р.Рза (1910-1981). Ч.Айтматов впервые описал роль войны в человеческой трагедии в повести «Лицом к лицу» (1957 г.), противоречащей принципам соцреализма. Образ Джамили (повесть «Джамилия», 1958 г.) - новое литературное событие в мире. литература, самое прекрасное произведение о любви» (Луи Араго). В повести «Прощай, Гульсары» (1966) на первый план выдвигается человеческий и личностный фактор. «Маленький человек» и его философия, которую автор пропагандирует и воспекает в своих произведениях, являются основным размером образа не только в турецкой, но и в мировой литературе.

Историческая судьба и трагедия азербайджано-турецких земель, таких как Киркук, Мосул, Эрбиль, Багдад и Тебриз в поэтических текстах великого поэта («Крепость Эрк» (1958), «Дороги Тебриза» (1959), «Кур-Араз» (1961), «Баяты Ашуг Яникли» (1961-64), «Мой Тебриз» (1964), «Обещай мне» (1964), «Сегодняшние ужасы и мания раненого Керкука» (1980) и др.), в публицистических сочинениях и статьях («Далеко близкий вклад провинции» (1961) и др.). «Цветок на костре» (1967), «Твоя клятва» (1970), «Моя Шуша» (1980) и другие относятся к циклу стихотворений «Карабах - страна моего деда». В своих стихах Р.Рза позвонил в «смертельный колокол» о землях Карабаха, поэт вовремя предупредил наш народ и официальные круги. Недавние научные исследования показали, что феномен модернизма в азербайджанской поэзии восходит к 1960-м годам с «Цвета» Расула Рзы (1960-62), увертюры к национальной вольной поэзии (И.Хабиббейли): «Произведение народного поэта Расула Рзы. и его преемники были истинным образцом современной литературы, в отличие от более ранних традиций классической поэзии. Цикл стихотворений Расула Рзы «Краски», создавший новый тип школы вольной поэзии (народная вольная поэзия - Джуманов Д.) в азербайджанской литературе, стал новым событием не только в Азербайджане, но и в советской поэзии в целом» [7, с. 378]. Следует отметить, что в начале XX века «человек» Дж.Мамедгулузаде начал появляться в поэзии Р.Рзы в середине 1950-х годов, поэт вынес

образ простого человека в центр поэтического текста на заднем фоне. обычных событий, таким образом, картина социального мира «маленького человека» превратилась в противостояние человеческим образам.

Образование, пресса и перевод были важными факторами в обновлении литературы и литературного процесса с 1960-х годов: «Огонек» (1923), «Новый мир» (1925), «Юность» (1955), «Иностранная литература» (1955), «Вопросы литературы» (1957 г.), а в Азербайджане «Азербайджан» (1923 г., прежнее название «Революция и культура»), а в последнее время - новые типы журналов «Улдуз» (1967 г.), «Гобустан» (1969 г.) В 1960-е годы это открыло путь новому научному и литературному мышлению. Исследования показывают, что рост переводов иностранной литературы на страницах журнала «Азербайджан» информировал отечественных писателей о событиях в мировом литературном процессе» [3, с. 436]; «... Коллекция «Гобустан» собрала вокруг себя новое литературное поколение ... чтобы выполнять функцию литературного фронта творческой интеллигенции, приближающейся к исторической судьбе народа, национальным ценностям, культуре и литературе, родному языку, повседневно жизнь не с идеологической точки зрения, а с национальных интересов и реалистической позиции» [7, с. 350-351].

Выводы. В 1960-е годы влияние литературных течений на отечественную филологическую мысль, литературу и искусство в мировом литературном процессе наблюдалось во всех республиках Союза. Подчеркивая, что это касается не только Азербайджана, но и всех народов СССР. В.Юсифли пишет, что «... молодые поэты, такие как Р.Рождественский, Ю.Евтушенко, А.Вознесенский, Б.Ахмадулина, Р.Казакова, Н.Матвеева, были новичками в русской поэзии конца 1950-х-1960-х годов представители тенденций и тенденций» [6, с. 125]. Выполнять миссию нового поэтического содержания и формы на данном этапе азербайджанской литературы В.Самадогу, М.Ягуб, а в прозе Анар, Эльчин, С.Ахмедли, И.Маликзаде, Ф.Керимзаде, Ю.Самадогу. В ближайшее десятилетие Р.Ровшан, В.Баятли, Ч.Алиоглу, В.Азиз, Н. Касаманлы, А.Абдулла, М.Ягуб, М.Исмаил, М.Сулейманлы, С. Рустамханлы, Ч. Абдуллаев, Н.Расулзаде и другие «семидесятники» отличились.

Влияние научно-технических революций на мировую арену, пища, созданной освободительной борьбой народов, новых учений и конвенций о правах человека и конвенций в общественном сознании, литературной и культурной жизни неоспоримо. В то же время мы не должны забывать, что репрессии этапа 1930-х и 1940-х и 1960-х и 1980-х годов национальной поэтической мысли Азербайджана, вдохновленные Второй мировой войной, возникли из-за необходимости

трансформации поэтических текстов в новую литературную форму и качество.

Список литературы:

1. Алиев Г.А. Наша независимость вечна. Книга 13 (октябрь 1997 г. - декабрь 1997 г.). - Баку: Азерняшр, 2004. - 520 с.
2. Алишанлы. Ш.Х. Границы литературной и художественной мысли. - Баку: Сабах, 2010. - 360 с.
3. Ахмедов Б.Б. Азербайджанская литература XX века: этапы, направления, проблемы. - Баку: Эльм и техсил, 2015. - 552 с.

4. Вахабзаде Б.М. Библиография (ред.: М.Валиева, С.Асадова) Азербайджанская национальная библиотека им. М.Ф.Ахундова. - Баку, 2015. - 592 с.
5. Гараев Ю.В. Азербайджанская литература: XIX и XX века. - Баку: Эльм, 2002. - 740 с.
6. Юсифли В.А. Пути и годы поэзии (1960-2000). - Баку: Мутарджум, 2009. - 404 с.
7. Хабиббейли И.А. Азербайджанская литература: понятие периодизации, этапы развития. - Баку: Эльм, 2019. - 452 с.
8. Шамсизаде Н.Ш. Избранные произведения. В трех томах, том I. - Баку: Эльм, 2008. - 560 с.

Ибрагимова Айтан Адахиб кызы
Азербайджанский Государственный Педагогический
Университет, преподаватель

ИСТОРИЧЕСКИЕ ИЗМЕНЕНИЯ ПРЕФИКСОВ В СЛОВООБРАЗОВАНИИ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Ibrahimova Aytan Edahib
Azerbaijan State Pedagogical University
University, teacher

HISTORICAL CHANGES OF PREFIXES IN ENGLISH WORD FORMATION

Аннотация. Словарь литературного языка современного английского языка, который в наши дни становится богатым, мы можем видеть по процессу развития его словообразования. Роль истории префиксов в образовании новых слов в словообразовании обширна. В статье исследована характеристика истории префиксов английского языка. В древние и средние века префиксы обычно использовались в словообразовании меньше, чем раньше. Уменьшение префиксов, конечно, связано с определенными причинами. С другой стороны, некоторые английские префиксы являются производными от наречий и предлогов OE, а ME и NE более продвинуты по количеству при создании новых слов.

Abstract. The vocabulary of literary language of modern English that becomes rich these days we can see from the development process of its word formation. The role of history of prefixes in forming of new words in the word building is extensive. The article was explored the characteristics of the history of the English language prefixes. During the Ancient and Middle Ages, prefixes were commonly used less in word formation than before. The decrease in prefixes, of course, is due to certain reasons. Some English prefixes, on the other hand, are derived from OE adverbs and prepositions, and ME and NE are more advanced in number in the creation of new words.

Ключевые слова: слово, словообразования, префикс, суффикс, инфикс.

Key words: word, word formation, prefix, suffix, infix.

Аффиксы делятся на три группы в зависимости от их положения в слове: приставки (префиксы), инфиксы, суффиксы. Аффиксы, добавляемые в начало слова, называются приставки или префиксами, аффиксы, добавляемые к середине слова, называются средними аффиксами или инфиксами, а аффиксы, добавляемые в конец слова, называются суффиксами. В зависимости от типа языка эта позиция сохраняется в некоторых языках, но в других типах языков она не может быть полностью защищена за счет самого языка. В языках, принадлежащих к типу флективного языка, конечные аффиксы во множественном числе.

Германские племена, вторгшиеся в Британию, боролись за господство на протяжении четырех веков и создали семь различных королевств: Кент, Сассекс, Эссекс, Вессекс, Мерсию [mɔʃə], Восточную Англию и Нортумбрию. (Сама Нортумбрия состояла из двух регионов – Бернисия

(bōrnīṣa) и Дейра.) В 828 году борьба закончилась решающей победой Вессексов, и с того времени до наших дней король Вессекса стал королем всей Англии. К концу шестого века англосаксонская Британия была почти полностью изолирована от Европы. В 597 году папа Григорий I поручил Британии распространить христианство среди всех немецких захватчиков и сделал Англию одной из своих политических сфер влияния. На христианство также повлияли ирландцы, на которых вторглись германские племена. К седьмому веку христианство распространилось по всей Англии. В то время латынь была международным языком церковной и церковной науки в Западной Европе. Это развитие прямо или косвенно оказало значительное влияние на формирование английского языка.

В древнеанглийском широко использовались древние рунические и латинские языки. Словарь

древнеанглийского языка, как и других языков, развивался двумя путями: 1) создание новых слов с помощью существующих в языке элементов; 2) изучение новых слов из других языков. В древнеанглийском первый вариант стал более важным и развитым. Важным типом словообразования в древнеанглийском языке является морфологическое словообразование. Словообразование путем добавления аффиксов к корню слова широко распространено не только в современном английском, но и в древнеанглийском.

Префиксы - это форма словообразования, которая играет продуктивную роль в создании нового слова в древнеанглийском, и одной из форм продуктивного словообразования в современном английском является словообразование с помощью аффиксов. В целом происхождение древнеанглийских префиксов основано на индоевропейских прототипах. В древнем английском языке элемент *-n-*, используемый в префиксе **un-**, обозначающем отрицание, используется в префиксах отрицания во многих языках, принадлежащих к индоевропейской языковой семье: Fr *ne*, R *ne*, *ni*. Многие префиксы произошли от предлогов и наречий древнеанглийского языка, например **mis-**, **be-**, **ofer-**, **æft-**, и другие. Некоторые из таких предлогов и наречий продолжают использоваться как самостоятельные слова. Префиксы были использованы с более широкими глаголами, но были менее продуктивными при использовании с другими частями речи. Давайте изучим глаголы, образованные добавлением простых корневых префиксов, на следующих примерах:

zān – “go” *faran* – “travel”
ā-zān – “go away” *ā-faran* – “travel”
be-zān – “go round” *tō-faran* – “disperse”
fore-zān – “precede” *for-faran* – “intercept”
ofer-zān – “traverse” *forþ-faran* – “die”
ze-zān – “go”, “go away” *ze-faran* – “attack”, etc.

Более используемые, а также продуктивные древнеанглийские префиксы эти: **ā-**, **be-**, **for-**, **fore-**, **ze-**, **ofer-**, **un-**. Только префикс **un-** использовался с существительными и прилагательными, а остальные были использованы с глаголами.

Префиксы обычно не изменяют лексическое значение слова от одной части речи к другой: *ze-boren* - *unzeboren* (причастия; в современном английском языке *born-unborn*); *siþ* - *for-siþ*, существительное, “journey”, “death”; *dæd* – *undæd*, существительное, в современном английском языке; *deed* “crime”; *teþelice* – *un-teþelice*, наречие, “easily”, “with difficulty”; *spēdiȝ* – *unspēdiȝ* прилагательное, “богатый”, “бедный”. Некоторые префиксы, которые добавляются как к корням существительного, так и глагола, придают словам новое особое значение и значительно меняют значение слова, к которому они добавляются: *zytan* – *onzytan* (в современном английском языке *get* - получать), “perceive”, *weorðan* – *for-weorðan* (глагол), *forwyrð* (существительное) “become”,

“perish”, “destruction”, *būȝan-bebūȝan* (MÍ *bow*), “surround”. Слова, принадлежащие к разным семантическим группам, выражаются отрицательными префиксами **un-**, **mis-**, **wan-**, **or-**. Последние два префикса - префиксы только существительного. Например: *hāl* – *unhāl* or *wan-hāl* “healthy”, “unhealthy”, *wīsdōm* – *unwīsdōm* (MÍ *wisdom*), “folly”; *līcian* – *mislīcian* (MÍ *like*), “displease”, *limpan* or *ȝelimpan* – *mislimpan* “happen”- “go wrong”, *sorȝ* (существительное) – *orsorȝ* (прилагательное) (MÍ *sorrow*), “unconcerned, careless”.

Некоторые префиксы имеют очень слабое или общее значение, потому что они связаны с грамматикой, например, **ze-** - это обобщенный префикс глагола, который означает дополнение или результат. Однако оно часто используется для образования причастия в прошедшем времени: *sittan-ȝesett*, *stelan-ȝestolen* (MÍ *sit*, *steal*). Префиксы **ze-** и **ā** изменяют стиливое значение глагола и изменяют его от непрерывности к полноте или результативному значению, не затрагивая их лексические значения. Как и в приведенных примерах, **feran-ȝeferan** “go-reach”, **drincan** – **ȝedrincan** “drink-drink off”, **winnan-ȝewinnan** “fight-win”, *sendan-āsendan* “send-send off”. В словах с некоторыми префиксами значение префикса слабое и расплывчатое, поэтому практически нет разницы между значением слова с префиксом и значением простого слова без префикса, например: **ābīdan** – **bīdan** “await”, **swerian** – **āswerian** “swear”. Те же префиксы с другими глаголами могут полностью изменить значение слова, например: **sittan-ȝesittan** “sit-occupy”. Префикс **ze-** может также означать такие значения, как коллективность или совершенство действия: *ȝefēra* - “fellow-traveller”, *ȝefylc* – “troop”, *ȝemynd* – “mind”, *ȝesēon* – “see”.

В древнем английском префикс **ā-** использовался в значении “от, от, от” и стал продуктивным аффиксом, например: *ārisan* “arise”, *āwacan* “awake”, *āberan* “sustain”, *ābysȝian* “occupy”. При выражении значения слова “всегда” к местоимениям добавляется префикс **ā-**, чтобы сформировать обобщенные местоимения и наречия из слов, которые выражают вопрос: *āhwær* “everywhere” (*hwær* “where” *dæn*), *āhwæþer* “either” (*hwæþer* “which of the two” *mēnasindan*). Префикс **ȝi-** следуя за префиксом **ā-** образует **āȝi-** который затем модифицируется для образования формы **æȝ-**, создавая обобщенные местоимения и наречия из слов, выражающих вопрос: *æȝhwæþer* “either”, *æȝhwilc* “every”, *æȝhwær* “anywhere”.

Префикс **be-** (*bi* - это комбинация местоимения «near», означающего «рядом», и предлога - *bi* “by означающего «рядом») добавляется к существительным и глаголам для создания слова. Иногда по своему происхождению префикс означает свое изначальное значение “around» «вокруг» а иногда значение префиксов ослабляется в некоторых словах. Например: *beȝān* - “go around” “adore”; *behōn* - “hang with”, *besettan* - “besiege”,

bæwēpan- “lament”, *beþenca*- “think over”, *beniman*- “deprive”, *behēafðian*- “behead”. Префикс **for**- переводится как “разрушение, уничтожение, потеря”, *fordōn*- “destroy”, *forweorþan*- “perish”. Префикс **mis**- означает отрицание или плохое качество: *mislician*-“displease”, *misdeað*- “misdeed”. Префикс **of**- участвовал в роли усиления значения слова: *ofslēan*- “kill”, *ofteon*-“take away”. Префикс **on** (соответствует немецкому префиксу **ent-**, **emp-**, **entlassen**, **empfangen**) используется в смысле «изменение» или «разделение, отдельные»: *onbindan*- “unbind”, *onlūcan*- “unlock”. В некоторых случаях значение префикса ослаблено, например: *onfōn*-“accept”, *ondrædan*- “dread”. Префикс **tō** означало “снос, разрушение”: *tōbreccan*-“break”, *tōteran*-“tear”. Префикс **un** - это продуктивная частица, обозначающий отрицание, которое иногда означает «плохо»: *uncuþ*-“unknown”, *undæd*-“misdeed”. Префикс **wan** также означало отрицающее смысл *wanhāl*-“unwell”. (3, 60-61)

В средние века в образовании аффиксных морфем в английском языке произошли большие изменения. Влияние скандинавских диалектов и французского языка на английский восходит к средневековью. Некоторые морфемы, производные от французского языка, образовались как производительные морфемы в английском языке. Таким образом, как часть французских глаголов, таких как «*disappoint*, *disdain*, *disagree*», префиксы **dis**- и **des**-, используемые в отрицательном смысле, были взяты в английский язык, и возможно, что английский язык сформировал свои собственные корневые слова и сформировал новые глаголы: *disown*, *disburden*.

При этом аффикс **dis**- был добавлен не только к корневым словам исконно английского происхождения, но и к корням слов скандинавского

происхождения: *distrust*. Французский префикс **en**- образован от латинского префикса **in**-. Согласно таким словам, как *encage*, *encircle*, *encompass*, к английскому корневому слову был добавлен французский префикс **en**- для образования таких глаголов, как “*endear*, *embed*” (3, 157).

Начиная с 15 века, лондонский диалект или литературный язык постепенно распространился по всей Англии. Литературный язык, который был заменен лондонским диалектом английского языка, быстро стал нормой литературного языка во всей Британии. Конечно, каждое изменение языка влияет на морфологию.

В древнеанглийском иногда можно было создавать новые глаголы, добавляя к существительным как префикс, так и безличную форму глагола, особенно окончание инфинитива (инфинитивный аффикс -an); Таким образом, глагол образовался путем добавления аффиксов к существительному *hēafod*- “head”: *behēafodian*- “behead”. В средние века появилось новое слово того же типа: внимай-бехиден. В современном английском языке он принял форму *head-behead*, в которой остался только знак префикса **be**-. Префикс **en**- был одним из префиксов, сыгравших ключевую роль в образовании ряда глаголов, образованных от корней существительных в древнеанглийском языке, которые напоминали префикс **be**-. Новые глаголы были созданы путем добавления аффикса инфинитива (аффикс инфинитива -an), безличного формы глагола, к существительным или путем добавления их к словам французского происхождения. Начиная с 14 века, с конца глагола аффикс инфинитива формы глагола -an падал, а единственным знаком глагола оставался префикс. Примеры глаголов этого типа:

В средних веках	В современной эпохе	Значение
encasen	Encase	паковать
enchanten	Enchant	очаровывать
encircelen	Encircle	покрывать
encouragen	Encourage	мотивировать
ensuren	Ensure	гарантировать
envenomen	Envenom	отравить

Таким образом, префиксы приобрели грамматическую функцию, а простое существительное стало средством образования глагола от корня. В этом типе аналогии таких глаголов в современном английском языке новые глаголы образуются путем добавления префиксов к другим частям речи: *befool*, *belittle*. (3, 253)

Разработка префиксов продолжала развиваться в различных формах в средние века, и в результате изменений она привнесла свои новшества в современную эпоху. В настоящее время признаки древнеанглийского языка способствуют развитию языка.

Литература.

1. Buludxan X.Ə., Mūsasir Azərbaycan dilinin Leksikologiyası, Bakı -Nurlan, 2008, 442 səh. // Булудхан Х.А., Лексикология современного азербайджанского языка, Баку-Нурлан, 2008, 442 стр.
2. Hajiyeva A., English Lexicology (textbook), Baki, Elm və təhsil, 2011, 248 səh.
3. Ilyish B., History of the English Language, Ленинград-«Просвещение», 1973, 351 page
4. Grinberg L.E., Kuznets M.D., Kumacheva A.V., Meltser G.M. Exercises in Modern English Lexicology, Foreign languages publishing house, Moscow, 1960, 239 page.

Pardaeva Zulfiya Djuraevna
Doctor of Philology, Professor, JSPI,
Uzbekistan

MODERN UZBEK NOVEL: DEVELOPMENT TRENDS

DOI: 10.31618/ESSA.2782-1994.2021.6.68.39

Abstract. This article examines the development trends of the modern Uzbek novel. On the example of the novels "Fields left by my father", "You cannot die in this world" by T. Murad, "The Beast" by Sh.Kholmiraev, "Lives Passed in a Dream" by U. Khashimov, "Fotima and Zukhra" by U. Umarbekov, "On all four sides", "Square" by O. Mukhtar, "Bazar", "Sage Sisyphus" by H. Dustmukhammad and others, genre-style contamination in the genre of the Uzbek novel was studied.

Key words and expressions: novel, genre, romanization, genre-style contamination.

The Uzbek novel has passed a century-long path of its development. In the history of Uzbek literature, the 20th century is distinguished by the emergence and formation of the leading genre of the novel.

Despite the significant temporal distance between Uzbek novelism and the centuries-old experience of the genre of the novel, the evolution of the Uzbek novel is clearly traced on the threshold of the 21st century in European and Russian literature. This is evidenced by the stylistic searches of the writers of the 80-90s. Especially in the last decade (which it is appropriate to call the Renaissance period), Uzbek novelism has been clearly renewed in genre and style.

With an analytical look at the history of the Uzbek novel of the 20th century, the conclusions of the literary critic A. Rakhimov "... the history of literature is high aesthetic ideals and artistic ideas, complex human experiences and characters, as well as original images - achievements on the path of true art and the history of falls; the history of literature is the search for various artistic methods on the way of depicting real life, the literary movement and the leading trends that determine the development and essence of aesthetic thinking, and the basic laws of history" - serve as confirmation of the essence of the Uzbek novel.

The origin of the genre of the novel in Uzbek literature dates back to the mid-20s of the last century. Noting the impact on the formation of the national novel of the lyro-epic forms of national folklore, the classical heritage of A. Navoi, Russian, European, Arabian romance, we came to the conclusion that there would be no such heritage, then Uzbek novelism in the shortest possible time could not rise to high level.

"The Days Gone" by A. Kadiri is the founder of the first Uzbek national novel. Artistically embodying the light love between Otabek and Kumushbibibi, the writer at the same time describes family problems that, in the course of the development of the plot, lead us into social intrigues. Against the background of the artistic panorama, the historical picture of the era of Khudoyarkhan's rule, the socio-political reality of Kokand and Margilan are revealed.

The novel "Scorpio from the Altar" presented its author as a mature novelist, showing how significant, significant changes take place in the worldview of the writer and his creative method, how the individual creative evolution of the writer takes place.

Following A. Kadiri, the galaxy of Uzbek writers was replenished with new names of novelists who renewed the genre of the novel with stylistic varieties.

From the history of the Uzbek novel of the 20th century, from the roots of such traditional novels as "Days bygone", "Scorpio from the Altar", "Navoi", "Starry Nights", such novels of an unconventional genre as "Fields Left by Father", "In this world you can't die" by T. Murad, "The Monster" by Sh. ", "Sage Sisyphus" H. Dustmukhammad and others. The appearance of such an unconventional genre of the novel in Uzbek literature had its own objective and subjective reasons. This can be seen from the following:

- transition problems are inherent not only to the economy and politics of the country, they are also inherent in the aesthetics, spirituality of society, its culture and education. Since the genre of the novel is a reflection of the artistic and aesthetic thinking of society;

- controversy and discussion about the genre of the novel especially intensified during the years of Independence. It must be admitted that these discussions, conducted from different points of view, are not only about the genre of the novel, but also about the fact that all literary studies need reforms. Reflections of literary critics and writers about the new Uzbek novel show that writers need to work on the problems of poetics of a literary text;

The period of national independence gave writers freedom of creativity, awakened thinking from hibernation, and this emerging thinking fulfills the historically artistic and aesthetic tasks of society, and serves as a recognition of the need to create a number of both traditional and non-traditional genres of the novel.

If in the twentieth century Uzbek writers created more than 200 novels, then the 70-80s were one of the most fruitful periods in the development of the novel form. Also fruitful was the next stage of the novel genre, which went down in the history of Uzbek literature under the title "Romance of the period of Independence". This period was a period of creative searches. Figuratively speaking, the genres and styles of the novel were carefully probed, from modernism to avant-garde. More than 100 novels updated Uzbek novels in genre and style.

Based on the scientific doctrine of M. Bakhtin that "the novel is the only emerging genre" we can understand the thorny path of the emerging genre of the Uzbek novel.

The policy of totalitarianism, the domination of the method of "socialist realism" in artistic creation gave rise to many "mass" novels and the bitter truth is that the habit of such creativity can change society; After all, the novel not only reflects the level of artistic and aesthetic thinking of society, but also shapes this thinking, this influence can logically be positive and negative, because this "mass" can dull artistic and aesthetic thinking, and shows the level of our development. The chronicles of the novels of this period are: "Fields left by the father", "You cannot die in this world" by T. Murad, "The Beast" by Sh. , "On all four sides", "Square" by O. Mukhtar, "Bazaar", "Sage Sisyphus" by H. Dustmukhammad, "The enclosed moon" by Sh. Butaev, "Game of butterflies" by T. Rustam, "Equilibrium", "Revolt and humility", "Sabo and Samandar" by Ulugbek Hamdam, "Ozod", "The Geneticist", "Eternal Wanderer of Isajon Sultan, there are dozens of such novels, naturally, they also differ both in style and trend. In this respect, the novels of the representatives of the Uzbek "female prose" should be mentioned. Salomata Vafo "The Life of Ovora", Jamila Ergasheva "Woman on the Hill", Zulfiya Kuralboy Kizi "Prisoner of Sorrow", "In the Abyss of Heavy".

The artistic embodiment of paintings that are important for the historical fate of mankind, reflecting its cultural and moral level, serves to increase the ideological and artistic value of the novel. Writers writing in the traditional genre of the novel also employ non-traditional styles, even synthesis of thinking, a process that has a large impact on the genre's rationale. Naturally, both traditional and non-traditional novels correspond to genre compositions, the idea of the novel and the artistic components are considered the main factors of the genre of the novel. It should be noted that some independent trends in the dynamics of the genre during the period of literature renewal may become a tendency for a new direction in the genre. From the history of the novel, we know how in the works of F.M. Dostoevsky's psychological analysis was one of the artistic components of the polyphonic novel; at the beginning of the 20th century, the polyphonic display of human consciousness and subconsciousness gave rise to modernist art. Analysis of the genre of the updated novel of the period of national independence shows that the method of complex synthesis used by talented writers is also present in the Uzbek novel. This can be seen both in the composition and in the style of Togai Murod's novel *Fields Left by Father*. It synthesizes such styles as lyric prose, free epic prose and saj.

In the center of the novel *Fields Left by Father* is an artistic reflection of the life of "robotic mechanisms", which unquestioningly carry out the "program" of the existing system in the era of colonial politics. The heroes of Togai Murad outwardly approve of the policy of this system, but in their hearts they do

not support it, a feeling of struggle, love for the Earth-mother prevails in them.

The parody and irony used by the writer to create the image of Dehkonkul and the artistic display of the environment are aimed not only at the image of Dehkonkul and the artistic display of the environment, but also at the era and politics of that time. The sharpness of the eyes and the insight of the writer's soul is evidenced by the detail of the events in the novel, which are also given a high artistry.

The novel *Fields Left by Father* depicts the most painful points of the national tragedy - the usual poor life for everyone, the miserable fate of a hardworking Uzbek farmer, child labor in the colonial regime. The writer gives them life, and this life inspires spirit. The idea of struggle, introduced by Togai Murad in the novel, is the idea of realizing oneself, the essence of a nation, which for 130 years the despotic system could not break. It is this awareness of one's "I", of one's essence that is the main theme of the novel and, at the same time, the concept of the writer himself.

Each form of the method used in the novel (creating images, plotting, displaying methods, functions of an internal monologue and dialogue, describing a landscape, etc.) serves the most complete implementation of the author's concept. Thus, the goal and the idea adopted in the novel for interpretation are realized.

Especially it is necessary to note the artistic style of the writer, which is distinguished by its originality and individuality. Analyzing the style of the novel, one can trace how T. Murad used the "saj" style, which is widely used in folk tales of rhymed prose. It should be noted that in the novel *Fields Left by Father* the novel word is not only rhymed, but every phenomenon described is framed by feeling.

From the very first lines to the last page, the novel is covered with one mood - the spirit of freedom. Framing the plot of the novel, the same mood with the development of the action expands and generalizes to a large symbolic meaning, which grew from the spirit of freedom into the idea of struggle. This is precisely the novel's rebellious lyricism. The appeal to the style of lyric prose of T. Murad and its artistic development in the socio-philosophical novel *The Fields Left by the Father* shows how the dynamism of the contamination of the novel occurs in the Uzbek novelism based on the world experience of literature, at the origins of which were M. Bulgakova, E. Hemingway, K. Paustovsky.

V. Dneprov considers the writers' appeal to lyric prose "as a legitimate direction of a modern novel". Therefore, T. Murad's appeal to "saju" is not a simplification of the novel style for the purpose of mass literature.

"Poetisation" in the novel takes place on a different plane. Poetising feelings and moods, the writer penetrates deeper into the psychology of the heroes. The poeticized novel word expressing a certain "plot of the phenomenon" puts forward the "plot of mood" as a concept

One of the poeticized features of the novel is symbolism. The symbolism of the artistic image in the

novel is directed towards the future, towards our time - the time of Independence. She does not express a depressive mood, but on the contrary, she sharpens her gaze to freedom, Independence.

“The people surrounded the land soaked in their father's blood with a duval. On the land where their father gave up his ghost, the people planted a white flag. People, passing by the grave of Akrab, who died for the national liberation of the people, stopped each time.

When people stopped each time, they read a prayer for Akrab, who died for the national liberation of the people” [2, p. 45].

The writer knows how to show the big in small and in every phrase so much unsaid, in every unsaid, incomplete thought lies the burning human mind of the truth. It is inaccessible to the heroes of the novel as that part of an unspeakable thought. To realize it, you need to strive for it, you need to fight for it, even if you need to give your life. This unsaid is liberation from bondage, this is the independence of the nation.

Therefore, the land that is saturated with the blood of the father is sacred, because it is saturated with the blood of a person who died for the freedom of his people. Therefore, the people surrounded this part of the land with a duval so that no one would step on it, and a white flag was erected on it - a symbol of the sacredness of Muslims.

Analysis and synthesis of the novels of Aman Mukhtar "The Man in Front of the Mirror", "The Square" show that in the composition of these novels, in contrast to the interpretation of reality, the existing realistic and romantic relationships prevail. There is also a synthesis of psychological-philosophical, adventure-detective and lyric-epic artistic components. As you can see, the dynamics of the development of the conditionally symbolic style of the novel "Chinara" by Askad Mukhtar shows that it can turn into one of the main style-forming components of the Uzbek novel.

Speaking about the Uzbek novel, about its genre development and related problems, we should note the influence of Western and Russian novels. In the process of gradual literary improvement of the Uzbek novel, the influence and impact of the poetics of modernism, polyphonic interpretation is traced, a departure from naturalism is derived from internal genre laws through evolutionary development and is brought into action through artistic reform, denial and affirmation. A Western philosopher or a lover of novels who enjoyed the blessings of Eastern philosophy, observing the world and the essence of human tragedy, or a Western modernist writer who considers the height of human achievement to be the image of Africa as a symbol of chaos in the literature of European modernism, it is natural that Uzbek writers turn to Western artistic aesthetics. It should be noted that in most cases literary imitation of modernism or polyphonic interpretation causes dissatisfaction. It should be noted that the

dynamics of the literary process is organically linked with the development of society. Artistic genetics is a specific feature of the novel genre, it always keeps up with the times and reforms. The presence of the modernist style in Uzbek novels does not mean that the Uzbek novel is being modernized.

We will not be mistaken in saying that the Uzbek novel goes through a consistent dynamic of artistic research, discoveries and achievements.

The protagonist in "Butterfly Games" Badal Arman under the influence of retrospection in the minds of catharsis. [5] It is known that the term "catharsis" in the teachings of Aristotle was used in the sense of "purification". With the help of catharsis, the heroes of the modernist novel comprehend their life path, and through mental torment they are purified. It is for this reason that catharsis, as the main artistic component, appeared in the novels of modernism.

The emotional suffering of Badal Arman begins to haunt the reader. The novel is not an interpretation of a single idea, there is a whole bunch of ideas, but you are still thinking that the analysis of Badal Arman's memories is a knot of events, that they all come together. Included in the novel, analyzed reality, lies the drama of man.

The source of the novel by T. Rustam "The Game of Butterflies", written in a modernist style, is real life, the essence of polyphony, based on a philosophical understanding of life and time, is artistically interpreted by the writer using psychological analysis.

The main significance of the novel "The Game of Butterflies" lies in the fact that it was through this novel that Uzbek novelism in an unconventional genre came closest to the style of modernism.

All this speaks of the creative searches of Uzbek writers who are striving to overcome in their creative psychology the manner of "social approach to what is displayed" in order to revive the genre of the novel in Uzbek literature as well. This shows the absurdity of the claims about the withering away of the novel genre.

As you can see, Uzbek novels that combine the literary and artistic traditions of the world art of the word have gone through a period of renewal in the artistic interpretation of the national spirit. It is possible to trace the influence of Eastern and European literature on the stylization of the genre in Uzbek novelism.

REFERENCES:

1. Bakhtin M.M. Literary critical articles. - M.; Fiction, 1986. - p. 396.
2. Murod T. Fields left by my father. - T., Shark, 1994. -- 270 p.
3. Mukhtar Askad "Chinor". - T., Shark, 1984. -- 315 p.
4. Pardeaeva Z. Poetics of Uzbek Novel. - T., "Meros", 2001. 221 b.
5. Tukhtamurod Rustam. The Game of Butterflies. - T., 240 p.

ORIGINS AND STAGES OF DEVELOPMENT OF PUBLISHING IN UZBEKISTAN

Abstract. This article discusses origins and stages of development of publishing in Uzbekistan. In particular, bibliography in Central Asia as early as the 4th century BC, during the reign of the Timurids, publishers during the Second World War, the post-war years, publishing 30s of last century.

Keywords: book business, printing, book publishing, a printing company, art of manuscript, printing industry, publishing products.

“The book business existed for thousands of years before the advent of printing. In Central Asia, in particular, bookbinding has been practiced since centuries BC. Many rare books were written here before the Arab conquest. This work also flourished during the Arab Caliphate. Historians, calligraphers, clerks, binders, sculptors and so on”⁴⁵. The historian entrusted the works of writers to specialists who could do the work faster and better than them, without having to copy them themselves as before. The books were mostly copied by hand by special editors. Thus the art of calligraphy came into being and developed. Dividing the pages of a book into squares of different sizes, drawing colorful lines and patterns on the edges of the pages, and writing the name of the book in gold letters on the cover and captions has become a common style of book decoration. The works of Ahmad Fergani, Abu Nasr Farobi, Abu Rayhan Beruni, Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoi and others are unique not only in terms of content, but also in the art of writing. Many of them are kept as valuable memorabilia in major libraries around the world.

The conquest of Central Asia by the Mongols (first half of the thirteenth century) greatly slowed down the work of creating and distributing books, as was the case in all cultural life. During the reign of the Timurids, it expanded again. In particular, during the reign of Shahrukh Mirzo, Mirzo Ulugbek, great changes took place in literary activity, in particular, in book publishing. At the initiative of Shahrukh Mirza's son Boysungur, a large library-workshop was established in Herat, which attracted famous secretaries, cover artists, painters and other book-making specialists of his time. They were tasked with copying and duplicating the necessary books. In the workshop, each manuscript was passed through the hands of several experts.

“Alisher Navoi, along with writing works that enriched the spiritual treasury of the Uzbek people, made a significant contribution to the further development of the art of manuscript. The style and traditions of the art of calligraphy in the late fifteenth and first half of the sixteenth centuries formed the basis of the art of calligraphy in later years. Thousands of calligraphers took samples from the masters of this period and followed them (again, the art of the Book).

The publishing house, a printing company, emerged in Europe in the 16th century as an institution. The expansion of printing houses, the need for long,

long-term work on the publication of some books, the provision of workers with equipment and funds, the organization of book sales necessitated the emergence of special professions - printers. Until the 19th century, publishing houses covered all processes of book publishing (editorial work, printing, advertising distribution, etc.).

Before the opening of a printing house in Uzbekistan, the work of secretaries and calligraphers played an important role in the production of books. In this regard, in Tashkent secretary Abdulvadud (XV-XVI centuries), Secretary of Abdulhak (1808-1886), secretary Muhammad Yunus (19th century), secretary Abdulmannop (1880-1945), secretary Muhammad Shahmurad (1850-1922), Siddiqi Handailiki (1884). - 1934) and others. During this period, the art of books developed on the territory of Uzbekistan - the creation, copying and decoration of manuscripts.

Printing in Uzbekistan began in the second half of the 19th century, after the invasion of Turkestan by Tsarist Russia. The first printing house in Tashkent was established in 1868 under the Turkestan Military District Headquarters, which published the first printed book in Russian - the work of Russian scientist N.A. Severtsov, who studied the fauna, geography and geology of Central Asia. After that, Tashkent became the center of book publishing in Central Asia. “In 1871, the first printed book in the Uzbek language (mainly for traders) - Sh.Ibragimov's book “Calendar” was published in the Arabic alphabet. During this period, private printing houses began to appear: V.F. Pastukhov's printing house (1876, 1878 firm “Lakhtin and Pastukhov”, from 1880 S.I. Lakhtin's typography), I.Husanbaev (1883), O.A. Portsev (1888), F.H. Orifjonov (1889), M. Bekmuhamedov (1908), I. Inogomjanov (1914) and others. They publish fiction and educational literature in Uzbek and Russian languages. In Tashkent in 1882 the work of Sufi Alloyar “Sabot ul-ojizin”, in 1883 Navoi's “Devon” and Mashrab's poems, in 1892 Bedil's “Selected works”, Firdavsi's “Shohnoma”, later in the works of Gulkhani, Muqimi, Furkat, Abdulla Avloni, S.Saidazizov's textbooks and others were published. In the 1920s, companies were formed in Tashkent to publish and distribute books. Among them are “Madaniyat”, “Maktab” and “Turkiston Kutubxonasi”. These companies included wealthy and enlightened people of Tashkent, prominent figures of the Jadid movement, as

---

^{45 45} Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Биринчи жилд. Т.: 2000. 404 бет

well as progressive Russian and Tatar intellectuals. In the years before the October coup, Tashkent published 10 books with an average annual circulation of 10,000 copies; there were 13 printing houses and lithographs.”

In March 1920, the Turkestan State Publishing House (Turkdavnashr) was established in Tashkent. It was the first book publishing house in Central Asia to be tasked with coordinating all publishing work in the country, overseeing the distribution and distribution of paper and printing equipment.

In 1923, Turkdavnashr was renamed the Central Asian State Publishing House. Abdulla Avloni, Abdurahmon Sayyoh Sodikov, Munavvarqori Abdurashidkhonov, Kasim Sorokin and others made significant contributions to the establishment and translation of publishing in Tashkent.

After the national-state delimitation in Central Asia (1925) on the basis of the Central Asian state publishing house the state publishing house of Uzbekistan - "Uzdavnashr" was created.

In the 1930s, party domination was strengthened in the ideological and political direction of publishing. In the second half of the 1930s, specialized network publishing houses of relevant people's commissars and organizations were established.

During World War II, publishing houses were rebuilt to meet the needs of the front and the country. Eight independent publishing houses in Tashkent were merged into "Uzdavnashr", and printing companies were transferred to its disposal. Publishing houses belonging to some institutions were closed. Book publishing has shrunk dramatically.

In the middle of the XIX century, with the growth of the printing industry and the emergence of a new, strong technical base, the process of specialization of publishing and printing enterprises in publishing began. At the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries, publishing houses became mass organizations, such as joint-stock companies, and later trusts for publishing books and newspapers and magazines emerged. There were also a number of publishing companies in Russia.

After the national-state delimitation in Central Asia (1925) based on the Central Asian state publishing house the state publishing house of Uzbekistan - "Uzdavnashr" (now "Uzbekistan" publishing house) was created. In 1925, 1.5 million people with 334 names lived in Uzbekistan. The book has been published in more than 1 million copies.

The 1930s were a turning point in publishing. The ideological and political dominance of publishing products has been strengthened. In order to publish works of Marxism-Leninism in the Uzbek language, the Party Publishing House ("Uzpartnashr") was established in Uzbekistan. In the second half of the 1930s, specialized network publishing houses of relevant people's commissars and organizations were established.

During the war years, publishing houses were rebuilt to meet the needs of the front and the country. Eight independent publishing houses in Uzbekistan were merged into "Uzdavnashr", and printing

companies were transferred to its disposal. Publishing houses belonging to some institutions were closed. The publication of books declined sharply.

"In the post-war years, there were attempts to restore specialized publishing houses. In 1950, "Oquqpeddavnashr" (now "Teacher" publishing house) was restored; 1957 Literature and Art Publishing House; 1959 Medical Publishing House; In 1960, the Young Guard, in 1964, the Karakalpakstan Publishing House was opened in Nukus, and in 1968, the General Editorial Office of the Uzbek Soviet Encyclopedia was opened in Tashkent. In order to improve the management of publishing, in 1963 the Press Committee under the Council of Ministers of Uzbekistan was established (since 1978 the State Committee for Publishing, Printing and Book Trade of Uzbekistan, then the State Press Committee). The products of the publishing houses were aimed at serving the communist ideology. For this purpose, many works of Marxism-Leninism, socio-political literature were published under many titles and copies. At the same time, 15-volume works of Alisher Navoi, selected works of such writers as Hamza, Oybek, Gafur Gulam, Abdulla Qahhor, Kamil Yashin, Mirtemir, samples of world classical literature have been published.

In conclusion, it should be noted that by the time of independence there were many changes in the publishing industry, in particular, the gradual abandonment of centralized dependence, as a result of which began to establish private printing rooms. However, the lack of competition is still hampering its development.

References:

1. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. Биринчи жилд. Т.: 2000. 406 бет
2. Ўзбекистон босма оммавий ахборот воситалари ва ахборот агентликлари журналистларининг ахлоқ-одоб Кодекси. //“Хуррият”, 2006 йил. 12 апрель.
3. Бахриев К. Журналистнинг ҳуқуқлари, мажбуриятлари ва маъсулияти. –Т.: Фан. 2000. -192 б.
4. Нестеренко Ф.П., Ирناзаров К.Т., Маматова Я.М. Современная журналистика. Т.: “Zar qalam”. 2006. -404 с.
5. Gerhard Wickler AIAI, Stephen Potter AIAI, Austin Tate AIAI, Jeffrey Hansberger. “The Virtual Collaboration Environment: New Media for Crisis Response”. Proceedings of the 8th International ISCRAM Conference – Lisbon, Portugal. 2011, -P. 1-11
6. Jean K. Chalaby. “The making of an entertainment revolution: How the TV format trade became a global industry”. European Journal of Communication 26(4). The Author(s). 2011, -P.293-309
7. <http://crrt.uz/uz/content/o%E2%80%98uzbekiston-respublikasida-raqamli-televideniening-riyojlanish-bosqichlari>
8. <https://aoka.uz/article/bntcfp26w6ew-noshirlik-faoliqti-uchun-ndi-licenziq-talab-tilmajdi>

*Azimova Ch.**Senior lecturer**Tashkent Institute of Architecture and
Civil Engineering,
Tashkent, Uzbekistan***SOME ASPECTS OF YOUTH SOCIALIZATION PROCESSES**

Abstract. This article reveals the negative and positive aspects of the influence of information technology on the socialization process of the younger generation.

Keywords: technology, internet, youth socialization, social development.

The problem of socialization of the individual is one of the main ones in sociology, which studies the mechanisms established and operating in society for the transfer of social experience from generation to generation, the ratio of processes and institutions of socialization.

In Uzbekistan, during the years of independence, for the first time, the social essence of the upbringing and training of a person, its objective historical conditioning, national nature, the role of education and training in the development of society in the formation of a comprehensively developed, spiritually rich personality was revealed.

The formation of a person is most closely connected with the whole complex of economic, social and political problems. Without a high level of education, culture, social consciousness, and ideological maturity of the youth of an independent state, it is impossible to develop a personality, just as it is impossible to develop it without a corresponding modernization of the material and technical base.

Social development of an individual is carried out as a process aimed at the simultaneous development of personal qualities and the development of social roles in various spheres of life. Therefore, the socialization of the individual is part of the integral process of its formation as a social subject.

Nowadays the socialization of youth is given great attention, due to the global reform of all spheres of society. Youth is not only the future, it is a «living present», and it is important to understand how the young generation today determines the content and character of the future, as far as the «spirit of the new time» bears within itself. To begin with it is necessary to understand the concept of socialization, its components and factors affecting it.

As you know, the upbringing of the individual is a constant necessary element of the activity of society and a factor of social development. Schools, academic lyceums, colleges and universities, in particular their pedagogical collectives, are called upon to become an educator of a spiritual and creative person in Uzbekistan today.

The changing environment of human vital activity exerts a strong influence on the formation of new parameters of education. In the system of factors that influence the formation of the personality in the process

of socialization, an innovative type is actively forming today – information technologies.

The era of information technology is inexorably gaining momentum. Could we imagine all that will happen now ten years ago? And how much more to open and invent the inquisitive mind of man, it remains only to guess. Indeed, the pace of technological development is accelerating every year. Computer, Internet and other information technologies allow! Man, without leaving home to communicate with friends, learn, work, travel. Personal computers are becoming more compact, which allows a person not to part with them, wherever he is. Already invented a truly giant storage-memory, the capacity of which is measured by petabytes. Especially information technology has touched, and if more precisely become a non-integral part of the life of youth, which is now called «Google's generation» and it is not surprising, because today to any question of his child parents are easier to answer: «Look on the Internet».

However, it would seem that exclusively positive advanced technologies have the opposite side. Only a small part of the young generation thinks about how to properly use the fruits of scientific and technological progress. The rest of the young people, under the influence of information goods, grow indifferent, low-active and dependent. This is worth thinking about. It is really important to analyze the positive and negative parameters of the interaction of a young person and the information environment in order to understand how information technology affects the process of socialization of young people.

You can view the positive parameters of influence of information technologies on formation of valuable orientations of youth. First, in terms of reforming schools and the University is widely practiced, the use of electronic books and audiobooks. It is anticipated that implementation of this technology will significantly reduce the time students spent searching and processing information. In addition, new technologies allow! The younger generation gets most fresh, most «fresh» information about what is happening in the world. The Internet is the most popular source of information among young people.

Second, the new technology can break language barriers, which also contributes to simplification of the communication process. Already thought of an online

translator, which can translate more than 100 languages. Works is quite simple. The user writes the message in their native language and sends and Google translator translates text in real time and the recipient receives the message, already translated into your language.

Thirdly, the possibilities for understanding the world. Now, to enjoy the views of Niagara falls or the beauty of the coast, do not have to buy plane tickets, and you can see all this and more without leaving the house. In addition to the traditional sites with photos there are sites with regular online video in real time. The video transmission cameras installed in different parts of the world. Ten got into the back, this could only dream of.

In addition, the Internet and television are now a hotbed of socially destructive information. Anti-human and criminal information, obsessive advertising – all this instills in society a cult of violence, cruelty, distorting the moral foundations and creating a situation of permissiveness. All this disorients young people. Therefore, young people, as the most vulnerable to various information, should learn to be cautious about it. Harm to health. Almost all experts urge users to be wary of the Internet and the computer in order to prevent possible negative consequences for health.

It can be concluded that information technology makes young people more mobile and communicative, quickly responding to changes in the environment, and most importantly able to perceive a large amount of information at the same time performing related activities. Undoubtedly – it has influence on the formation of values, outlook and practical experience,

and therefore, there is a change in the parameters and forms of the process of socialization of young people. The entire world community is watching the formation of new parameters and forms of the process of socialization based on mediated information technologies. Today it can be argued that the facts speak about the development of another consciousness, the perfect other values and morals of the new generation, which essentially distinguishes it from the previous one.

Now the youth learns all the necessary information that forms its worldview, through the media and the Internet. Assimilation of values from these sources leads to their distortion and partial replacement. Thus, information technologies transform the process of socialization of young people, gradually changing ideals, values, needs, attitude to the environment and behavior patterns.

The development of the spiritual life of society, paying great attention to the spiritual, cultural, educational, ideological and political, legal development of the individual, the revival of the spirituality and culture of the people, the return of their true history and identity to them today are of decisive importance for successfully moving forward on the path of renewal and progress of our society.

Reference

1. Ковалева А.И., Луков В.А. Социология молодежи. – М.: Социум, 1999.
2. Селезнева М.К. (2007) Социализация молодежи в современном обществе. // общественные и гуманитарные науки

UDC 1:[159.964.26:159.923](436)(092)

Mazur Maryna Olehivna
postgraduate student of the department of philosophy
Dnipro national university named after Oles Honchar
ORCID 0000-0002-5371-490X

HISTORICO-PHILOSOPHICAL RECEPTION OF THE PHENOMENON OF PERSONALITY IN THE CLASSICAL PSYCHOANALYSIS OF SIGMUND FREUD

УДК 1:[159.964.26:159.923](436)(092)

Мазур Марина Олегівна
аспірант кафедри філософії
Дніпровський національний університет імені Олесь Гончара
ORCID 0000-0002-5371-490X

ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКА РЕЦЕПЦІЯ ФЕНОМЕНУ ОСОБИСТОСТІ В КЛАСИЧНОМУ ПСИХОАНАЛІЗІ ЗІГМУНДА ФРОЙДА

УДК 1:[159.964.26:159.923](436)(092)

Мазур Марина Олеговна
аспірант кафедри філософії
Дніпровський національний університет імені Олесь Гончара
ORCID 0000-0002-5371-490X

ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКАЯ РЕЦЕПЦИЯ ФЕНОМЕНА ЛИЧНОСТИ В КЛАССИЧЕСКОМ ПСИХОАНАЛИЗЕ СИГМУНДА ФРЕЙДА

DOI: [10.31618/ESSA.2782-1994.2021.6.68.37](https://doi.org/10.31618/ESSA.2782-1994.2021.6.68.37)

Summary. The article considers the cartography of the psyche of personality through the prism of the dynamic interaction congruent structures [Id] – [Ego] – [Super – Ego], which form the foundation her subjectivity (agency). It is emphasized, that personality is a unique integrated system of closed type, that is, a cumulatively of ambivalent instances: [(Ego) – consciousness]=> (spiritual level) and [(Super – Ego) – subconsciousness]=> (social level), that seek to subjugate the [unconsciousness structure – (Id)]=> (biological level). It is determined, that the psychic dynamic reality of the personality this is result of activity of three structures, which are presented in the form of topographic[Consciousness – Subconsciousness – Unconscious] and structural[(Id) – (Ego) – (Super – Ego)]models. Particular attention in the context of this research is paid to the antagonism between consciousness (Ego) and unconsciousness structure (Id), because the choice of human behavioral strategy can be initiated by both consciousness (Ego) so and unconsciousness instance (Id). It is emphasized, that the «Ego» this is a consciousness subject, which has energy potential. It is installed, that life activity of human is conditioned influence a combination of primary instincts, polar energies: libido (Eros) and mortido (Thanatos), which in their turn are determined to Id, the area of congenital unconsciousness biological instincts, which underlie desires, life and death.

Анотація. У статті розглядається картографія психіки особистості крізь призму динамічної взаємодії конгруентних структур [Воно (Id)] – [Я (Ego)] – [Над – Я (Super – Ego)], які формують фундамент її суб'єктності. Підкреслено, що особистість є унікальною інтегральною системою закритого типу, тобто сукупністю амбівалентних інстанцій:[Я (Ego) – свідомості] => (духовний рівень) і [Над – Я (Super – Ego) – надсвідомості]=> (соціальний рівень), що прагнуть підпорядкувати собі [безсвідому структуру – Воно (Id)] => (біологічний рівень). Визначено, що психічна динамічна реальність особистості – це результат діяльності трьох структур, які представлені у вигляді топографічної [Свідоме – Надсвідоме – Безсвідоме] та структурної [Воно (Id) – Я (Ego) – Над – Я (Super – Ego)] моделі. Особлива увага в контексті даного дослідження приділяється антагонізму між свідомістю (Я – Ego) та безсвідомою структурою (Воно – Id), оскільки вибір поведінкової стратегії людини може ініціюватися, як свідомістю (Я – Ego) так і безсвідомою інстанцією (Воно – Id). Обгрунтовано, що «Я» (Ego) – це свідомий суб'єкт, який володіє енергетичним потенціалом. Встановлено, що життєдіяльність людини обумовлена впливом сукупності первинних інстинктів, полярних енергій: лібідо (Ерос) і мортідо (Танатос), які детермінуються Воно (Id) – областю вроджених безсвідомих біологічних інстинктів та потягів, які лежать в основі задоволення, життя і смерті.

Аннотация. В статье рассматривается картография психики личности сквозь призму динамического взаимодействия конгруэнтных структур [Оно (Id)] – [Я (Ego)] – [Над – Я (Super – Ego)], которые формируют фундамент её субъектности. Подчёркнуто, что личность является уникальной интегральной системой закрытого типа, то есть совокупностью амбивалентных инстанций: [Я (Ego) – сознания] => (духовный уровень) и [Над – Я (Super – Ego) – сверхсознания]=> (социальный уровень), которые стремятся подчинить себе [бессознательную структуру – Оно (Id)]=> (биологический уровень). Определено, что психическая динамическая реальность личности – это результат деятельности трёх структур, которые представлены в виде топографической [Сознательное – Сверхсознательное – Бессознательное] и структурной [Оно (Id) – Я (Ego) – Сверх – Я (Super – Ego)] модели. Особое внимание в контексте данного исследования уделяется антагонизму между сознанием(Я – Ego) и бессознательного структурой (Оно – Id), поскольку выбор поведенческой стратегии человека может иницироваться, как сознанием (Я – Ego) так и бессознательной инстанцией (Оно – Id). Обосновано, что «Я» (Ego) – это сознательный субъект, обладающий энергетическим потенциалом. Установлено, что жизнедеятельность человека обусловлена влиянием совокупности первичных инстинктов, полярных энергий: либидо (Эрос) и мортідо (Танатос), которые детерминируются Оно (Id) – областью вроджённных бессознательных биологических инстинктов и влечений, которые лежат в основе удовлетворения, жизни и смерти.

Key words: personality, psychical reality, consciousness, subconsciousness, unconsciousness, libido, catharsis, sublimation, culture.

Ключові слова: особистість, психічна реальність, свідомість, підсвідомість, безсвідоме, лібідо, катарсис, сублимація, культура.

Ключевые слова: личность, психическая реальность, сознание, подсознание, бессознательное, либидо, катарсис, сублимация, культура.

«Особистість – це форма існування психіки людини, яка являє собою цілісність, здатну до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності і саморегуляції, та має свій унікальний і неповторний внутрішній світ».

© Максименко С. Д. (1941 р.н.)

Постановка проблеми. Індивід з точки зору Зигмунда Фрейда є замкнутою енергетичною системою, у серцевині якої відбувається циркуляція потоків енергії, але при цьому кількість енергії відповідає постійній величині, тобто є

сталю. Психічний розвиток особистості в класичному (ортодоксальному) психоаналізі представлений в онтогенетичному вимірі (організм є результатом еволюційних перетворень).

Австрійський психоаналітик Зигмунд Фройд (1856 –1939 рр.) приділяв найбільше уваги дослідженню безсвідомої інстанції (Воно – Id), як найзагадковішої частини людської психіки, якій немає аналогів у матеріальному (фізичному) світі. Зигмунд Фройд виділяв категорію безсвідомого або {не-свідомість} (нім. Nichtbewulsein), як зазначається в статті «Свідомість і життя»

(«Bewußtsein und Leben» – 1915) німецького психолога і філософа Фрідріха Конрада Людвіга Клагеса (1872 –1956 рр.), яка перетворює суб'єкта на в'язня платонівської печери (*прим.* див. роботу «Платонівська алегорія печери» –1604 р. нідерландського архітектора і художника Корнеліса ван Гарлемського (1562 –1638 рр.). Науковець вважав, що вміст безсвідомого може, як позитивно впливати на особистість у випадку сублімації – процесу вивільнення (перенаправлення) енергії лібідо (сексуальної енергії) в творче конструктивне русло так і негативно проявлятися у різних формах девіантної (деструктивної) поведінки. Варто сказати зокрема і про те, що термін «сублімація» в науковий обіг був введений німецьким лікарем-отоларингологом і психоаналітиком Вільгельмом Фліссом (1858 –1928 рр.), другом і у той же час, як би це дивно не звучало запеклим ворогом Зигмунда Фрейда. А теоретичне обґрунтування даного поняття було представлено Зигмундом Фрейдом у 1905-му році. Резюмуючи все вищесказане, можна також зробити висновок про те, що особистість, перебуваючи під впливом безсвідомих імпульсів стає рабом соціальної матриці (набутих стереотипних патернів поведінки) – габітусу (франц. *habitus*) (*прим.* даний термін в науку був введений французьким соціологом і філософом П'єром Бурдьє (1930 – 2002 рр.)). Але, незважаючи на деструктивний вплив безсвідомого, особистість зможе його послабити і навіть звільнитися від кайданів безсвідомого та по-справжньому відчутти присмак свободи лише тоді, коли усвідомить його руйнівну тенденцію.

Метою даної статті є історико-філософська інтерпретація і обґрунтування феномену особистості в рецептивному полі психоаналітичних поглядів Зигмунда Фрейда.

Методологія дослідження. В рамках даного дослідження використовувалися такі загальнофілософські методи: психоаналітичний метод, феноменологічний метод, герменевтичний метод.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчений Зигмунд Фрейд [13] акцентує свою увагу на особливостях взаємодії (антагонізму) між такими психічними структурами, як Я (Ego) і Воно (Es / Id). Психоаналітик [14] виявляє та аналізує психологічні чинники, які впливають на поведінку натовпу, що перебуває під необмеженим контролем (владою) вождя. Спираючись на концепцію психології мас, французького психолога, соціолога і антрополога Густава Лебона (*прим.* див. роботи: «Психологія народів» (франц. «Les Lois Psychologiques de l'Évolution des Peuples» –1894) «Психологія мас» (франц. «La Psychologie des Foules» –1895 р.) і теорію стадного інстинкту англійського соціального психолога Вілфреда Баттена Льюїса Троттера (*прим.* див. роботу «Інстинкти стада під час війни і миру» (англ. «The Instincts of the Herd in Peace and War» – 1914)[написану на матеріалах статей 1908–1909 рр.]). До того ж важливу роль у нашому

дослідженні відіграє спільна робота Зигмунда Фрейда і Карла Густава Юнга [15], в якій представлені протилежні погляди мислителів, які стосуються поведінки людини і її мотивів.

Серед сучасних досліджень, які присвячені спробам теоретичного осмислення феномену особистості в контексті класичного (ортодоксального) психоаналізу, доречно виокремити роботу британського психоаналітика Барнабі Берджесса Барратта [1], який маніфестував, що особистість, як духовна істота, є заручником умовностей процесу соціалізації і монографію німецького дослідника Мартіна Клонерса [5], котрий вирішив піти ще далі та представити психоаналіз, як історичну доктрину та концептуально поєднати погляди Зигмунда Фрейда, як історика філософії і таких видатних істориків, як Йоганн Густав Дройзен, Вільгельм Дільтей, Ернст Троельч і ін.

Зі свого боку, американський соціальний теоретик і філософ Говард Кей [4] аналізує психоаналіз Зигмунда Фрейда з точки зору соціокультурного підходу та визначає статус безсвідомого, як «демонічної структури», що має найбільший вплив на життєдіяльність людини.

Проте бразильський філософ і психолог Альфредо Перейра Джуніор [6] розглядає феномен свідомості з одного боку, як суб'єктивне відображення індивідуальних (власних) переживань, а з іншого боку, як об'єктивне сприйняття змісту минулого життєвого досвіду особистості. Натомість, французький філософ і соціальний психолог Дідьє Анзьє [10] пропонує по-новому подивитися на фрейдівський концепт «Я-шкіру» (психічну шкіру Я), як на пласт (прошарок) між зовнішнім і внутрішнім світом або як на форму Я, яка вміщує весь емоційний досвід особистості.

При цьому завісу над таємницею, яка був закладена в фрейдівське поняття «Я» вдалося привідкрити французькому філософу Жаку Лакану [11], який пересвідчився в тому, що «Я», як структура, характеризується функцією символічного синтезу (зв'язку) між передчасним народженням, як зняттям у людському бутті та передчуттям і прийняттям факту біологічно обумовленої смерті.

Зокрема французький філософ і культуролог Поль-Мішель Фуко [17] заявляє про пошук «нової людини» та інтерпретацію її особистого індивідуального досвіду в контексті історичних, суспільних і культурних трансформацій XIX-го століття. Мислитель [16] пропагує практику свободи, а не ідеологію звільнення і обводить контуром суб'єкта, який обирає ідеологію самоздійснення і створює самого себе, незважаючи на «лещата» політики панування / пригнічення і існуючий суспільно-політичний устрій та залишається вірним собі і вільним від культурних передумов.

На переконання німецького лікаря Ернста Брюкке [2] наставника Зигмунда Фрейда і російського психолога і філософа Миколи Яковича

Грота[9] людина, як і всі живі організми є енергетичною системою, інтегральним центром психічної (ментальної) і фізичної енергії. Вчені запевняють, що закони термодинаміки (закони збереження енергії) лежать в основі гармонійної взаємодії різнонаправлених енергетичних потоків.

Висхідною точкою роздумів німецького філософа-логіка Готфріда Вільгельма Ляйбніца[12] є принцип порівняння людини з механізмом, що функціонує за умови «передумовленої гармонії». Філософ розкриває особливості злагодженої взаємодії між матерією (тілом) і монадами (духом), які є незалежними (автономними) сферами, що підпорядковуються власним природним законам.

Згідно з теорією англійського геолога, біолога і натураліста Чарльза Роберта Дарвіна[3] еволюційним підґрунтям розвитку людської психіки стало видоутворення, яке відбувається у відповідності з принципами природного статевого добору (відбору), які науковець розробив разом зі своїм співвітчизником британським антропологом Альфредом Расселом Воллесом.

Між тим, аналізуючи погляди Зигмунда Фрейда французькі науковці Ніколас Томас Ренд професор лінгвістики та практикуючий психоаналітик Марія Торок[7], якщо метафорично висловитися напоролися на «камінь спотикання», оскільки змогли виявити в фрейдівській психоаналітичній трактовці безсвідомих думок протиріччя (лат. *contradictio in adjecto*). Вчені зрозуміли, що стан коливання між правдою і брехнею, обмовки, за які Зигмунду Фрейду постійно доводилося вибачатися (лат. *sit venia verbo*), пов'язані з нервовою напругою (виснаженням) психоаналітика. Приєднується до критичних коментарів французьких вчених і кубинський психолог та історик Армандо Сімон[8]. На його думку психоаналітична концепція є псевдонауковою, філософською, інакше кажучи такою, що не має емпіричного обґрунтування.

Отже, специфікою представлених філософських і психологічних досліджень, є їх спрямованість на виявлення особливостей людської природи, її «Я-ідеалу», який виступає драйвером духовного (психічного) оновлення особистості. Крім того, варто зазначити, що дана проблематика є недостатньо дослідженою і вимагає більш детального розгляду при подальших розвідках.

Виклад основного матеріалу. Феномен особистості в класичному (ортодоксальному) психоаналізі ХХ-го століття досліджується в контексті психодинамічного [гідралічного*] підходу (*прим. мається на увазі характер розподілення і вивільнення психічної енергії). Тут важливу роль, згідно з думкою французького психоаналітика-структураліста Жака Лакана (1901–1981рр.), відіграють дуальні відносини (франц. *relation duelle*) між Реальним (тілом) і Уявним («Я»), які будуються на ілюзорному фундаменті відносин так званій візуальній

ідентичності, яка відображається у дзеркалі, як цілісна структура уявного досвіду, який виступає фрагментом реальності. Філософ підтверджує, що функція стадії дзеркала виступає «окремим випадком функції *imago*, яка полягає у встановленні зв'язків між організмом і його реальністю – іншими словами, між *Innenwelt* і *Unwelt*»[11, с.512].

На одне із важливих питань, яке задає німецький філософ Іммануїл Кант (1724–1804 рр.): що таке людина? (прим. див. роботу «Антропологія з прагматичної точки зору –1798 р.) ще нікому не вдалося дати обґрунтованої відповіді. Але воно стосується перш за все не природної відмінності, однієї живої істоти (індивіда), як представника певного виду (лат. *Homo Sapiens*) від іншого, якого данський філософ Серен Обю К'еркегор (1813–1855 рр.) називає «анонімом», оскільки він досі таким залишається, а спрямоване на пізнання (нім. *Erkennen*) внутрішнього (духовного) світу (нім. *Innerlichkeit*) особистості, як індивідуального творчого універсуму (за М.О. Бердяєвим).

Французький філософ, культуролог Поль-Мішель Фуко (1926–1984 рр.) у своїй праці «Слова і речі. Археологія гуманітарних наук» (1966 р.) заявляє про те, що «у ХІХ-му столітті Дарвін відкрив біологічну еволюцію, показавши, що людина на Землі – не божественне творіння, але результат ймовірнісних процесів «природного відбору»»[17, с.7]. Важливим моментом є те, що не дивлячись на наявність великої кількості фактів, які доводять суперечливість теорії походження видів Чарльза Дарвіна (1802–1882 рр.) і критику зі сторони наукової спільноти Зигмунд Фрейд залишався вірним прихильником дарвінізму і наголошував на тому, що людина – це продукт еволюції і так само, як Дарвін і англійський лікар Вілфред Троттер (1872–1939 рр.) порівнював людину зі стадною твариною. Мислитель розкриває «генеалогію» новоевропейського суб'єкта, роблячи акцент на його онтологічному статусі та висуває певні вимоги до суб'єкта на шляху досягнення самоздійснення і свідчить про те, що «...людина, щоб відповідати своїй природі розумної істоти, щоб відрізнятись від тварини, повинна дійсно взяти на себе піклування про себе. Беручи на себе піклування про себе, вона повинна запитати себе про те, що таке вона сама...» [16, с.222].

У своїй роботі «Походження видів шляхом природного добору або збереження обраних рас у боротьбі за життя» (1859 р.) вчений розмірковує про еволюційний розвиток організмів, який пов'язаний з процесом природного відбору і відбувається завдяки активації природного механізму мінливості та спадковості, іншими словами завдяки збільшенню популяції, зміні поколінь і виробництву нових видів. Чарльз Дарвін впевнений, що «одночасна, послідовність одних і тих же форм життя в усьому світі, добре узгоджується з принципом, згідно з яким нові види формуються домінуючими видами, що

поширюються широко і різноманітно; створені таким чином нові види самі стають домінуючими внаслідок успадкування і вже мають деяку перевагу над своїми батьками або над іншими видами...»[3,р.327](тут і далі по тексту мій переклад – М. М.). Але незважаючи навіть на те, що дане припущення викликало шквал критики та породило багато суперечок серед наукової інтелігенції, яка підтримувала біблійну ідею креаціонізму, дана теорія не стала менш популярною і продувжує привертати увагу сучасних науковців.

Разом з тим, будучи адептом дарвінізму Зигмунд Фройд не відкидає авторитетності філософської думки і посилається в своїх роботах на багатьох філософів: Емпедокла, Діогена, Платона, Арістотеля, Епікура, Тіта Лукреція Кара, Бенедикта Спінозу, Анрі Бергсона, Дені Дідро, Жан-Жака Руссо, Герберта Спенсера, П'єра Гассенді, Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля, Йоганна Готліба Фіхте, Іманнуїла Канта, Едуарда фон Гартмана, Вільгельма Вундта Густава Теодора Фехнера, Карла Альберта Шернера і ін.. На творчість Зигмунда Фройда безпосередньо вплинули ідеї Серена Обю К'єркегора, Едуарда фон Гартмана, Фрідріха Вільгельма Йозефа фон Шеллінга, Артура Шопенгауера і ін.. Психолог заохочувався зокрема філософськими поглядами австрійського психолога і феноменолога Франца Brentano та німецького філософа-матеріаліста Людвіга Фейєрбаха, але найбільший інтерес вчений проявляв до роботи німецького психолога і філософа Теодора Ліпса («Основні проблеми життя душі» – 1883 р.), в якій аналізуються безсвідомі психічні процеси.

Крім того, Зигмунд Фройд цікавився концепцією динамічної фізіології свого вчителя німецького лікаря, фізіолога Ернста Вільгельма фон Брюкке (1819–1892 рр.), яка безпосередньо вплинула на його творчість. Наблизившись певною мірою до істини німецький вчений Ернст фон Брюкке спромігся переконати нас у тому, що «існує важливий закон, так званий закон збереження сили (енергії), який наголошує, що в системі, не схильній до якого-небудь зовнішнього впливу, сума, яку можна отримати шляхом складання всіх живих сил і всіх сил напруги (*прим.* йдеться про Einheit der Energie – єдність фізичної і психічної енергії), завжди залишається незмінною...(*прим.* назва розділу «Das Gesetz von der Erhaltung der Kraft»)[2,с.8]. Тому виходячи з вищевказаного твердження, можна говорити про те, що Ернст Брюкке розрізняє штучно створені механізми, які налаштовуються людиною власноруч та живі організми, що володіють автономією і подібні до двигунів внутрішнього згорання (ДВЗ) (парових двигунів), які постійно перебувають в активному стані і здатні нагріватися та підтримувати енергетичний баланс організму.

В межах психодинамічного підходу особистість розглядається, як енергетична система,

що володіє термодинамічним потенціалом. Особистість є своєрідним енергетичним генератором, який продукує і акумулює енергію завдяки збільшенню фізичної активності (руху)(*прим.* тут мова йде про процес циркуляції вільних енергій Германа фон Гельмгольца – Джозайї Вілларда Гіббса). Серед дослідників, що розробляли закони термодинаміки необхідно виокремити: Готфріда Вільгельма Ляйбніца, Юліуса Роберта фон Майєра, Германа фон Гельмгольца, Джозайю Вілларда Гіббса, Джона Генрі Пойнтінга, Джеймса Прескотта Джоуля, Вільяма Джона Макуорна Ранкіна, Рудольфа Юліуса Емануеля Клаузіуса, Пітера Гатрі Тейта, Джеймса Клерка Максвелла, Джона Тіндала, Вільяма Томсона та ін..

Ба більше, прихильником цієї концепції був російський психолог, філософ-ідеаліст Микола Якович Грот (1852–1899 рр.), який будучи сповненим ентузіазму повторював, що «енергія, як здатність до роботи, не є сама по собі діячем або джерелом дії, а тільки властивістю цього діяча»[9, с.802]. Проаналізувавши погляд вченого можна зробити висновок про те, що людина, як енергетична система, є складовою частиною природного енергообміну, що продукує електромагнітні хвилі – імпульси фотонів (грец. φωτός). Іншими словами, людина, як біологічна істота (організм) в плані енергетичного обміну (нім. Energieaustausch), є тією сполучною ланкою, що на планетарному рівні підтримує енергетичний баланс усіх живих систем.

Особлива увага до особистості була прикута ще в ХІХ-му столітті, коли лікарі спостерігали за особистістю хворого в стаціонарних умовах, але не просто ставили діагноз, а й вивчали історію життя (лат.vita propria) кожного пацієнта. В цьому відношенні цікавою є думка німецького науковця Мартіна Кюнєрса (1979 р. н.), який звертається до авторитетної думки німецького історика Ганса-Ульріха Велера (1931–2014 рр.) і у своїй монографії «Філософія історії і психоаналіз» (2013р.) зазначає, що «психоаналіз сам по собі є «історичною наукою» в тому розумінні, що вона засновує свій діагноз і терапію на життєвій історії людини» [5, с.18].

На думку сучасного критика фрейдизму кубинського історика і психолога Армандо Сімона, який у своїй статті «До побачення Зигмунд Фройд: аргументи на користь виключення привида Фройда з області психології» (2020 р.) апелював до поглядів американських дослідників Клари Хілл і Елізабет Вільямс (Hill C. E. & Williams E. N., 1967) та обстоював позицію, що «месмеризм, френологія, психоаналіз комплексні псевдонаукові доктрини, в які щиро вірили їхні прихильники і які свідомо не вдавалися до спроб шахрайства, як це було у випадку зі знаменитими сестрами Фокс в 1800-і роки з їх спиритизмом...»[8,р.85]. Разом з тим американський філософ науки Адольф Грюнбаум (1923 –2018 рр.) та австрійсько-британський філософ Карл Раймунд Поппер (1902–1994 рр.)

наполягали на тому, що кожна теоретична гіпотеза для того, щоб отримати статус науково підтверженої теорії повинна проходити процедуру фальсифікації. На захист психоаналізу, як наукового напрямку виступили норвежські філософи Гуннар Скірбекк і Нільс Гільє, які довели, що психоаналіз не піддається фальсифікації.

Зигмунд Фройд був першим серед науковців, хто здійснив на початку ХХ-го століття, світоглядну революцію щодо уявлень, які стосуються онтогенезу людської психіки (*прим.* див. роботу «Das Ich und das Es» –1923).

Результатом роздумів мислителя стало створення метамоделі психіки, яка характеризується такими ознаками: (1) психічна реальність є субстанцією; (2) психічний апарат представляє собою багаторівневу систему; (3) психіка є структурно-функціональною організацією; (4) всі психічні процеси і явища є детермінованими; (5) ієрархія психічного апарату обумовлена його функціональними задачами; (6) психічний розвиток на онтогенетичному рівні є результатом еволюційної трансформації (нім. *Wandlung*). Підґрунтям класичного психоаналізу є зібрані Зигмундом Фройдом клінічні емпіричні дані, які були отримані за допомогою спостережень. Відштовхуючись від отриманих результатів дослідник розробив дві моделі психіки – топографічну і структурну, які синкретично поєднують між собою різномірні елементи системи.

Архітектоніка *топографічної моделі психіки* (1895 – 1905 рр.) (виділено курсивом мною – *М. М.*) була представлена в роботі Зигмунда Фройда «Тлумачення сновидінь» (1900р.). Особистість в даному випадку можна порівняти з макросистемою (*прим.* див. роботу Саннікової О. П. – «Багатовимірна концепція особистості» [2013 р.]), яка складається з трьох взаємопов'язаних підсистем, які забезпечують цілісність системи (англ. *integrity of the system*): (1) Безсвідомої інстанції (Ubw) (нім. *Unbewusste*; англ. *Unconsciousness*) – контейнера для примітивних інстинктів, пригнічених сексуальних бажань, агресивних почуттів до фігур батьків: комплекс Едіпа та Електри, які витісняються в область безсвідомого, оскільки вони є небезпечними для свідомості. (2) Передсвідомості (Vbw) (нім. *Vorbewusste*; англ. *Preconsciousness*) – блоку інформації (спогадів, думок), який є недоступним для пам'яті в актуальній ситуації «тут і зараз», але знову може стати доступним для свідомості, якщо докласти певних вольових зусиль. Наприклад, в даному випадку у вирішенні цієї проблеми може допомогти запропонований Зигмундом Фройдом – метод вільних асоціацій. Однак слід зауважити, що завершальний етап процесу інтроспекції (нім. *Selbstbeobachtung* – самоспостереження) може бути непередбачуваним і супроводжуватися вибуховою емоційною реакцією – катарсисом (грец. *κάθαρσις* – очищенням), який сприяє зникненню істеричних симптомів у пацієнта та (3) Свідомості (W – Bw) (нім. *Bewusste*; англ. *Consciousness*) –

сукупності відчуттів і переживань, які усвідомлюються людиною «тут і зараз». Свідомість пов'язана зі сприйняттям зовнішнього світу. Можна погодитися з думкою французьких вчених Ніколасом Томасом Рендом та Марією Торок (1925–1998 рр.), які особливу увагу приділяли дослідженню безсвідомої області і у своїй роботі «Питання до Фройда. Таємна історія психоаналізу» (1997р.) дійшли до висновку, що територія безсвідомого ще досі позначена, як «незвідана земля» (лат. *terra incognita*), а пов'язано це з тим, що «психічне царство має свої власні закони, зовсім невідомі інші домени. Ментальні утворення, перш за все фантазія, належить до сфери, в якій реальність і уява, правда і вимисел змішані, взаємозамінні, тому що риси цього психічного всесвіту принципово відрізняються від рис об'єктивного світу» [7, р.25]. Мислителі мали на увазі те, що у Зигмунда Фройда ««психічна реальність» стверджує одночасно правду і брехню; вона об'єднує реальність і її фальсифікацію» [7, р.38].

Згодом у 1923-му році Зигмунд Фройд розробив ще й *структурну (динамічну) модель психічного апарату* (виділено курсивом мною – *М. М.*) (нім. *Strukturmodell der Psyche*), яка так само, як і *топографічна модель* (виділено курсивом мною – *М. М.*), складається з трьох базових інстанцій (нім. *Instanz*), що формують каркас особистості: (1) «Воно» (нім. *Es*; лат. *Id*) – області безсвідомого (інстинкти, потяги). Дане поняття в науковий обіг було введене німецьким лікарем, психологом і психіатром Георгом Вальтером Гроддеком (1866 – 1934 рр.) у 1923-му році; (2) «Я» – свідомості (*Ego*) – самості, яка є центром усвідомлення реальності і раціонально зважених рішень; (3) «Над – Я» (*Über – Ich*); «Супер – Его» (*Super – Ego*) – блоку, який відповідає за цензуру, суспільні норми, імперативи (табу).

В структурній моделі психіки відбуваються кардинальні зміни, що призводять до зміщення акценту в бік центральної структури «Я», яка виступає «золотою серединою» між інстанціями Воно (*Id*) і Над – Я (*Super – Ego*). Виступаючи медіатором конфлікту між інстанціями Воно (*Es / Id*) і Над – Я (*Über – Ich / Super Ego*) ««Я» уявляє себе вічно відстороненим або витісненим з себе. Це революційний виклик всесвіту або епістемі, заснований на ідентичному мисленні, яке було – і до цих пір залишається – основою раціональності в західному або північноатлантичному мисленні» [1, р.31].

Свідома структура «Я» екстраполює ідеї суб'єктності в соціально-культурному середовищі. Насамперед, свідомість, як ядро особистості Я (*Ego*) є цілісною системою сприйняття, яка провокує реакцію органів чуття на зовнішні стимули (за Зигмундом Фройдом) та віддзеркалює індивідуальний (суб'єктивний) досвід, що може змінюватися за змістом, але є неприривним і незмінним в просторово-часовому континуумі (у стані дисоціації, сну – сомнамбулізму). Ментальна

структура «Я» з'являється в процесі деференціації та перебуваючи на межі між свідомою та безсвідомою інстанцією виконує функцію психологічного захисту. У цьому випадку «Я» виступає джерелом виникнення афективних імпульсів (вини, страху, сорому і ін.), що здатні активувати дію захисних механізмів (*прим.* в рамках структурної моделі була детально описана теорія захисних механізмів). Звідси виходить, що психічна реальність особистості представлена в розрізі інтрапсихічного протистояння: *біологічних інстинктів* – («Воно» – *Id*) і *суспільних норм(табу)* – («Супер – Его» – «*Super – Ego*»)(виділено курсивом мною – *М. М.*). Отже, зважаючи на вищезазначене висловлювання Зигмунд Фройд пише, що «по відношенню до «Воно» Я подібно до вершника, який повинен приборкати переважаючу силу коня, з тією тільки різницею, що вершник намагається здійснити це власними силами, Я ж – силами запозиченими»[13, с.34].

Канвою *структурної моделі* (виділено курсивом мною – *М.М.*) (за Зигмундом Фройдом) є три функціональні принципи психічної діяльності: (1) принцип, що відповідає рівню сталості (стадія психічної рівноваги); (2) принцип, який відповідає рівню задоволення (стадія інфантильності) і (3) принцип, що відповідає рівню реальності (стадія зрілості). Зигмунд Фройд зазначав, що принцип сталості контролює рівень збудження психіки та підтримує його в нормі. Вченому вдалося з принципу сталості вивести принцип задоволення(лібідо)(нім. *Lustprinzip*), який досліджувався ним, як стимулюючий фактор, що безпосередньо впливає на людську поведінку. Карл Юнг щодо цього принципу висловився наступним чином: «там, де знаходила своє вираження духовність – будь то людина або витвір мистецтва, – Фройд вбачав пригнічену сексуальність»[15,с.164], яку він наділяв божественним значенням(лат. *numinosura*). Таким чином, енергія лібідо є (лат. *deus absconditus* – таємним Богом), що керує поведінкою людини та підштовхує її до задоволення (реалізації) сексуального бажання і отримання насолоди. Плюс до всього Зигмунд Фройд зміг безсвідомі індивідуальні бажання (нім. *Wunsch; Begehren; Begierde*) та потреби (вимоги)(нім. *Bedürfniss; Förderung*) адаптувати до відповідних умов реальності. Протистояння принципу задоволення і принципу реальності лише констатує факт амбівалентності людських почуттів і фіксує плавний перехід від принципу задоволення до принципу реальності, що асоціюється з відчуттям невдоволення (нім.*Unlust*), яке пов'язане з процесом усвідомлення витісненого матеріалу. Очевидним на тлі цього процесу стає те, що саме негативний життєвий досвід «зіткнення з реальністю» загартовує особистість і розкриває її потенціал в повній мірі. Щодо цього «Фройд одного разу сказав (*прим.* мова йде про психоаналіз), що він неминуче викликає у людини певне занепокоєння, тому що вимагає зречення,

принаймні на деякий час, і сублимованого перетворення чуттєвих потягів і нескінченних бажань, які вимагають негайного задоволення» [5, с.10].

Заглиблюючись у вивчення психоаналітичної фройдівської концепції, британський психоаналітик Барнабі Берджесс Барратт (1950 р. н.) пише про те, що безсвідоме є тією структурою людської психіки, до якої «можна віднести не тільки всі природні механізми, котрі є основою психічного життя, мережі нейронних схем, які роблять можливим мислення, але й функції неявного пізнання, глибинні структури мови, устрій сприйняття, пам'яті і обробки інформації, якими ми регулярно користуємося, але без будь-якого дійсного або потенційного усвідомлення їх функціонування»[1, р.20].

Перші уявлення про «безсвідоме», як не контрольовану частину людської психіки з'явилися вже в античний період. Давньогрецький філософ, засновник атомістики Демокрит (бл. 460 – 370 рр. до н.е.) висунув припущення про те, що існує волога душа і вогняна душа. Вогняна душа складається з атомів, що постійно знаходяться в активному русі (*прим.* асоціюється з розумом і свідомістю), а волога душа складається з менш активних атомів, які дуже повільно рухаються (*прим.* асоціюється з безсвідомим). Вперше сформулював поняття безсвідомого і ввів в науку термін перцепція (лат. *perceptio* – безсвідоме сприйняття) німецький філософ Готфрід Вільгельм Ляйбніц (1646 –1716 рр.), який у праці «Монадологія» (1714 р.) писав про те, що «душа дотримується своїх власних законів, тіло ж – своїх; а стикаються вони завдяки передумовленій (божественній) гармонії між усіма субстанціями, бо усі вони є уявленнями одного й того ж Всесвіту. Душі діють за законами цільових причин, через потягнення, цілі та засоби. Тіла ж – за законами здійснювальних причин чи рухів. І два царства, одне – причин здійснювальних та інше – причин цільових, гармонізовані між собою»[12,с.57]. Відповідно до вчення про «психофізичний паралелізм» (Г. В. Ляйбніц, Б. Спіноза, Р. Декарт) фізіологічні і психічні явища (події) є незалежними, але в той же час взаємообумовленими процесами.

Водночас французький психоаналітик Анзье Дідье (1923–1999 рр.) у своїй роботі «Я-шкіра» (1985р.) стверджував, що концепт «Я» – «це якесь тілесне Я (нім. *Körperliches*), воно не тільки поверхнева істота (нім. *Oberflächenwesen*), але воно саме – проекція якоїсь поверхні»[10, с.93]. Таким чином, тілесність (нім. *Leiblichkeit*) є репрезентативною формою особистості, як природного об'єкта, який балансує на межі дихотомій: культурного і природного; суб'єктивності (індивідуального) та інтерсуб'єктивності (соціального). Бразильський науковець Альфредо Перейра Джуніор додає, що «...Я – це сутність, яка відчуває (наприклад, відчуття задоволення і біль); цей динамічний інваріант проектується у феноменальний досвід, як

втілена сутність, що становить предмет свідомого досвіду»[6,р.217].

Важливо зазначити те, що безсвідомі уявлення про тілесну оболонку активують здатність людини відчувати себе цілісною і перебувати в гармонії з навколишнім (фізичним) світом. А свідомий суб'єкт «Я», як анатомічна одиниця, виступає проекцією психічного апарату, що безпосередньо стикається з зовнішнім світом. Слід зазначити, що емпіричний субстрат «Я» протистоїть соціальності, як реальності, яка чинить тиск на «Я», але з етичної точки зору це не допустимо, оскільки «Я» є носієм вищих моральних якостей: совісті, доброзичливості, чесності, справедливості і ін.. При цьому тілесність, як суспільний продукт і соціальне явище виконує роль поверхні, на кшталт мольберта, на якому суспільство намагається прописати в зашифрованій формі визначені ним етичні принципи і норми.

Класичний психоаналіз значною мірою вплинув на виникнення сучасних філософських вчень і став передтечею структуралізму Жака Лакана (лозунг «Назад до Фрейда»). Філософ порівнює картезіанського суб'єкта з *cogitare* (мислячою субстанцією) індивідуальною, одиначною структурою, яка здатна на рівні тотожності «Я» і свідомості (прим. свідомість є уявним конструктом) до самоорганізації. Французький мислитель вважає що, Зигмунд Фрейд був першим, хто наважився підірвати авторитет картезіанського суб'єкта і хто спромігся створити нову модель «живого суб'єкта» і сформувати цілісний образ особистості, який став своєрідним містком, що з'єднав в єдиній структурі *cogitare* (розум, свідомість) і *esse* (душу, безсвідоме)(виділено курсивом мною – М. М.).

Вчений погоджувався з тим, що «Фрейд вперше виявив вісь і тягар тієї суб'єктивності, яка виходить за межі індивідуальної організації, як результуючої індивідуального досвіду і навіть як лінії індивідуального розвитку»[11,с.60]. Враховуючи вищесказане, можна стверджувати, що у стані рефлексивної самоізоляції[редукованості людського образу до «мислячої речі»] (нім. denkendes Ding; лат. res cogitans) картезіанський суб'єкт перебуває під впливом ілюзій, стосовно своєї одиначності. Жак Лакан так само, як і Зигмунд Фрейд прагне скинути картезіанського суб'єкта, як цілісну субстанціальну свідому структуру з п'єдесталу культури та створити нову модель суб'єкта, який стане функцією культури та поєднає між собою область безсвідомого та різноманітні символічні структури.

Хід міркувань Зигмунда Фрейда зводиться до того, що культура виконує репресивну функцію по відношенню до особистості, пригнічуючи суспільними установками її інстинктивну природу і тим самим намагається обмежити її свободу в реалізації потаємних бажань, що в результаті призводить до загального стану невротизації всього людства. Вчений заявляє про те, що «культурні ідеали стають приводом для розколів і ворожості

між різноманітними культурними колами, а це особливо виразно проявляється в відносинах між собою окремих націй»[14,с.124]. Тут мова йде (прим. див. роботу «По той бік принципу задоволення» (1912 р.) про те, що агресія виникає на тлі злиття первинних інстинктів: Ероса (грец. Ερως) – (лібідо) і Танатоса (грец. Θάνατος) – (мортідо, деструдо) в якому домінує енергія руйнування – Танатоса (мортідо). Звідси випливає, що життєдіяльність людини підтримується енергією лібідо – Еросом, який в запеклій боротьбі з Танатосом (енергією мортідо) прокладає шлях до смерті(прим. досягає неорганічного стану), як кінцевої мети людського існування.

Аналізуючи погляди Зигмунда Фрейда, які стосуються області безсвідомого, американський дослідник Говард Кей у своїй роботі «Фрейд як соціальний і культурний теоретик. Про людську природу і цивілізаційний процес» (2019 р.) приходиться до висновку, що «безсвідоме є справжньою реальністю психіки», реальністю, наповненою «неприборканими, незнищенними елементами в людській душі, демонічними силами», і з її власними первинними психічними процесами, які перетворюють ці сили на бажання» («The Interpretation of Dreams», 1900, pp. 405 – 406)[4, р. 48].

Хотілося б до всього вищесказаного додати те, що незважаючи на всі критичні зауваження в бік фрейдизму (класичного психоаналізу), беззаперечним доказом його популярності залишається факт впливу на творчість художника-сюрреаліста Сальвадора Далі, письменників-модерністів: Вітольда Гомбровича, Томаса Манна, Германа Гессе, Стефана Цвайга, Джеймса Джойса і ін.. Крім того, класичний психоаналіз надихнув на творчість також багатьох іменитих режисерів серед яких можна виділити: англо-американського режисера Альфреда Хічкока (1899 – 1980 рр.) (психологічний детектив: «Заворожений» – 1945р.), австрійсько-німецького режисера Ніколауса Лейтнера (1957 р.н.) (психологічна драма «Мій друг Зигмунд Фрейд» – 2018 р.), американського режисера Джона Г'юстона (1906 – 1987 рр.) (біографічна драма «Фрейд: таємна пристрасть» (1962 р.), іспанського режисера Хоакіна Орістреля (1953 р. н.) (комедійний детектив: «Вбити Фрейда» – 2004 р.); російську режисерку Марину Борисівну Мигунову (1965 р. н.) (комедійний фільм – «Прощайте доктор Фрейд» – 2004 р.); українсько-американського режисера Андрія Євгеновича Загданського (1956 р.н.)(документальний фільм – «Тлумачення сновидінь» – 1990 р.) та шведського режисера Ингмара Бергмана (1918 – 2007 рр.)(психологічні драми: «Ритуал» –1969 року; «Обличчям до обличчя» –1976 року і ін.) і т. д..

Втім, наукова спільнота погляди Зигмунда Фрейда одразу ж сприйняла неоднозначно і навіть критично, залишаючи багато відкритих запитань для обговорення та дискусій[лат. pro et contra – «за і проти»], які продовжують відбуватися і в наш час,

але не дивлячись на протилежні точки зору очевидним є те, що психоаналітична теорія не втрачає своєї популярності і продовжує займати гідне місце в культурі і науці.

Висновки. В контексті даного дослідження проблематика особистості представлена в рамках функціонально-структурного метапсихологічного підходу Зигмунда Фрейда в таких аспектах: *по-перше*, встановлено, що дослідник представив лібідо (енергію статевого потягу), як інстинкт, що виконує роль «двигуна внутрішнього згорання» та складає мотиваційне ядро поведінки, дій і вчинків особистості.

По-друге, підкреслено, що головною життєвою метою особистості є погашення конфлікту між «Я» (Его) – свідомістю та «Воно» (Es / Id) – безсвідомими потягами, інстинктами (витісненими або забутими бажаннями, почуттями, думками).

По-третє, обґрунтовано, що життєдіяльність особистості, як енергетичної системи закритого типу детермінується первинними безсвідомими інстинктами до життя і смерті: лібідо – Еросом (інстинктом самозбереження і розмноження) і мортідо або деструдо – Танатосом (інстинктом агресії і смерті) і наголошено, що деструктивна сила Танатоса превалює на тлі дихотомічної опозиції (інстинкт життя / інстинкт смерті) і виступає провокуючим фактором загальнолюдської невротизації.

По-четверте, проведений аналіз показує, що Зигмунд Фрейд вбачає джерело невротичності та агресивності особистості в культурі, оскільки культура заснована на забороні потягів (табу) та на примушуванні людини підпорядковуватися її законам. Іншими словами, вчений констатує, що на тлі загальної невротизації людства збільшилася кількість конфліктів, що погіршують соціальну ситуацію і навіть призводять до розпалювання міжнаціональної ворожнечі.

По-п'яте, виявлено, що структурний психоаналіз на чолі з Жаком Лаканом досліджує відношення між свідомим «Я» і фрейдівським безсвідомим розщепленим (децентрованим) суб'єктом, які нагадують сюжет міфу про «Іону і кита» (Мф. 2:40). В даному контексті «Велика Риба» (кит) (грец. ἰχθύς – монограма імені Ісуса Христа) символізує фрейдівського безсвідомого суб'єкта, який проковтнув головного героя міфу пророка Іону, прототипом якого є картезіанський суб'єкт. Цей міф є символічним, оскільки він зумовив появу психоаналітичного напрямку і тим самим закріпив незалежний статус психологічної науки від філософської царини знань.

Перспективою подальших наукових розвідок і розвитку даної проблематики є встановлення міждисциплінарного зв'язку між класичним психоаналізом (фрейдизмом) і екзистенціальною концепцією особистості Жана-Поля Сартра, адже відомо, що французький філософ-екзистенціаліст Жан-Поль Сартр був прихильником психоаналітичних поглядів Зигмунда Фрейда і погоджувався з тим, що

необхідно досліджувати поведінку особистості та виявляти справжні мотиви її вчинків та дій.

Список використаних джерел

1. Barratt B. B. Radical Psychoanalysis. An essay on free-associative praxis / Barnaby Burgess Barratt – London & New York: Routledge: Taylor & Francis Group Inc., 2016. – 231 p.(in English)

2. Brücke E. W. Vorlesungen über Physiologie / Ernst Wilhelm Brücke – Erster Band – Wintersemester 1884 – 1885 – Wien: Wilhelm Braumüller, 1885. – 359s. (in Deutsch)

3. Darwin Ch. R. On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life / Charles Robert Darwin – London: Publisher John Murray, Albemarle Street, 1859. – 502 p.(in English)

4. Kaye H. L. Freud as a Social and Cultural Theorist: On Human Nature and the Civilizing Process / Howard Kaye – Series: Classical and Contemporary Social Theory – London & New York: Routledge – Taylor & Francis Group Inc., 2019. – 238 p.(in English)

5. Klüners M. Geschichtsphilosophie und Psychoanalyse / Martin Klüners – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht (V & R) Unipress, 2013. – 352 s.(in Deutsch) 6. Pereira A. Jr. The projective theory of consciousness: from neuroscience to philosophical psychology [«Teoria projetiva da consciência: da neurociência à psicologia filosófica»] / Alfredo Pereira Junior – Brazil – Sao Paulo State University – São Paulo Journal Trans / Form / Ação – Marília – Vol. 41, 2018. – 199 – 232 pp. – DOI: <https://doi.org/10.1590/0101-3173.2018.v41esp.11.p.199>. (in English)

7. Rand N. T. & Török M. Questions for Freud. The Secret History of Psychoanalysis / Nicholas Thomas Rand & Maria Török – Massachusetts London: Harvard University Press Cambridge, 1997. – 239 p.(in English)

8. Simón A. Goodbye Sigmund Freud: The case for exorcising the ghost of Freud from the field of psychology / Armando Simón – USA: Taylor & Francis Group, LLC – Journal of Human Behavior in the Social Environment – Vol. 30 – No.1, 2020. – 85 – 92 pp. – DOI: <https://doi.org/10.1080/10911359.2019.1673869>. (in English)

9. Грот Н. Я. Понятие о душе и психической энергии в психологии / Николай Яковлевич Грот // Вопросы философии и психологии – Москва: Типо-литография Высочайше утвержденного Товарищества И. Н. Кушнерев и К°, 1897. – кн. 2 (37) – С. 239 – 300; кн. 4 (39) – С. 800 – 811. [Grot N. Ya. Ponyatie o dushe i psichicheskoy energii v psihologii / Nikolaj Yakovlevich Grot // Voprosy filosofii i psihologii – Moscow: Tipo-litografiya Vysochajshhe utverzhdenного Tovarishstva I. N. Kushnerev i K°, 1897 (in Russ)].

10. Дидье А. Я-кожа / Анзье Дидье – Предисловие: Эвелин Сешо – Серия: «Психоанализ ergo» – Перевод с франц. языка М. С. Соловьёвой, Р.Ф. Фаткулиной; научная редакция: С.Ф.

Сироткина, М. Л. Мельниковой – Ижевск: ERGO, 2011.– 302 с.[Dide A. Ya-kozha / Anzyo Dide – Predislovie: Evelin Sesho – Seriya: «Psihoanaliz ergo» – Perevod s franc. yazyka M. S. Solovyovoj, R. F. Fatkulinoj; nauchnaya redakciya: S. F. Sirotkina, M. L. Melnikovoj – Izhevsk: ERGO, 2011(in Russ)].

11. Лакан Ж. «Я» в теории Фрейда и в технике психоанализа(Семинар, Книга II–1954–1955 гг.) / Жак Лакан – Перевод с франц. языка А. К. Чёрноглазовой – Москва: ИТДГК – Гнозис; Логос, 2009. – 520 с.[Lakan Zh. «Ya» v teorii Frejda i v tehnikе psihoanaliza (Seminar, Kniga II –1954–1955 gg.) / Zhak Lakan – Perevod s franc. yazyka A. K. Chyornoglazovoj – Moscow: ITDГK – Gnozis; Logos, 2009 (in Russ)].

12. Ляйбніц Г. В. (2017) Монадологія / Густав Вільгельм Ляйбніц – Переклад з франц. мови П. Бартусяка – Під редакцією О. І. Хоми – Львів – Café philosophique, 2017. –126 с.[Lyaibnic G. V. (2017) Monadologiya / Gustav Vil'gel'm Lyaibnic – Pereklad z franc. movy P. Bartusyak – Pid redakciyeyu O.I. Homy – L'viv – Café philosophique, 2017 (in Ukr.)].

13. Фрейд З. «Я» и «Оно» / Зигмунд Фрейд – Редактор: Н. Римциан – Серия: «Психология. The Best» – Санкт-Петербург: Питер, 2018. – 224 с. [Frejd Z. «Ya» i «Ono» / Zigmund Frejd – Redaktor: N. Rimican – Seriya: «Psihologiya. The Best» – Sankt-Peterburg: Piter, 2018.(in Russ)].

14. Фрейд З. Психология масс и анализ человеческого «Я» / Зигмунд Фрейд – Серия: «Азбука-классика». Non-Fiction – Перевод с нем. языка Я. М. Когана, И. Д. Ермакова – Санкт-Петербург: Азбука-Аттикус, 2019. – 192 с.[Frejd Z. Psihologiya mass i analiz chelovecheskogo «Ya» / Zigmund Frejd – Seriya: «Azбуka-klassika». Non-Fiction – Perevod s nem. yazyka Ya. M. Kogana, I. D. Ermakova – Sankt-Peterburg: Azбуka-Attikus, 2019 (in Russ)].

15. Фрейд З., Юнг К. Г. Опасные желания. Что движет человеком? –Серия: «Философский

поединок» – Перевод с нем. языка / Зигмунд Фрейд, Карл Густав Юнг – Москва: Родина, 2020. – 288 с.[Frejd Z., Yung K. G. Opasnye zhelaniya. Chto dvizhet chelovekom? –Seriya: «Filosofskij poedinok» – Perevod s nem. yazyka / Zigmund Frejd, Karl Gustav Yung – Moscow: Rodina, 2020 (in Russ)].

16. Фуко П.-М. Герменевтика субъекта: курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1981–1982 учебном году / Поль-Мишель Фуко – Перевод с франц. языка А. Г. Погоняйло – Санкт-Петербург: Наука, 2007. – 677 с.[Fuko P.-M. Germenevtika subekta: kurs lekcij, pročitannyh v Kollezh de Frans v 1981– 1982 uchebном году / Pol-Mishel Fuko – Perevod s franc. yazyka A.G. Pogonyajlo – Sankt-Peterburg: Nauka, 2007 (in Russ)].

17. Фуко П.-М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / Поль-Мишель Фуко – Перевод с франц. языка В. П. Визгина, Н. С. Автономовой – Вступ. статья: Н. С. Автономовой – Санкт-Петербург: А-сэд,1994. – 408с. [Fuko P.-M. Slova i veshi. Arheologiya gumanitarnyh nauk / Pol-Mishel Fuko – Perevod s franc. yazyka V. P. Vizgina, N. S. Avtonomovoj – Vstup. statya: N. S. Avtonomovoj – Sankt-Peterburg: A-cad, 1994 (in Russ)].

Mazur Maryna Olehivna – postgraduate student of the department of philosophy, tel. 099 -189 - 49 -73. Dnipro national university named after Oles Honchar. Address: Ukraine – 49010, Dnipro, Gagarin Avenue,72

Мазур Марина Олегівна – аспірант кафедри філософії – тел. 099 -189 - 49 -73. Дніпровський національний університет імені Олеса Гончара. Адреса: Україна – 49010, м. Дніпро, проспект Гагаріна,72

Мазур Марина Олеговна – аспірант кафедри філософії – тел. 099 -189 - 49-73. Дніпровський національний університет імені Олеса Гончара. Адрес: Україна – 49010, г. Днепр, проспект Гагарина,72

#4(68), 2021 часть 6
Восточно Европейский научный журнал
(Санкт-Петербург, Россия)
Журнал зарегистрирован и издается в России
В журнале публикуются статьи по всем
научным направлениям.
Журнал издается на русском, английском и
польском языках.

Статьи принимаются до 30 числа каждого
месяца.
Периодичность: 12 номеров в год.
Формат - А4, цветная печать
Все статьи рецензируются
Бесплатный доступ к электронной версии
журнала.

Редакционная коллегия

Главный редактор - Адам Барчук

Миколай Вишневецки

Шимон Анджеевский

Доминик Маковски

Павел Левандовски

Ученый совет

Адам Новицки (Варшавский университет)

Михал Адамчик (Институт
международных отношений)

Питер Коэн (Принстонский университет)

Матеуш Яблоньски (Краковский
технологический университет имени
Тадеуша Костюшко)

Петр Михалак (Варшавский университет)

Ежи Чарнецкий (Ягеллонский университет)

Колуб Френнен (Тюбингенский
университет)

Бартош Высоцкий (Институт
международных отношений)

Патрик О'Коннелл (Париж IV Сорбонна)

Мацей Качмарчик (Варшавский
университет)

#4(68), 2021 part 6
Eastern European Scientific Journal
(St. Petersburg, Russia)
The journal is registered and published in Russia
The journal publishes articles on all scientific
areas.
The journal is published in Russian, English
and Polish.

Articles are accepted till the 30th day of each
month.
Periodicity: 12 issues per year.
Format - A4, color printing
All articles are reviewed
Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor-in-chief - Adam Barczuk

Mikolaj Wisniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Pawel Lewandowski

Scientific council

Adam Nowicki (University of Warsaw)

Michal Adamczyk (Institute of International
Relations)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jablonski (Tadeusz Kosciuszko
Cracow University of Technology)

Piotr Michalak (University of Warsaw)

Jerzy Czarnecki (Jagiellonian University)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Institute of International
Relations)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (University of Warsaw)

Давид Ковалик (Краковский технологический университет им. Тадеуша Костюшко)

Питер Кларквуд (Университетский колледж Лондона)

Игорь Дзедзич (Польская академия наук)

Александр Климек (Польская академия наук)

Александр Роговский (Ягеллонский университет)

Кехан Шрайнер (Еврейский университет)

Бартош Мазуркевич (Краковский технологический университет им. Тадеуша Костюшко)

Энтони Маверик (Университет Бар-Илан)

Миколай Жуковский (Варшавский университет)

Матеуш Маршалек (Ягеллонский университет)

Шимон Матысяк (Польская академия наук)

Михал Невядомский (Институт международных отношений)

Главный редактор - Адам Барчук

1000 экземпляров.

Отпечатано в ООО «Логика+»

198320, Санкт-Петербург,

Город Красное Село,

ул. Геологическая,

д. 44, к. 1, литера А

«Восточно Европейский Научный Журнал»

Электронная почта: info@eesa-journal.com,

<https://eesa-journal.com/>

Dawid Kowalik (Kracow University of Technology named Tadeusz Kościuszko)

Peter Clarkwood (University College London)

Igor Dziedzic (Polish Academy of Sciences)

Alexander Klimek (Polish Academy of Sciences)

Alexander Rogowski (Jagiellonian University)

Kehan Schreiner (Hebrew University)

Bartosz Mazurkiewicz (Tadeusz Kościuszko Cracow University of Technology)

Anthony Maverick (Bar-Ilan University)

Mikołaj Żukowski (University of Warsaw)

Mateusz Marszałek (Jagiellonian University)

Szymon Matysiak (Polish Academy of Sciences)

Michał Niewiadomski (Institute of International Relations)

Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.

Printed by Logika + LLC

198320, Region: St. Petersburg,

Locality: Krasnoe Selo Town,

Geologicheskaya 44 Street,

Building 1, Litera A

"East European Scientific Journal"

Email: info@eesa-journal.com,

<https://eesa-journal.com/>